

Vlada Crne Gore
Ministarstvo evropskih poslova

Informacija o ispunjenju završnih mjerila u oblastima pravne tekovine Evropske unije koja se odnosi na pregovaračka poglavlja 7 – Pravo intelektualne svojine, 10 – Informatičko društvo i mediji, 20 – Industrijska politika i preduzetništvo i 31 – Vanjska, bezbjednosna i odbrambena politika

Okobar 2024.

Ova informacija predstavlja aktivnosti i mjere koje je preduzela Crna Gora u cilju potpunog ispunjenja obaveza koje proizilaze iz pregovaračkog procesa Crne Gore s Evropskom unijom u najzrelijim pregovaračkim poglavljima pravne tekovine EU: 7 – Pravo intelektualne svojine, 10 – Informatičko društvo i mediji, 20 – Industrijska politika i preduzetništvo i 31 – Vanjska, bezbjednosna i odbrambena politika. Informacija, kroz četiri pojedinačna izvještaja o ispunjenju završnih mjerila pruža detaljan uvid u tok i rezultat sveukupnih aktivnosti koje se nadležne institucije sprovele uz snažnu podršku pregovaračke strukture, a naročito članica i članova pregovaračkih radnih grupa po poglavljima. Cilj informacije je da predstavi status Crne Gore u odnosu na završna mjerila i da sumira rezultate i dalje preostale korake u kontekstu pristupnih pregovora u ovim pregovaračkim poglavljima. Izvještajni period obuhvata period od privremnog otvaranja pregovaračkog poglavlja do 10. X 2024, odnosno datuma kad će izvještaji biti predati Evropskoj komisiji.

Završni izvještaj za poglavlje 10 – Informatičko društvo i mediji daje presjek aktivnosti i rezultata o ispunjavanju obaveza iz pregovaračkog poglavlja 10 Informatičko društvo i mediji od otvaranja poglavlja 31. marta 2014. do danas. U okviru tri oblasti koje ovo poglavlje obuhvata – elektronske komunikacije, usluge informatičkog društva i audiovizuelna politika, predstavljen je proces usklađivanja s pravnom tekovinom EU i jačanje administrativnih kapaciteta kroz prizmu ispunjavanja obaveza koje su proističu iz dva završna mjerila u ovom poglavljju. U odnosu na prvo završno mjerilo, fokus je dat usklađivanju Zakona o elektronskim komunikacijama s pravnom tekovinom EU i obezbjeđivanju nezavisnosti regulatora, te usklađivanju seta medijskih zakona sa pravnom tekovinom EU. U kontekstu drugog završnog mjerila, dat je pregled institucionalne strukture i kapaciteta crnogorske administracije i regulatora za sprovođenje pravne tekovine EU. Crna Gora, ovim izvještajem, još jednom potvrđuje da prihvata pravnu tekovinu EU koja je na snazi od 9. oktobra 2024, do dana pristupanja.

Završni izvještaj za poglavlje 7 – Pravo intelektualne svojine daje presjek realizovanih aktivnosti u ovom pregovaračkom poglavljju od otvaranja poglavlja 31. marta 2014. do danas. U Izvještaju je dat prikaz realizovanih aktivnosti u odnosu na podoblasti koje obuhvata ovo poglavlje, i to: autorsko i srodna prava, prava industrijske svojine i odredbe za njihovu implementaciju, uz dodatni akcenat na administrativnim kapacitetima, odnosno kapacitetima za sprovođenje zakonodavstva u ovoj oblasti. U izvještaju je takođe dat prikaz realizovanih obaveza u odnosu na četiri zadata završna mjerila, od kojih ste tri završna mjerila odnose na zakonodavni okvir, uz poseban fokus na izmjene Zakona o autorskom i srodnim pravima, dok se četvrto završno mjerilo odnosi na administrativne kapacitete za registraciju prava intelektualne svojine i evidenciju o istragama od strane carine i djelotvorno sprovođenje prava putem građanskog i krivičnog pravosuđa. U Izvještaju je konstatovano da Crna Gora smatra da je ispunila završna mjerila i time ispunila uslove za privremeno zatvaranje pregovaračkog poglavlja 7 – Pravo intelektualne svojine, te da prihvata pravnu tekovinu koja je na snazi 10. oktobra 2024. i da se obavezuje da će pratiti promjene i razvoj na nivou EU i uskladiti se sa novim zakonodavstvom EU od 10. oktobra 2024. do datuma pristupanja.

Završni izvještaj za poglavlje 20 – Preduzetništvo i industrijska politika daje presjek realizovanih aktivnosti u ovom pregovaračkom poglavljju od otvaranja poglavlja 18. decembra 2013. do danas. U Izvještaju je konstatovano da je Crna Gora u prethodnom periodu realizovala niz aktivnosti u okviru pregovaračkog poglavlja 20 i da u kontinuitetu prati sugestije i smjernice EK u cilju usklađivanja sa ključnim dokumentima iz oblasti preduzetničke i industrijske politike i sprovođenja neophodnog usklađivanja sa principima i instrumentima EU industrijske politike. Pored toga, dat je i hronološki prikaz realizovanih aktivnosti u odnosu na ispunjenje jedinog završnog mjerila u ovom poglavljju, a koje se odnosi na donošenje i implementaciju sveobuhvatne strategije industrijske konkurentnosti, uz podršku sistema evaluacije indikatora i mjerila onako kako je to predloženo u industrijskoj politici EU. Izvještaj sadrži i segmente koji se odnose na realizaciju niza aktivnosti u odnosu na principe preduzetničke politike, politiku preduzetništva, politiku inovacija, instrumente preduzetničke i industrijske politike, kao i sektorske politike. U konačnom, na samom kraju

Izveštaja se konstatuje da je Crna Gora donošenjem Industrijske politike Crne Gore 2024-2028 ispunila jedino završno mjerilo u ovom poglavlju, te da se obavezuje da će pratiti promjene i razvoj na nivou EU i uskladiti se sa novim zakonodavstvom EU od 10. oktobra 2024. do datuma pristupanja.

Završni izvještaj za poglavlje 31 – Vanjska, bezbjednosna i odbrambena politika obuhvata prikaz svih aktivnosti koje se odnose na politike EU obuhvaćene ovim pregovaračkim poglavljem od 27. VI 2014, kad je poglavlje privremeno otvoreno i to: sanckije i restriktivne mjere, saradnja s međunarodnim i regionalnim organizacijama, učešće u inicijativama, naoružanje i vojna oprema, roba dvostruke namjene, suprotstavljanje hibridnim prijetnjama, Uništavanje neeksploziranih ubojnih sredstava, kapaciteti za doprinos. Izveštaj prikazuje na koji način je Crna Gora ispunila završno mjerilo u ovom poglavlju, a koji se odnosi na bilateralni sporazum sa SAD u vezi s primjenom Rimskog statuta. Crna Gora se obavezuje da prihvata pravnu tekovinu EU koja je na snazi na dan 10. X 2024. i izjavljuje da ne traži izuzeća niti prelazne periode. Crna Gora kroz ovo poglavlje potvrđuje svoju stratešku poziciju u međunarodnoj zajednici, potvrđuje svoju posvećenost i učešće različitim inicijativama koje imaju za cilj promociju najvažnijih evropskih vrijednosti kao što su demokratija, mir, stabilnost. Crna Gora u kontinuitetu ostvaruje 100% usklađenost sa odlukama Savjeta EU koje iz oblasti zajedničke, vanjske i bezbjednosne politike.

ZAVRŠNI IZVJEŠTAJ O POGLAVLJU 7 – PRAVO INTELEKTUALNE SVOJINE

KLJUČNE INFORMACIJE O POGLAVLJU

Tokom pregovaračkog procesa sa Evropskom unijom (EU), Crna Gora nije dobila početna mjerila u Poglavlju 7 – Pravo intelektualne svojine. Ovo poglavlje je otvoreno 31. marta 2014, na Međuvladinoj konferenciji koja je održana u Briselu .

U zajedničkoj poziciji CONF-ME 6 od 27. marta 2014, koja sadrži četiri završna mjerila, navedeno je da je EU konstatovala da je Crna Gora, u svom stavu CONF-ME 11, prihvatila pravnu tekovinu (acquis) u okviru poglavlja 7 – Pravo intelektualne svojine od 21. novembra 2012. i da će Crna Gora biti spremna da ga implementira od dana pristupanja. Na kraju zajedničke pozicije, EU je podsjetila da može biti nove pravne tekovine između 21. novembra 2012. i zaključivanja pregovora.

Pravna tekovina EU u oblasti prava intelektualne svojine pokriva pitanje autorskog i srodnih prava, prava industrijske svojine i odredbe za njihovu implementaciju.

Kada je u pitanju Nova metodologija, Poglavlje 7 je pozicionirano u okviru ***Klastera II Unutrašnje tržište.***

U Izvještaju o Crnoj Gori 2023, EK je navela da Crna Gora ima **dober nivo spremnosti** u oblasti prava intelektualne svojine, kao i da je postignut dobar napredak u usklađivanju nacionalnog zakonodavstva sa pravnom tekovinom EU u oblasti industrijske svojine, posebno usvajanjem izmjena i dopuna odgovarajućih zakona o patentima i žigovima, te usvajanjem nove nacionalne strategije intelektualne svojine, uz pristupanje Konvenciji o evropskom patentu i Evropskoj patentnoj organizaciji.

U oblasti autorskog i srodnih prava, Crna Gora je od otvaranja pregovora 2014. u potpunosti uskladila svoje nacionalno zakonodavstvo sa pravnom tekovinom EU, kroz tri seta izmjena i dopuna Zakona o autorskom i srodnim pravima usvojenim 2016, 2021. i 2024. Predlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom i srodnim pravima, kojim su transponovane Direktiva EU 2019/789 i Direktiva EU 2019/790 je usvojen 10. oktobra 2024. od strane Skupštine Crne Gore. U ovom periodu Crna Gora je dodatno unaprijedila sistem kolektivnog ostvarivanja prava, kao i nadzor nad radom organizacija za kolektivno upravljanje. Svijest korisnika o značaju kolektivnog ostvarivanja prava i neophodnosti dobijanja ovlaštenja za korišćenje autorskih djela i drugih predmeta zaštite od organizacija za kolektivno ostvarivanje prava podignuta je na viši nivo. Zakonodavni okvir je unaprijeđen usklađivanjem Zakona o autorskim i srodnim pravima sa Direktivom 2014/26/EU, što je, uz podizanje svijesti, kroz kampanje i promotivne aktivnosti, doprinijelo povećanju broja organizacija za kolektivno ostvarivanje prava, što je direktno doprinijelo jačanju zaštite prava autora i nosilaca srodnih prava. Takođe, postignuti su značajni rezultati u sprovođenju ovih prava, posebno kroz povećanje broja postupaka pred Privrednim sudom Crne Gore, Upravom carina i Turističkom inspekcijom.

U oblasti prava industrijske svojine, od 2014. izmijenjeni su Zakon o žigu, Zakon o patentima, Zakon o pravnoj zaštiti industrijskog dizajna i Zakon o zaštiti topografija poluprovodnika kako bi bili u potpunosti usklađeni sa pravnom tekovinom. Sistem registracije prava intelektualne svojine dodatno je unaprijeđen usvajanjem izmjena Zakona o žigu u 2016. i 2022, izmjena Zakona o pravnoj zaštiti industrijskog dizajna 2016. i novog Zakona o patentima iz 2015, koji su potpuno usklađeni sa pravnom tekovinom EU, i koji su, zajedno sa novim zapošljavanjima i boljim stepenom obučenosti kadra za intelektualnu svojinu, doprinijeli smanjenju vremena utrošenog na registraciju. Sistem registracije prava intelektualne svojine je dodatno unaprijeđen. Nadalje, uspostavljena je odlična saradnja sa WIPO-om, EUIPO-om i EPO-om. Crna Gora je postala članica Evropske patentne organizacije 2022. Pored toga, postignuti su dobri rezultati u sprovođenju prava intelektualne svojine, posebno u postupcima pred Tržišnom inspekcijom i Upravom carina.

Od 2014, Crna Gora je u potpunosti uskladila svoje nacionalno zakonodavstvo o intelektualnoj svojini sa Direktivom 2004/48/EC o sprovođenju prava intelektualne svojine. Sprovođenje prava intelektualne svojine i saradnja između državnih organa nadležnih za intelektualnu svojinu podignuta je na viši nivo, posebno kroz uspostavljanje Koordinacionog tima za sprovođenje prava intelektualne svojine (2017), koji je zadužen za pripremu statističkih izvještaja o sprovođenju prava intelektualne svojine, na kvartalnoj, polugodišnjoj i godišnjoj osnovi. Generalno, broj postupaka pred organima nadležnim za intelektualnu svojinu je povećan, na korist nosilaca prava, korisnika i društva u cjelini.

Crna Gora je uspostavila adekvatan institucionalni okvir za registraciju i sprovođenje prava intelektualne svojine. Ojačani su i institucionalni i administrativni kapaciteti. Zaposlenima su organizovane različite vrste obuka u cilju usavršavanja znanja i vještina. Značajan dio ovih obuka je organizovan od strane ili u bliskoj saradnji sa WIPO-om, EUIPO-om i EPO-om. Sistematski pristup ovom pitanju predviđen je i Strategijom intelektualne svojine Crne Gore za period 2023-2026, te akcionim planovima za njeno sprovođenje. Pored obuka, unaprijeđeni su i administrativni kapaciteti kroz nova zapošljavanja.

I ZAKONODAVNI OKVIR

Crnogorski zakonodavni okvir koji reguliše prava intelektualne svojine obuhvata sljedeće zakone: Zakon o autorskom i srodnim pravima („Sl. list CG“, br. 37/11, 53/16, 145/21 i 48/24), Zakon o patentima („Sl. list CG“, br. 42 /15, 2/17, 146/21 i 3/23), Zakona o žigu („Sl. list CG“, br. 72/10, 44/12, 18/14, 40/16, 2/17 i 3/23), Zakon o pravnoj zaštiti industrijskog dizajna („Sl. list CG“, br. 80/10, 27/13, 42/16 i 2/17), Zakon o oznakama geografskog porijekla („Sl. list CG“, br. 58/08 i 40/11), Zakon o zaštiti poslovne tajne („Sl. list CG“, broj 145/21) i Zakon o zaštiti topografija poluprovodnika („Sl. list CG“, br. 75/10 i 40/16).

Takođe, sljedeći zakoni sadrže posebne članove/odredbe kojima se regulišu posebna pitanja iz oblasti prava intelektualne svojine: Krivični zakonik Crne Gore („Sl. list CG“, br. 40/08, 25/10, 32/11, 54/11, 40/13, 14/15, 42/15, 58/15, 44/17, 49/18, 3/20, 26/21, 144/21, 145/21 i 110/23), Zakon o zaštiti biljnih sorti („Sl. list CG“, br. 48/08 i 40/11), Zakon o vinu („Sl. list CG“, br. 41/16), Zakon o šemama kvaliteta poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda („Sl. list CG“, br. 22/17), Zakon o jakim alkoholnim pićima („Sl. list CG“, br. 3/23) i Carinski zakon („Sl. list CG“, br. 86/22).

U skladu sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Crne Gore i EU, član 75 Sporazuma (stav 3 i 4):

- Crna Gora će preduzeti neophodne mjere kako bi garantovala, najkasnije pet godina nakon stupanja na snagu ovog sporazuma, nivo zaštite prava intelektualne, industrijske i komercijalne svojine sličan onom koji postoji u Zajednici, uključujući efikasna sredstva za sprovođenje takvih prava i
- Crna Gora se obavezuje da će, u gore navedenom periodu, pristupiti multilateralnim konvencijama o pravima intelektualne, industrijske i komercijalne svojine iz Aneksa VII.

Na osnovu Deklaracije o sukcesiji od 23. oktobra 2006. i Deklaracije o nastavku primjene od 4. decembra 2006, na teritoriji Crne Gore od 3. juna 2006. pravno dejstvo imaju sljedeći međunarodni ugovori:

1. Konvencija o osnivanju Svjetske organizacije za intelektualnu svojinu - Uredba o ratifikaciji Konvencije o osnivanju Svjetske organizacije za intelektualnu svojinu („Sl. list CG“, SFRJ - Međunarodni ugovori i drugi sporazumi“, broj 31/72 i „Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori“, broj 4/86);
2. Pariska konvencija za zaštitu industrijske svojine - Uredba o ratifikaciji Pariske konvencije za zaštitu industrijske svojine („Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori i drugi sporazumi“, broj 5/74 i „Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori“, broj 7/86);
3. Bernska konvencija za zaštitu književnih i umjetničkih djela - Zakon o ratifikaciji Bernske konvencije za zaštitu književnih i umjetničkih djela („Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori“, broj 14/75);

4. Madridski sporazum o suzbijanju lažnih i prevarnih oznaka porijekla na proizvodima - Zakon o potvrđivanju Madridskog sporazuma o suzbijanju lažnih i prevarnih oznaka porijekla na proizvodima („Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori“, broj 1/99);
5. Madridski aranžman o međunarodnom registrovanju žigova - Uredba o ratifikaciji Madridskog aranžmana o međunarodnom registrovanju žigova („Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori i drugi sporazumi“, broj 2/74);
6. Protokol koji se odnosi na Madridski aranžman o međunarodnom registrovanju žigova - Zakon o potvrđivanju Protokola koji se odnosi na Madridski aranžman o međunarodnom registrovanju žigova („Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori“, broj 2/97);
7. Haški sporazum o međunarodnom prijavljivanju industrijskih uzoraka i modela (Haški dokument) i Dopunski akt iz Stokholma - Zakon o potvrđivanju Haškog sporazuma o međunarodnom prijavljivanju industrijskih uzoraka i modela (Haškog dokumenta) i Dopunskog akta iz Stokholma („Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori“, broj 3/93);
8. Lokarnski aranžman o ustanovljenju međunarodne klasifikacije za industrijske uzorke i modele - Uredba o ratifikaciji Lokarnskog aranžmana o ustanovljenju međunarodne klasifikacije za industrijske uzorke i modele („Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori i drugi sporazumi“, broj 51/74);
9. Lisabonski aranžman o zaštiti oznaka porijekla i njihovom međunarodnom registrovanju - Zakon o potvrđivanju Lisabonskog aranžmana o zaštiti oznaka porijekla i njihovom međunarodnom registrovanju („Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori“, broj 6/98);
10. Najrobijski ugovor o zaštiti olimpijskog simbola, sa Aneksom - Zakon o potvrđivanju Najrobijskog ugovora o zaštiti olimpijskog simbola, sa aneksom („Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori“, broj 1/99);
11. Ugovor o žigovnom pravu - Zakon o potvrđivanju Ugovora o žigovnom pravu („Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori“, broj 4/98);
12. WIPO Ugovor o autorskom pravu - Zakon o potvrđivanju WIPO Ugovora o autorskom pravu („Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori“, broj 13/02);
13. WIPO Ugovor o interpretacijama i fonogramima - Zakon o potvrđivanju WIPO Ugovora o interpretacijama i fonogramima („Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori“, broj 13/02);
14. Budimpeštanski sporazum o međunarodnom priznanju depozita mikroorganizama radi postupka patentiranja - Zakon o potvrđivanju Budimpeštanskog sporazuma o međunarodnom priznanju depozita mikroorganizama radi postupka patentiranja („Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori“, broj 3/93);
15. Ugovor o saradnji u oblasti patenata, sa Pravilnikom za sprovođenje Ugovora o saradnji u oblasti patenata - Zakon o potvrđivanju Ugovora o saradnji u oblasti patenata, sa Pravilnikom za sprovođenje Ugovora o saradnji u oblasti patenata („Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori“, broj 3/96 i „Sl. list SCG“, broj 32/04);
16. Konvencija o distribuciji signala za prenos programa preko satelita – Uredba o ratifikaciji Konvencije o distribuciji signala za prenos programa preko satelita („Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori“, broj 13/77);
17. Međunarodna konvencija o zaštiti izvođača, proizvođača fonograma i ustanova za radiodifuziju - Zakon o potvrđivanju Međunarodne konvencije o zaštiti izvođača, proizvođača fonograma i ustanova za radio-difuziju („Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori“, broj 13/02);
18. Konvencija o zaštiti proizvođača fonograma od neovlašćenog umnožavanja njihovih fonograma - Zakona o potvrđivanju Konvencije o zaštiti proizvođača fonograma od neovlašćenog umnožavanja njihovih fonograma („Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori“, broj 13/02).

Pored toga, u Crnoj Gori su na snazi sljedeći međunarodni ugovori, koje je ratifikovala Skupština Crne Gore:

1. Ugovor o patentnom pravu - Zakon o potvrđivanju Ugovora o patentnom pravu („Sl. list CG - međunarodni ugovori“, broj 14/11);
2. Ničanski sporazum o međunarodnoj klasifikaciji roba i usluga radi registrovanja žigova - Zakon o potvrđivanju Ničanskog sporazuma o međunarodnoj klasifikaciji roba i usluga radi registrovanja žigova od

15. juna 1957, revidiranog u Stokholmu 14. jula 1967. i Ženevi 13. maja 1977, sa izmjenom od 28. septembra 1979. („Sl. list CG - međunarodni ugovori“, broj 9/12);
3. Strazburški sporazum o međunarodnoj klasifikaciji patenata - Zakon o potvrđivanju Strazburškog sporazuma o međunarodnoj klasifikaciji patenata („Sl. list CG - međunarodni ugovori“ broj 14/11);
 4. Bečki sporazum o ustanovljenju međunarodne klasifikacije figurativnih elemenata žigova, usvojen u Beču 12. juna, a izmijenjen 1. oktobra 1985. – Zakon o potvrđivanju Bečkog sporazuma o ustanovljenju međunarodne klasifikacije figurativnih elemenata žigova („Sl. list CG - međunarodni ugovori“ broj 8/11);
 5. Međunarodna konvencija o zaštiti novih biljnih sorti - Zakon o potvrđivanju Međunarodne konvencije o zaštiti novih biljnih sorti („Sl. list CG - međunarodni ugovori“, broj 4/13);
 6. Ženevski akt Haškog sporazuma o međunarodnoj registraciji industrijskog dizajna – Zakon o potvrđivanju Ženevskog akta Haškog sporazuma o međunarodnoj registraciji industrijskog dizajna („Sl. list CG - međunarodni ugovori“, broj 8/11);
 7. Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine - Zakon o potvrđivanju Protokola o pristupanju Crne Gore Sporazumu iz Marakeša o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije („Službeni list CG - međunarodni ugovori“, broj 3/12);
 8. Protokol o izmjenama i dopunama sporazuma TRIPS - Zakon o potvrđivanju Protokola o izmjenama i dopunama sporazuma TRIPS (Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine) („Sl. list CG - međunarodni ugovori“, broj 6/13);
 9. Marakeški ugovor za olakšanje pristupa objavljenim djelima za osobe koje su slijepi, slabovidni ili imaju druge poteškoće u korišćenju štampanih materijala - Zakon o potvrđivanju Marakeškog ugovora za olakšanje pristupa objavljenim djelima za osobe koje su slijepi, slabovidni ili imaju druge poteškoće u korišćenju štampanih materijala („Sl. list CG - Međunarodni ugovori“, br. 6/21);
 10. Konvencija o evropskom patentu - Zakon o potvrđivanju Konvencije o priznavanju evropskih patenata (Konvencija o evropskom patentu) od 5. oktobra 1973, sa izmjenama člana 63 Konvencije o evropskom patentu od 17. decembra 1991. i izmjenama od 29. novembra 2000. („Sl. list CG - Međunarodni ugovori“, br. 6/21);
 11. Singapurski ugovor o žigovnom pravu - Zakon o potvrđivanju Singapurskog ugovora o žigovnom pravu („Sl. list CG - Međunarodni ugovori“, br. 2/23);
 12. Ženevski akt Lisabonskog sporazuma o imenima porijekla i oznakama geografskog porijekla - Zakon o potvrđivanju Ženevskog akta Lisabonskog sporazuma o imenima porijekla i oznakama geografskog porijekla („Sl. list CG - Međunarodni ugovori“, br. 5/24).

Zakon o patentima („Sl. list CG“, broj 42/15), Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti topografija poluprovodnika („Sl. list CG“, broj 40/16), Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o žigu („Sl. list CG“, broj 40/16), Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o pravnoj zaštiti industrijskog dizajna („Sl. list CG“, broj 42/16) i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom i srodnim pravima („Sl. list CG“, broj 53/16) **sadrže odredbe o iscrpljivanju prava Zajednice, sa dejstvom od dana pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji.**

II AUTORSKO I SRODNA PRAVA

II 1. Autorsko i srodna prava

U skladu sa zahtjevom iz Zajedničke pozicije EU i u cilju odgovora na najnovije promjene na nivou EU, Zakon o autorskim i srodnim pravima („Sl. list CG“, br. 37/11, 53/16, 145/21 i 48/24) je usklađen sa sljedećim acquis-jem:

- Direktivom Savjeta 93/83/EEZ od 27. septembra 1993. o koordinaciji određenih pravila za autorsko i srodna prava koja se odnose na satelitsko emitiranje i kablovsku retransmisiju;
- Direktivom 96/9/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 11. marta 1996. o pravnoj zaštiti baza podataka;

- Direktivom 2001/29/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 22. maja 2001. o harmonizaciji određenih aspekata autorskog i srodnih prava u informacionom društvu;
- Direktivom 2001/84/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 27. septembra 2001. o pravu slijeđenja u korist autora originala umjetničkog djela;
- Direktivom 2004/48/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 29. aprila 2004. o sprovođenju prava intelektualne svojine;
- Direktivom 2006/115/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 12. decembra 2006. o pravu davanja u zakup i pravu davanja na poslugu kao i o određenim pravima srodnim autorskom pravu na području intelektualne svojine;
- Direktivom 2006/116/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 12. decembra 2006. o trajanju zaštite autorskog prava i određenih srodnih prava;
- Direktivom 2009/24/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 23. aprila 2009. o pravnoj zaštiti računarskih programa;
- Direktivom 2011/77/EU Evropskog parlamenta i Savjeta od 27. septembra 2011. kojom se mijenja i dopunjava Direktiva 2006/116/EZ o trajanju zaštite autorskog prava i određenih srodnih prava;
- Direktivom 2012/28/EU Evropskog parlamenta i Savjeta od 25. oktobra 2012. o određenoj dozvoljenoj upotrebi djela siročadi;
- Direktivom 2014/26/EU Evropskog parlamenta i Savjeta od 26. februara 2014. o kolektivnom ostvarivanju autorskog prava i srodnih prava, kao i izdavanju odobrenja za područja više država za prava na online korišćenje muzičkih djela na unutrašnjem tržištu;
- Direktivom (EU) 2017/1564 Evropskog parlamenta i Savjeta od 13. septembra 2017. o određenim dopuštenim upotrebama određenih djela i drugih predmeta zaštite koji su zaštićeni autorskim pravom i srodnim pravima u korist osoba koje su slijepe, koje imaju oštećenje vida ili imaju drugih poteškoća u korišćenju štampanih materijala i o izmjeni Direktive 2001/29/EZ o usklađivanju određenih aspekata autorskog i srodnih prava u informacionom društvu;
- Preporukom Komisije od 18. maja 2005. o kolektivnom prekograničnom upravljanju autorskim i srodnim pravima za legitimne onlajn muzičke usluge.

U cilju potpunog usklađivanja sa *acquis*-iem, odnosno Direktivom (EU) 2019/789 i Direktivom (EU) 2019/790, Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom i srodnim pravima je pripremljen i Vlada ga je utvrdila 14. septembra 2024. Shodno tome, pomenuti predlog je upućen u skupštinsku proceduru i usvojen je od strane Skupštine Crne Gore 10. oktobra 2024.

Kada je u pitanju Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti topografija poluprovodnika („Sl. list CG“, broj 40/16), terminologija u prevodu na engleski jezik je izmijenjena u skladu sa zahtjevom iz Zajedničke pozicije. Dodatno, Zakon sadrži odredbe o iscrpljivanju prava Zajednice, koje važe od dana pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji, i to u članu 7 stav 5: „Isključiva prava na davanje odobrenja ili zabranu komercijalne upotrebe ili uvoza u svrhu komercijalne upotrebe zaštićene topografije ili poluprovodnika proizvedenog upotrebom zaštićene topografije iscrpljuju se nakon stavljanja u promet zaštićene topografije ili poluprovodnika od strane ovlašćenog lica ili uz njegovu izričitu saglasnost, na teritoriji Evropske unije, odnosno država koje su strane ugovornice Ugovora o Evropskom ekonomskom prostoru.“

U skladu sa prelaznim odredbama navedenih zakona, konkretno člana 17a Zakona o zaštiti topografija poluprovodnika i člana 206d stav 1 Zakona o autorskom i srodnim pravima, odredbe o iscrpljivanju prava Zajednice stupiće na snagu pristupanjem Crne Gore Evropskoj uniji.

II 2. Prava industrijske svojine

Žig

Zakon o žigu („Sl. list CG”, br. 72/10, 44/12, 18/14, 40/16, 2/17, 3/23) usklađen je sa sljedećim *acquis-jem*:

- Direktivom (EU) 2015/2436 Evropskog parlamenta i Savjeta od 16. decembra 2015. o usklađivanju zakonodavstva država članica o žigovima;
- Direktivom 2004/48/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 29. aprila 2004. o sprovođenju prava intelektualne svojine;
- Regulativom (EU) 2017/1001 Evropskog parlamenta i Savjeta od 14. juna 2017. o žigu Evropske unije.

Navedeni zakon sadrži odredbe o iscrpljivanju prava Zajednice, koje stupaju na snagu od dana pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji, i to:

- Član 15 stav 2

(2) „Stavljanjem u promet robe koja je obilježena žigom od strane nosioca žiga ili uz njegovu izričitu saglasnost, na području Evropske unije odnosno država koje su strane ugovornice Ugovora o Evropskom ekonomskom prostoru, iscrpljuju se isključiva prava koja proizilaze iz žiga u odnosu na tu robu, osim ako postoje opravdani razlozi da se nosilac žiga suprotstavi daljoj komercijalizaciji robe, na osnovu kojih nosilac žiga zadržava isključiva prava koja proizilaze iz žiga.“

Ovaj zakon sadrži i odredbe koje se odnose na pojam „dobro poznatog/reputaciju“ žiga na način da bude usklađen sa standardima EU.

Nadalje, Zakon o žigu sadrži odredbe o žigu Zajednice. Ove odredbe će stupiti na snagu danom pristupanja Crne Gore EU.

Industrijski dizajn

Zakon o pravnoj zaštiti industrijskog dizajna („Sl. list CG”, br. 80/10, 27/13, 42/16, 2/17) usklađen je sa sljedećim *acquis-em*:

- Direktivom 98/71/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 13. oktobra 1998. o pravnoj zaštiti dizajna;
- Direktivom 2004/48/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 29. aprila 2004. o sprovođenju prava intelektualne svojine;
- Regulativom Savjeta (EZ) br. 6/2002 od 12. decembra 2001. o dizajnu Zajednice.

Uklonjene su terminološke razlike između pojmova autor i dizajner.

Navedeni zakon sadrži odredbe o iscrpljivanju prava Zajednice, sa dejstvom od dana pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji, i to:

- Član 18 stav 2

(2) „Ako je nosilac prava na dizajn stavio u promet na području Evropske unije odnosno država koje su strane ugovornice Ugovora o Evropskom ekonomskom prostoru proizvod koji sadrži zaštićeni dizajn, odnosno proizvod koji je oblikovan prema zaštićenom dizajnu ili ako je nosilac prava na dizajn ovlastio neko lice da takav proizvod stavi u promet, nosilac prava na dizajn nema pravo da zabrani drugim licima dalje raspolaganje tim proizvodom kupljenim u legalnim tokovima prometa.“

Pored toga, Zakon o pravnoj zaštiti industrijskog dizajna sadrži odredbe o dizajnu Zajednice. Ove odredbe stupiće na snagu danom pristupanja Crne Gore EU.

U skladu sa prelaznim odredbama navedenih zakona, konkretno člana 65a Zakona o žigovima i člana 56b Zakona o pravnoj zaštiti industrijskog dizajna, odredbe o iscrpljivanju prava Zajednice stupiće na snagu pristupanjem Crne Gore Evropskoj uniji.

Patenti

Zakon o patentima („Sl. list CG“, br. 42/15, 2/17, 146/21 i 3/23) usklađen je sa sljedećim acquis-jem:

- Direktivom 98/44/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 6. jula 1998. o pravnoj zaštiti pronalazaka iz područja biotehnologije;
- Direktivom 2004/48/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 29. aprila 2004. o sprovođenju prava intelektualne svojine;
- Regulativom (EZ) br. 1610/96 Evropskog parlamenta i Savjeta od 23. jula 1996. koja se odnosi na sertifikate o dodatnoj zaštiti sredstava za zaštitu bilja;
- Regulativom (EZ) br. 469/2009 Evropskog parlamenta i Savjeta od 6. maja 2009. koja se odnosi na sertifikate o dodatnoj zaštiti za lijekove;
- Regulativom (EZ) br. 816/2006 Evropskog parlamenta i Savjeta od 17. maja 2006. o prinudnom licenciranju патената u odnosu na proizvodnju farmaceutskih proizvoda za izvoz u države sa problemima javnog zdravlja;
- Regulativom (EU) 2019/933 Evropskog parlamenta i Savjeta od 20. maja 2019. o izmjenama i dopunama Uredbe (EZ) br. 469/2009 koja se odnosi na sertifikate o dodatnoj zaštiti za lijekove.

Navedeni zakoni sadrže odredbe o iscrpljivanju prava Zajednice, koje stupaju na snagu od dana pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji, i to:

- Član 54 stav 2

(2) „Stavljanjem u promet proizvoda koji je izrađen prema patentu ili proizvoda koji je direktno dobijen postupkom koji je predmet patenta od strane nosioca patenta ili uz njegovu izričitu saglasnost, na području neke od država Evropske unije odnosno država koje su strane ugovornice Ugovora o Evropskom ekonomskom prostoru, iscrpljuju se isključiva prava koja proizilaze iz patenta u odnosu na taj proizvod, osim ako postoje opravdani razlozi na osnovu kojih nosilac patenta zadržava isključiva prava koja proizilaze iz patenta.“

U skladu sa prelaznim odredbama navedenog zakona, konkretno člana 166 Zakona o patentima, odredbe o iscrpljivanju prava Zajednice stupiće na snagu pristupanjem Crne Gore Evropskoj uniji.

Crna Gora je 1. oktobra 2022. postala 39 država koja se pridružila Evropskoj patentnoj organizaciji. Ovo je uslijedilo nakon što je država deponovala instrument pristupanja Konvencije o evropskom patentu (EPC) 15. jula 2022. Od 1. oktobra 2022, evropske patentne prijave uključuju naznaku Crne Gore kao ugovorne strane. Crnogorski državljani i lica sa sjedištem poslovanja ili prebivalištem u Crnoj Gori imaju pravo da od 1. oktobra 2022. podnose međunarodne prijave Evropskom zavodu za patente (EPO) kao prijemnom zavodu.

III SPROVOĐENJE PRAVA INTELEKTUALNE SVOJINE

Kako je predviđeno Zajedničkom pozicijom, Crna Gora je izvršila izmjene i dopune Zakona o patentima („Sl. list CG“, broj 42/15) i Zakona o autorskom i srodnim pravima („Sl. list CG“, broj 53/16) u cilju dodatnog usaglašavanja sa Direktivom 2004/48/EZ. Takođe, Crna Gora je izvršila izmjene i dopune Zakona o žigovima („Sl. list CG“, broj 40/16) i Zakona o pravnoj zaštiti industrijskog dizajna („Sl. list CG“, broj 42/16) kako bi se postigla puna usklađenost sa odredbama člana 8 Direktive 2004/4/EZ. Takođe, u skladu sa preporukama iz Izvještaja Peer Review misije (2-6. septembar 2024), Crna Gora će preduzeti sve neophodne mjere za unapređenje zakonskog okvira, odnosno zakonskih

rješenja u kojima se ogleda i oblast prava intelektualne svojine – posebno Krivičnog zakonika Crne Gore. Sve izmjene i dopune će biti implementirane u kratkom roku i EK će o tome biti obaviještena.

III 1. INSTITUCIONALNI I ADMINISTRATIVNI KAPACITETI

Za sprovođenje zakona u oblasti prava intelektualne svojine nadležno je više institucija, prvenstveno Ministarstvo ekonomskog razvoja, Privredni sud Crne Gore, Državno tužilaštvo, Uprava policije, Uprava carina i Tržišna inspekcija.

Crna Gora je veoma predano radila na jačanju administrativnih i institucionalnih kapaciteta u prethodnom periodu, kako bi ispunila zahtjeve iz Zajedničke pozicije, kao i da bi ispunila preporuke EK sadržane u godišnjim izvještajima EK, kao i preporuke date u Izvještaju prve Peer Review misije, koja je održana u Crnoj Gori u periodu od 29. oktobra do 2. novembra 2018.

Prva misija imala je zadatak da ocijeni administrativne i institucionalne kapacitete Crne Gore kada je u pitanju sprovođenje prava intelektualne svojine. U Izvještaju misije dat je niz preporuka za unapređenje sprovođenja prava intelektualne svojine u Crnoj Gori. Određene preporuke su realizovane, dok su preostale preporuke adresirane donošenjem nove Strategije intelektualne svojine Crne Gore za period 2023-2026, sa pratećim Akcionim planom.

Imajući u vidu navedeno, Vlada je 6. jula 2023. donijela Strategiju intelektualne svojine Crne Gore za period 2023-2026. U okviru ove Strategije, Crna Gora je postavila strateški cilj pod nazivom: *Unapređenje efikasnosti sistema registracije i sprovođenja prava intelektualne svojine*, kao i sljedeće operativne ciljeve: Jačanje administrativnih kapaciteta institucija nadležnih za registraciju i sprovođenje prava intelektualne svojine, unapređenje informisanja javnosti o pravima intelektualne svojine i obezbjeđivanje boljeg sprovođenja prava intelektualne svojine. U skladu sa navedenim, Akcioni planovi za 2023. i 2024. sadržali su brojne aktivnosti koje su imale za cilj ispunjenje ovih ciljeva, što je u skladu sa tim rezultiralo unapređenjem administrativnih i institucionalnih kapaciteta za sprovođenje prava intelektualne svojine.

Direkcija za intelektualnu svojinu u okviru Ministarstva ekonomskog razvoja kontinuirano obavlja svoje redovne poslove kada je u pitanju registracija prava industrijske svojine (patent, žig, industrijski dizajn), kao i redovne poslove iz oblasti autorskog i srodnih prava. U Direkciji za intelektualnu svojinu postoje 23 radna mjesta, od kojih je 17 popunjeno.

- Odsjek za patente i topografiju poluprovodnika kontinuirano radi na prijavama i zahtjevima nosilaca prava intelektualne svojine, u postupcima iz svoje nadležnosti.
- Odsjek za žigove, industrijske dizajne i geografske oznake kontinuirano radi na prijavama i zahtjevima nosilaca prava intelektualne svojine, u postupcima iz svoje nadležnosti.
- Odsjek za autorska i srodna prava vrši nadzor nad radom svih organizacija za kolektivno ostvarivanje prava, pregledom i analizom dostavljene dokumentacije (opšti akti, izvještaji, odluke, sporazumi, materijali sa sjednica skupštine, upravnih i nadzornih odbora i dr.), kao i neposredno u prostorijama organizacija; sastancima skupština organizacija prisustvuju i ovlašćeni predstavnici Odsjeka. Nadalje, na zahtjev nosilaca prava vrši se deponovanje predmeta zaštite.
- IT aktivnosti koje se odnose na integraciju industrijskog dizajna u IPAS, WIPO Publish for designs i WIPO File (elektronsko podnošenje prijava) i reintegraciju Design View iz WIPO Publish-a su u toku. Ministarstvo kontinuirano sprovodi obuke u saradnji sa međunarodnim i regionalnim organizacijama iz oblasti intelektualne svojine. Nadalje, kada je riječ o informatičkoj infrastrukturi i online pristupu registrima prava intelektualne svojine, to će biti omogućeno do kraja godine, s obzirom na to da je potpisan ugovor sa dobavljačem, u okviru postupka javne nabavke za ovu aktivnost.

Kada je u pitanju unapređenje koordinacije između institucija kako bi se ostvario napredak u oblasti sprovođenja prava intelektualne svojine, Ministarstvo ekonomije je 29. marta 2017. formiralo **Koordinacioni tim za sprovođenje prava**

intelektualne svojine, sastavljen od predstavnika ovog Ministarstva, Privrednog suda Crne Gore, Državnog tužilaštva, Uprave za inspekcijske poslove, Uprave carina i Uprave policije. Ovaj tim ima sljedeće zadatke:

- Unapređenje i jačanje saradnje između organa nadležnih za zaštitu i sprovođenje prava intelektualne svojine u Crnoj Gori;
- Koordinacija aktivnosti usmjerenih na sprječavanje i suzbijanje povreda prava intelektualne svojine;
- Praćenje i analizu aktivnosti nadležnih organa u vezi sa pitanjima intelektualne svojine i predlaganje mjera usmjerenih na unapređenje efikasnosti njihovog rada;
- Utvrđivanje i praćenje prioriteta rada, dinamike i rokova za realizaciju i evaluaciju postignutih rezultata.

Koordinacioni tim je takođe formirao dvije posebne radne grupe koje se bave 1) sprovođenjem zajedničkih terenskih akcija u cilju sprečavanja i suzbijanja povreda prava intelektualne svojine, kao i 2) saradnjom sa nosiocima prava i podizanjem svijesti javnosti o značaju prava intelektualne svojine.

S obzirom na važnost podizanja svijesti javnosti o značaju prava intelektualne svojine, jedna od najistaknutijih aktivnosti su javne kampanje (javne tribine, okrugli stolovi, treninzi). Nadalje, tokom godina uspješno je realizovana aktivnost pod nazivom „Dani zajedničke akcije“. Ova aktivnost bila je kombinacija podizanja svijesti i sprovođenja prava intelektualne svojine širom zemlje, a rezultirala je nizom inspekcijskih nadzora kompanija od strane Tržišne inspekcije i Uprave policije. Osim toga, svake godine javnost se putem određenih elektronskih medija obavještava o Svjetskom danu knjige (23. april), Svjetskom danu intelektualne svojine (26. april) i Međunarodnom danu pronalazača (9. novembar). Takođe, u cilju boljeg razumijevanja i podizanja svijesti javnosti, Crna Gora planira da sprovede istraživanje o stepenu informisanosti i znanja javnosti o intelektualnoj svojini, koje će dati osnovu za planiranje različitih aktivnosti i događaja o značaju ove oblasti, ne samo za širu javnost i donosiocje odluka, već i za korisnike.

Kada je u pitanju statistika, Crna Gora dostavlja Evropskoj komisiji tromjesečne, polugodišnje i godišnje izvještaje o sprovođenju prava intelektualne svojine, koji obuhvataju detaljan pregled statističkih podataka o postupcima pred Privrednim sudom, Državnim tužilaštvom, Upravom policije, Upravom carina i Upravom za inspekcijske poslove, kao i o postupcima koje vodi i o kojima odlučuje Ministarstvo ekonomskog razvoja, a koji se odnose na registraciju prava industrijske svojine i deponovanje autorskih djela i predmeta srodnih prava.

U periodu od 2. do 6. septembra 2024. u Crnoj Gori je održana druga Peer Review Misija. Tokom misije, eksperti su imali priliku da se sastanu sa predstavnicima Ministarstva ekonomskog razvoja, Privrednog suda Crne Gore, Državnog tužilaštva, Uprave policije, Uprave carina i Uprave za inspekcijske poslove – Tržišne inspekcije i drugim relevantnim akterima. Tokom ekspertske misije, eksperti su imali su priliku da razgovaraju o aktuelnom stanju kada su u pitanju administrativni kapaciteti za registraciju prava i efikasno sprovođenje prava intelektualne svojine. Izvještaj je dostavljen Crnoj Gori 20. septembra 2024. i služiće kao dokument za ocjenu ispunjenosti četvrtog završnog mjerila u Poglavlju 7.

Preporuke i zapažanja eksperata date su u Izvještaju i Crna Gora će ih vrlo pažljivo proučiti kako bi planirala aktivnosti koje će unaprijediti administrativne kapacitete i sprovođenje zakona u budućnosti. Opšta ocjena eksperata je u cjelini pozitivna, uz određena zapažanja i preporuke koje se odnose na unapređenje funkcionisanja IT jedinice u okviru Direkcije za intelektualnu svojinu u Ministarstvu ekonomskog razvoja; uvođenje obuka za državne tužioce i sudije u program rada Centra za obuku sudija i tužilaca; unapređenje rada Uprave policije u ovoj oblasti, kao i izradu posebnog plana edukacije (e-learning/priručnici) za predstavnike Uprave policije i obezbjeđenje kontinuiteta rada Tržišne inspekcije na terenu ¹. Crna Gora će pažljivo ispitati i uzeti u obzir sve preporuke date u Izvještaju, te će kontinuirano

¹Postojeći sistem funkcionisanja inspekcijskog nadzora, u skladu sa prelaznim i završnim odredbama Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o inspekcijskom nadzoru i Zakona o izmjenama i dopunama zakona koji sadrže odredbe o inspekcijskom nadzoru, nastaviće da funkcioniše do 1. oktobra 2024. U međuvremenu, Vlada je donijela je Uredbu o izmjenama i dopunama Uredbe o organizaciji i načinu rada državne uprave, koja je objavljena u „Službenom listu Crne Gore“, broj 90/24. Navedena uredba stupa na snagu 1. oktobra 2024. i, između ostalog, uređuje pitanja nadležnosti za sprovođenje inspekcijskog nadzora u pojedinim oblastima, preuzimanje inspektora koji su obavljali poslove inspekcijskog nadzora u Upravi za inspekcijske poslove, kao i preuzimanje opreme i službene dokumentacije.

obavještavati EK o mjerama/aktivnostima za ispunjenje ovih preporuka, sa sveukupnim ciljem da unaprijedi rezultate i obezbijedi zaštitu i sprovođenje prava intelektualne svojine.

Na osnovu preporuka iz navedenog Izvještaja, Crna Gora se obavezuje da će:

- Koristiti TAEX instrument kako bi postavila ostvarive ciljeve u Akcionim planovima za 2025. i 2026. i za implementaciju preporuka Peer Review Misije;
- Do 1. decembra 2024. Skupština usvojiti izmjene i dopune Krivičnog zakonika koje se odnose na krivična djela protiv intelektualne svojine kako bi se napravilo striktno razdvajanje krivičnih djela i prekršaja;
- Obezbijediti više obuka za tužioce i policijske službenike kako bi se poboljšalo sprovođenje krivičnog zakonodavstva;
- Obezbijediti više obuka za odabrane tržišne inspektore i carinske službenike;
- Pratiti tender i osigurati uspostavljanje potpuno funkcionalnog online registra prava intelektualne svojine do decembra 2024;
- Poboljšati web stranicu Ministarstva ekonomskog razvoja kako bi korisnici mogli lako pronaći poseban dio za intelektualnu svojinu sa lako dostupnim informacijama i prevesti ih na engleski jezik za međunarodne korisnike do decembra 2024;
- Naznačiti kako će se novim kadrovskim planom i opisima poslova, koje Ministarstvo ekonomskog razvoja treba da usvoji u oktobru 2024, razjasniti uloga Tržišne inspekcije;
- Obezbijediti, u saradnji sa državnim organom nadležnim za upravljanje državnom imovinom, da se objekat sa dovoljnim skladišnim kapacitetom dodijeli organu nadležnom za sprovođenje prava intelektualne svojine na tržištu za skladištenje robe za koju se sumnja da krši prava intelektualne svojine koja je privremeno oduzeta u prekršajnom i krivičnom postupku.

IV ZAVRŠNA MJERILA

U okviru ovog poglavlja postavljena su **četiri završna mjerila, i to:**

- 1. Crna Gora treba da izvrši sve neophodne zakonodavne izmjene kako bi osigurala iscrpljivanje prava Zajednice u svim oblastima od dana pristupanja.**

Prvo završno mjerilo Crna Gora smatra ispunjenim usvajanjem Zakona o patentima („Sl. list CG“, broj 42/15), Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti topografija poluprovodnika („Sl. list CG“, broj 40/16), Zakona o izmjenama i dopunama zakona o žigu („Sl. list CG“, broj 40/16), Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravnoj zaštiti industrijskog dizajna („Sl. list CG“, broj 42/16) i Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom i srodnim pravima („Sl. list CG“, broj 53/16).

- 2. Crna Gora treba da usvoji izmjene i dopune Zakona o autorskom i srodnim pravima radi potpunog usklađivanja sa acquis-jem.**

Kada je riječ o drugom završnom mjerilu, stav Crne Gore je da je ovo mjerilo ispunjeno s obzirom na činjenicu da su sve direktive EU u oblasti autorskog i srodnih prava navedene u Zajedničkoj poziciji iz 2014. godine transponovane u Zakon o autorskom i srodnim pravima („Sl. list CG“, br. 37/11, 53/16, 145/21 i 48/24), kao i dvije direktive EU koje su usvojene nakon 2014, konkretno Direktiva 2014/26/EU Evropskog parlamenta i Savjeta od 26. februara 2014. o kolektivnom ostvarivanju autorskog prava i srodnih prava, kao i izdavanju odobrenja za područja više država za prava na online korišćenje muzičkih djela na unutrašnjem tržištu i Direktiva (EU) 2017/1564 Evropskog parlamenta i Savjeta od 13. septembra 2017. o određenim dopuštenim upotrebama određenih djela i drugih predmeta zaštite koji su zaštićeni autorskim pravom i srodnim pravima u korist osoba koje su slijepi, koje imaju oštećenje vida ili imaju drugih poteškoća u korišćenju štampanih materijala i o izmjeni Direktive 2001/29/EZ o usklađivanju određenih aspekata autorskog i srodnih prava u informacionom društvu. Imajući u vidu da su na nivou EU usvojene još dvije

direktive iz oblasti autorskog i srodnih prava, tačnije Direktiva (EU) 2019/789 – SatCab II i Direktiva (EU) 2019/790 – Jedinstveno digitalno tržište, Crna Gora je započela transponovanje ovih direktiva u nacionalno zakonodavstvo. **Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom i srodnim pravima Vlada je utvrdila 14. septembra 2024. Nakon toga, navedeni Predlog zakona je upućen u skupštinsku proceduru, a Skupština ga je usvojila 10. oktobra 2024.**

- 3. Crna Gora treba da usvoji novi Zakon o patentima kako bi završila usklađivanje sa *acquis-em*, posebno o sertifikatima o dodatnoj zaštiti.**

Ovo završno mjerilo Crna Gora smatra ispunjenim donošenjem Zakona o patentima („Sl. list CG“, br. 42/15), koji je u potpunosti usklađen sa *acquis-jem* u oblasti patenata. Nakon donošenja navedenog zakona, EU je 2019. godine usvojila Uredbu (EU) 2019/933, kojom se mijenja pravna tekovina EU u oblasti Sertifikata o dodatnoj zaštiti, sa kojom je usklađen Zakon o patentima usvojen 2015. S tim u vezi, Skupština je 27. decembra 2022. usvojila Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o patentima („Sl. list CG“, br. 3/23), na koji je dobila pozitivno mišljenje Evropske komisije, a kojim je Uredba (EU) 2019/933 u potpunosti transponovana u Zakon o patentima.

- 4. Crna Gora treba da obezbijedi dovoljne administrativne kapacitete za registraciju prava intelektualne svojine i obezbjeđuje evidenciju o istragama od strane carine i djelotvorno sprovođenje prava putem građanskog i, gdje je prikladno, krivičnog pravosuđa.**

Za ispunjenje ovog mjerila zaduženo je više institucija, prije svega Ministarstvo ekonomskog razvoja, Privredni sud Crne Gore, Državno tužilaštvo, Uprava policije, Uprava carina i Uprava za inspeksijske poslove – Tržišna inspekcija. Prva Peer review misija, koja je održana u Crnoj Gori u periodu od 29. oktobra do 2. novembra 2018, imala je zadatak da utvrdi ispunjenost ovog završnog mjerila. Tom prilikom, kroz Izvještaj je dat set preporuka za unapređenje sprovođenja prava intelektualne svojine u Crnoj Gori. Određeni dio preporuka je realizovan, dok su preostale preporuke adresirane kroz Strategiju intelektualne svojine Crne Gore 2023-2026, sa pratećim Akcionim planom, što je takođe bila jedna od preporuka Evropske komisije.

Kada su u pitanju administrativni kapaciteti, Crna Gora smatra da je prvi dio ovog završnog mjerila ispunjen, imajući u vidu kako broj zaposlenih koji se bave ovim poslovima, tako i stepen njihove obučenosti i znanja za obavljanje navedenih poslova. Nadalje, kontinuirano se sprovodi dodatna obuka i zapošljavanje novih službenika. U skladu sa Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva ekonomskog razvoja iz decembra 2023, broj predviđenih radnih mjesta državnih službenika u Direkciji za intelektualnu svojinu (tri odsjeka) povećan je sa 21 na 23, od kojih je 17 popunjeno. Pored toga, jedan službenik iz Direkcije za intelektualnu svojinu i jedan službenik (IT stručnjak iz druge organizacione jedinice Ministarstva – IT službe), koji su se bavili isključivo pitanjima iz ove oblasti, raspoređeni su na rad u EUIPO, do sredine 2025. U 2023, u Odsjeku za žigove zaposlena su tri nova službenika. U Odsjeku za patente u toku je postupak zapošljavanja dva nova službenika i očekuje se da će uskoro biti okončan. U Odsjeku za normativne poslove i međunarodnu saradnju u oblasti intelektualne svojine sistematizovano je pet radnih mjesta, od kojih su četiri popunjena, a jedan od njih je privremeno raspoređen na rad u Evropskom zavodu za patente. Dodatno, u IT službi, dva zaposlena se bave pitanjima intelektualne svojine. Akcionim planom za implementaciju Strategije intelektualne svojine za 2024. godinu predviđeno je dodatno povećanje broja zaposlenih.

*Vlada je 22. februara 2024. usvojila **Informaciju o ocjeni potrebe osnivanja posebnih jedinica ili službi u okviru institucija nadležnih za poslove sprovođenja prava intelektualne svojine, iz koje se zaključuje da nije potrebno osnivati takve posebne jedinice ili službe, već jačati administrativne kapacitete institucija, s ciljem obezbjeđivanja boljeg sprovođenja prava intelektualne svojine, kroz povećanje broja zaposlenih i adekvatnu obuku i mogućnost da zaposleni steknu stručnost i praksu u ovoj oblasti.***

Kada je u pitanju drugi dio ovog završnog mjerila, koji se odnosi na evidenciju istraga od strane carina i djelotvorno sprovođenje prava putem građanskog i, gdje je to prikladno, krivičnog pravosuđa, Crna Gora smatra da je i ovaj dio završnog mjerila ispunjen. Važno je podsjetiti da Koordinacioni tim za sprovođenje prava

intelektualne svojine obavlja poslove koji se odnose na zaštitu i sprovođenje prava intelektualne svojine u Crnoj Gori. Koordinacioni tim je na sjednici održanoj 22. decembra 2023. usvojio Vodič za sprovođenje prava intelektualne svojine i Metodologiju za jedinstveno izvještavanje o sprovođenju prava intelektualne svojine.

Kao što je ranije navedeno (odjeljak III, tačka 1), Crna Gora podnosi Evropskoj komisiji tromjesečne, polugodišnje i godišnje izvještaje o sprovođenju prava intelektualne svojine, koji obuhvataju detaljan pregled statističkih podataka o postupcima pred Privrednim sudom, Državnim tužilaštvom, Upravom policije, Upravom carina i Upravom za inspeksijske poslove, kao i o postupcima koje vodi i o kojima odlučuje Ministarstvo ekonomskog razvoja, a koji se odnose na registraciju prava industrijske svojine i deponovanje autorskog i srodnih prava.

Stav Crne Gore je da nadležne institucije u kontinuitetu postižu dobre rezultate u oblasti sprovođenja prava i informišu EK o napretku u ovoj oblasti.

V. ZAKLJUČAK

Crna Gora smatra da je ispunila završna mjerila i time ispunila uslove za privremeno zatvaranje pregovaračkog poglavlja 7 – Pravo intelektualne svojine.

Crna Gora prihvata pravnu tekovinu u poglavlju 7 koja je na snazi 10. oktobra 2024. i obavezuje se da će pratiti promjene i razvoj na nivou EU i uskladiti se sa novim zakonodavstvom EU od 10. oktobra 2024. do datuma pristupanja.

ZAVRŠNI IZVJEŠTAJ O POGLAVLJU 10 INFORMATIČKO DRUŠTVO I MEDIJI

KLJUČNE INFORMACIJE O POGLAVLJU

Pregovori o Poglavlju 10 Informatičko društvo i mediji otvoreni su 31. marta 2014. na Drugoj međuvladinoj konferenciji o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji. Poglavlje 10 obuhvata tri oblasti: elektronske komunikacije, usluge informatičkog društva i audio-vizuelnu politiku. Crna Gora je uložila značajne napore da uskladi svoje zakonodavstvo s pravnom tekovinom Evropske unije (EU) u ovom poglavlju, uz istovremeno jačanje administrativnih kapaciteta.

Crna Gora se, u oblasti **elektronskih komunikacija**, uskladila sa regulatornim okvirom EU. Značajan fokus u usklađivanju s pravnom tekovinom je dat obezbjeđivanju nezavisnosti Agencije za elektronske komunikacije i poštanske usluge - EKIP, kao regulatora tržišta elektronskih komunikacija, što je doprinijelo njegovom pozicioniranju na međunarodnom nivou, kao i stalnom jačanju administrativnih kapaciteta. EKIP je potpisao Ugovor o radu sa Tijelom evropskih regulatora za elektronske komunikacije (*Body of European Regulators for Electronic Communications - BEREC*). Nakon presude Suda pravde, kojom je prethodno potpisani sporazum trebalo da bude poništen, 9. juna 2023. potpisan je novi Ugovor o radu o učešću EKIP-a u radu BEREC-a i Kancelariji BEREC-a. Od juna 2023. EKIP je postao član Grupe za politiku radio spektra (RSPG) u svojstvu posmatrača, što je veoma važno za dalje upravljanje radiofrekvencijskim spektrom i nastavak usaglašene upotrebe ovog ograničenog resursa u skladu s politikom i ciljevima EU.

U oblasti usluga **informatičkog društva**, Crna Gora je usvojila set zakona koji su usklađeni s pravnom tekovinom EU: Zakon o elektronskoj Upravi, Zakon o elektronskoj identifikaciji i uslugama od povjerenja, Zakon o informacionoj bezbjednosti i Zakon o elektronskom dokumentu. Kroz strateške dokumente o razvoju informatičkog društva, Crna Gora je usmjerena na izgradnju snažnog pravnog okvira, razvoj digitalne infrastrukture i podsticanje digitalne pismenosti i digitalnih vještina. Crna Gora je usvojila Strategiju digitalne transformacije za period 2022 – 2026. i postala pridružena članica programa „Digitalna Evropa”.

Kroz neophodne zakonske izmjene u oblasti **audio-vizuelne politike**, Crna Gora je postigla potpunu usklađenost sa Direktivom o audio-vizuelnim medijskim uslugama (revidiranom 2018.). Crna Gora je 2015. izvršila prelazak na digitalno emitovanje zasnovano na DVB-T2 standardu. Crna Gora od 2020. godine godišnje izdvaja sredstva za podršku sopstvene produkcije sadržaja od javnog interesa komercijalnih i neprofitnih elektronskih medija, kao i štampanih i onlajn medija, pri čemu je dio navedenih sredstava namijenjen samoregulatornim tijelima (Fond za podsticanje pluralizma i raznovrsnosti medija).

U Zajedničkoj poziciji broj 6139/14 od 5. februara 2014. navodi se da Crna Gora u svojoj pregovaračkoj poziciji od 10. oktobra 2013. prihvata pravnu tekovinu EU u okviru poglavlja 10 Informatičko društvo i mediji i da se ne očekuju izazovi u sprovođenju pravne tekovine EU do datuma pristupanja. Dodatno, EU ukazuje na mogućnost nove pravne tekovine EU od 2013. do završetka pregovora.

Crna Gora prihvata pravnu tekovinu za Poglavlje 10 koja je na snazi od 9. oktobra 2024. i nastaviće da napreduje u usklađivanju i sprovođenju pravne tekovine EU obuhvaćene ovim poglavljem do datuma pristupanja, uz efikasne mjere za jačanje svojih administrativnih kapaciteta.

U okviru ovog poglavlja postavljena su dva završna mjerila, i to:

- I Crna Gora usklađuje svoje zakonodavstvo sa *pravnom tekovinom EU* u vezi sa odredbama o nezavisnosti nacionalnog regulatornog tijela za elektronske komunikacije, kao i s pravnom tekovinom u oblasti audio-vizuelnih medijskih usluga.
- II Crna Gora pokazuje da će imati dovoljno administrativnih kapaciteta za sprovođenje *pravne tekovine EU* u oblastima elektronskih komunikacija, usluga informatičkog društva i audio-vizuelnih medijskih usluga, uključujući regulatornu nezavisnost, do trenutka pristupanja

U kontekstu procjene spremnosti i godišnjeg napretka, u izvještaju Evropske komisije (EK) o Crnoj Gori 2023, ukazano je na to da je Crna Gora ostala umjereno spremna u oblasti digitalne transformacije i medija, ali da je ostvaren ograničen napredak, uglavnom usmjeren na smanjenje uticaja i rješavanje problema posljedica sajber napada u avgustu 2022. tako što je IT infrastruktura Vlade ponovo postala operativna. Notirano je pridruživanje Crne Gore Programu Digitalna Evropa u junu 2023. U kontekstu preporuka EK, Crna Gora treba da uskladi nacionalno zakonodavstvo s pravnom tekovinom EU o elektronskim komunikacijama i informacionim tehnologijama i audio-vizuelnim medijima, obezbjeđujući operativnu nezavisnost medijskih regulatora i javnog servisa; obezbijedi Agenciji za elektronske medije mogućnost za izricanje kompletnog seta mjera, uključujući upozorenja, novčane kazne, suspenzije i oduzimanje licenci kojima se obezbjeđuje proporcionalnost i djelotvornost i postizanje rezultata u sprovođenju pravne tekovine EU o elektronskim komunikacijama, uslugama informatičkog društva, otvorenim podacima, a posebno audiovizuelnim medijskim uslugama, uključujući regulatornu nezavisnost.

Organ državne uprave nadležan za elektronske komunikacije je Ministarstvo ekonomskog razvoja. EKIP je nezavisno regulatorno tijelo u oblasti elektronskih komunikacija koje vrši javna ovlašćenja u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama. EKIP je osnovan u skladu sa članom 7. Zakona o telekomunikacijama („Sl. list CG“ br. 59/00 od 27. decembra 2000.) kao nezavisno regulatorno tijelo, funkcionalno nezavisno od svih subjekata koji koriste telekomunikacione mreže, obezbjeđuju opremu ili obezbjeđuju usluge. EKIP je počeo sa radom 8. marta 2001. pod nazivom Agencija za telekomunikacije. Donošenjem Zakona o elektronskim komunikacijama („Sl. list CG“ br. 50/08 od 19. avgusta 2008.), a u skladu sa članom 7, EKIP je nastavio sa radom pod nazivom Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost. Usvajanjem Zakona o elektronskim komunikacijama 2013, EKIP je nastavio sa radom pod istim nazivom. Članom 8. ovog zakona propisano je da je EKIP nezavisno regulatorno tijelo koje u vršenju javnih ovlašćenja u oblasti elektronskih komunikacija obavlja regulatorne i druge poslove utvrđene zakonom i da u vršenju regulatornih i drugih poslova ne prima i ne traži uputstva od državnih i drugih organa, organizacija ili drugih lica. Rad EKIP-a je javan, a organi EKIP-a su Savjet EKIP-a i Izvršni direktor. Savjet EKIP-a ima predsjednika i četiri člana. Nadležnosti Savjeta i izvršnog direktora propisane su ovim zakonom (član 14. i član 20.).

Digitalna transformacija javne uprave uključujući oblasti IKT infrastrukture, e-usluga, sajber bezbjednosti i e-identifikacije, itd. je u nadležnosti Ministarstva javne uprave. Nakon ukidanja Ministarstva za informaciono društvo i telekomunikacije, Ministarstvo javne uprave je formirano u skladu s Uredbom o izmjenama i dopunama Uredbe o organizaciji i načinu rada državne uprave („Službeni list CG“, br. 73/2016 od 25. 11. 2016.). Ministarstvo javne uprave, kao novoformirano ministarstvo, preuzelo je nadležnosti u oblasti informatičkog društva, dok je, istovremeno,

Ministarstvo ekonomije (sada Ministarstvo ekonomskog razvoja) preuzelo nadležnost u oblasti elektronskih komunikacija.

Ključna institucija za kreiranje audiovizuelne politike je Ministarstvo kulture i medija. Agencija za audio-vizuelne medijske usluge (AMU), osnovana 2003. godine, regulisana Zakonom o audio-vizuelnim medijskim uslugama („Sl. list CG“, br. 54/24 od 11.6.2024), nezavisan je regulatorni organ za AVM usluge (čl. 4 i 139) i odgovorna je za sprovođenje i nadzor nad primjenom zakonskog okvira u ovoj oblasti (čl. 141 i 177).

I ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE

I a. Zakonodavni okvir

Zakon o elektronskim komunikacijama („Sl. list CG“, br. 40/13 od 13.8.2013, 56/13 od 6.12.2013, 2/17 od 10.1.2017, 49/19 od 23.8.2013) koji je bio na snazi od 2013, usklađen je sa:

- Direktivom 2009/140/EC Evropskog parlamenta i Savjeta od 25. novembra 2009. o izmjeni Direktive 2002/21/EC o zajedničkom regulatornom okviru za elektronske komunikacione mreže i usluge, 2002/19/EC o pristupu i međusobnom povezivanju, elektronske komunikacione mreže i pripadajuća sredstva, i 2002/20/EZ o autorizaciji elektronskih komunikacionih mreža i usluga;
- Direktivom 2009/136/EC Evropskog parlamenta i Savjeta od 25. novembra 2009. o izmjeni Direktive 2002/22/EC o univerzalnoj usluzi i pravima korisnika u vezi s elektronskim komunikacionim mrežama i uslugama, Direktive 2002/58/EC o obradi ličnih podataka i zaštiti privatnosti u sektoru elektronskih komunikacija i Uredbe (EZ) br. 2006/2004 o saradnji između nacionalnih organa nadležnih za sprovođenje zakona o zaštiti potrošača;
- Uredbom (EZ) br. 1211/2009 Evropskog parlamenta i Savjeta od 25. novembra 2009. o uspostavljanju Tijela evropskih regulatora za elektronske komunikacije (BEREC) i Kancelarije BEREC-a.

Prvo završno mjerilo se smatra ispunjenim donošenjem novog Zakona o elektronskim komunikacijama usvojenog 10. oktobra 2024.

Novi Zakon o elektronskim komunikacijama je usklađen sa sljedećim direktivama:

- Direktiva (EU) 2018/1972 Evropskog parlamenta i Savjeta od 11. decembra 2018. o uspostavljanju Evropskog zakonika o elektronskim komunikacijama;
- Direktiva 2014/61/EU Evropskog parlamenta i Savjeta od 15. maja 2014. o mjerama za smanjenje troškova postavljanja elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina.
- Direktiva 2009/136/EC Evropskog parlamenta i Savjeta od 25. novembra 2009. o izmjeni Direktive 2002/22/EC o univerzalnim uslugama i pravima korisnika u vezi s elektronskim komunikacionim mrežama i uslugama (Direktiva o univerzalnim uslugama) i Uredba (EZ) br. 2006/2004 o saradnji između državnih organa nadležnih za sprovođenje zakona o zaštiti potrošača;
- Direktiva Komisije 2002/77/EC od 16. septembra 2002. o konkurentnosti na tržištima elektronskih komunikacionih mreža i usluga;
- Direktiva 2002/58/EC Evropskog parlamenta i Savjeta od 12. jula 2002. o obrađivanju ličnih podataka i zaštiti privatnosti u sektoru elektronskih komunikacija (Direktiva o privatnosti i elektronskim komunikacijama).

Najvažniji strateški dokumenti Crne Gore kojima su definisani strateški pravci razvoja sektora elektronskih komunikacija su: Strategija digitalne transformacije Crne Gore 2022 - 2026 (usvojena decembra 2021), Strategija razvoja informacionog društva Crne Gore do 2020. godine (usvojena u julu 2016); Strategija razvoja informacionog društva Crne Gore 2012-2016 (usvojena u decembru 2011).

Strategija razvoja 5G mobilnih komunikacionih mreža u Crnoj Gori 2023-2027 usvojena je u avgustu 2023.

U saradnji sa Međunarodnom unijom za telekomunikacije, u septembru 2024. završen je predlog Nacionalnog plana razvoja mreža za širokopoljasni pristup internetu 2025 – 2029. za Crnu Goru, čije je usvajanje planirano do kraja 2024.

U pogledu obezbjeđivanja nezavisnosti regulatornog tijela u oblasti elektronskih komunikacija, Crna Gora je više puta mijenjala Zakon o elektronskim komunikacijama (ZEK) u cilju usklađivanja sa pravnom tekovinom EU.

U cilju daljeg usklađivanja sa pravnom tekovinom EU, odnosno sa Direktivom 2018/1972/EU Evropskog zakonika o elektronskim komunikacijama (EECC), novi Zakon o elektronskim komunikacijama unapređuje položaj, nadležnosti, prava i obaveze EKIP-a, kao nezavisnog regulatornog tijela, kroz obezbjeđivanje zakonskih garancija njegove institucionalne, organizacione i finansijske nezavisnosti. Ključni aspekti te nezavisnosti su uslovi, prava i obaveze u pogledu imenovanja i razrješenja organa upravljanja – Savjeta i direktora, način finansiranja, planiranja, nabavke i raspolaganja potrebnim resursima za vršenje nadležnosti i posebno nadzor nad primjenom zakona, kao i operativno i finansijsko izvještavanje o radu regulatora. Što se tiče zaštite od političkog uticaja na rad EKIP-a, novim Zakonom o elektronskim komunikacijama (2024) povećano je minimalno iskustvo na 12 godina na poslovima u oblasti elektronskih komunikacija ili poštanskih usluga za lica koja se biraju u organima upravljanja EKIP-a (Savjet i direktor EKIP-a) što bi trebalo da bude dodatna garancija nezavisnosti organa upravljanja. Pored toga, u skladu sa zahtjevom EK, dodata su dva uslova za imenovanje člana Savjeta da je ostvario značajan i priznat posao u oblasti elektronskih komunikacija i/ili poštanskih usluga, kao i aktivno poznavanje najmanje jednog stranog jezika.

Finansiranje EKIP-a propisano je Zakonom o elektronskim komunikacijama (2013), član 24. Sredstva za rad EKIP-a obezbjeđuju se iz sredstava ostvarenih od:

- 1) naknada koje EKIP-u plaćaju operatori na tržištu elektronskih komunikacija, a koje se koriste za poslove regulacije i nadzora tržišta;
- 2) naknada koje se plaćaju EKIP-u za korišćenje radio-frekvencija, brojeva i adresa;
- 3) drugih naknada i izvora, u skladu sa Zakonom.

Poslovni plan i finansijski plan EKIP-a usvajaju Savjet EKIP-a i Skupština Crne Gore. Godišnji budžet EKIP-a za 2024. godinu iznosi 4.563.075,00 €.

Takođe, novim Zakonom o elektronskim komunikacijama daje se EKIP-u puna autonomija u upravljanju svojim budžetom, dok uspostavlja jasne procedure za finansijsko planiranje i izvještavanje. Naime, prema Zakonu iz 2013, EKIP je bio obavezan da prenese višak sredstava u državni budžet, čime je bila ograničena njegova finansijska nezavisnost. Ove obaveze, koje su ograničavale finansijsku nezavisnost EKIP-a, prestale su da važe donošenjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o elektronskim komunikacijama 2017. („Sl.list CG“ broj 2/17 od 10. 1. 2017.) kojim su ukinute i odredbe o razrješenju predsjednika i članova Savjeta EKIP-a u slučaju ako Skupština ne usvoji izvještaj o radu sa finansijskim izvještajem.

Novi Zakon o elektronskim komunikacijama (2024) u potpunosti je usklađen sa Evropskim zakonikom o elektronskim komunikacijama (EECC). Ovaj zakon uvodi moderan i sveobuhvatan okvir koji osigurava usklađenost sa ključnim direktivama i propisima EU, pokrivajući oblasti kao što su tržišna konkurencija, zaštita potrošača i bezbjednost mreže. Preostala 3 člana NIS 2 direktive koja nisu transponovana u Predlog zakona o informacionoj bezbjednosti biće transponovana do kraja 2024. Crna Gora je pokrenula međuresorne konsultacije sa ciljem pronalaženja najefikasnijeg modela u tom pogledu. U vezi sa 5G Toolbox-om, nakon usvajanja novog Zakona o elektronskim komunikacijama, radiće se na razvijanju specifičnih smjernica koje će definisati korake za procjenu profila rizika dobavljača, uključujući kriterijume za identifikaciju dobavljača visokog rizika i odgovarajuća ograničenja za njihovo učešće u kritičnim i osjetljivim dijelovima 5G mreža. Dodatno, član 165. novog zakona definiše ograničenje kupovine i korišćenja opreme određenog proizvođača.

Usvajanjem novog Zakona o elektronskim komunikacijama, Crna Gora će u potpunosti ispuniti ciljeve postavljene Evropskim zakonikom o elektronskim komunikacijama (EECC) obezbjeđivanjem potpune nezavisnosti EKIP-a. Ovim

novim zakonom uvode se ključne reforme koje jačaju institucionalnu, organizacionu i finansijsku autonomiju EKIP-a, u skladu sa zahtjevima Direktive EECC. Poseban akcenat je stavljen na zaštitu EKIP-a od političkog i tržišnog uticaja, obezbeđivanje njegove nezavisnosti u donošenju regulatornih odluka, dodjeli radio-frekvencija i nadzoru tržišta.

Ključni aspekti nezavisnosti EKIP-a su samostalnost u finansijskom planiranju i izvršenju budžeta, kao i jasno definisane procedure za imenovanje i razrešenje članova Savjeta i direktora, čime se sprječava svaki spoljni uticaj. Ovim reformama, novi Zakon garantuje da EKIP radi potpuno samostalno, u skladu sa okvirom i zahtjevima Direktive EECC.

Dodatno, novim zakonom predviđeno je da direktor i članovi Savjeta EKIP-a, imenovani prije donošenja novog Zakona o elektronskim komunikacijama, nastavljaju sa svojim mandatom nakon donošenja Zakona, do isteka mandata, osiguravajući kontinuitet i stabilnost u poslovanju EKIP-a.

U nastavku su ključni članovi novog Zakona o elektronskim komunikacijama (2024), koji osiguravaju političku i finansijsku nezavisnost regulatora kako je definisano:

- Članovi koji definišu procedure za imenovanje članova Savjeta i direktora sa naglaskom na nezavisnost od političkog uticaja i članovi koji regulišu organizaciju i nadležnosti EKIP-a:
 - Član 5 - Nezavisni regulatorni organ;
 - Član 178 - Status EKIP-a;
 - Član 181 - Nadležnost EKIP-a;
 - Član 182 - Organi EKIP-a;
 - Član 183 - Ovlašćenja Savjeta;
 - Član 184 - Članovi Savjeta;
 - Član 185 - Imenovanje i mandat članova Savjeta;
 - Član 187 - Javni poziv za članove Savjeta;
 - Član 188 - Komisija;
 - Član 189 - Integritet i nezavisnost članova Savjeta;
 - Član 191 - Razrešenje članova Savjeta;
 - Član 192 - Rad Savjeta;
 - Član 193 - Ovlašćenja direktora;
 - Član 194 - Imenovanje i mandat direktora;
 - Član 198 - Godišnji poslovni plan i finansijski plan EKIP-a;
 - Član 199 - Godišnji izveštaj o poslovanju i godišnji finansijski izveštaj EKIP-a
 - Član 232 - Nastavak rada Agencije i organa Agencije.
- Članovi koji se odnose na stabilne izvore finansiranja EKIP-a kroz naknade operatorima:
 - Član 36 - Godišnja naknada za vršenje poslova regulacije i nadzora tržišta;
 - Član 88 - Naknade u vezi sa korišćenjem radio-frekvencija;
 - Član 104 - Naknade za korišćenje numeracije;
 - Član 200 - Finansiranje Agencije i odvojeno računovodstvo;
 - Član 201 - Autonomija u izvršenju budžeta;
 - Član 202 - Prava i obaveze iz radnog odnosa;

Prvo, u vezi sa članovima 163. i 164, u skladu sa mišljenjem Ministarstva javne uprave (MJU), navodi se da:

„Predlogom Zakona o informacionoj bezbjednosti utvrđenim od strane Vlade Crne Gore, propisuju se mjere informacione bezbjednosti za postizanje najvišeg nivoa informacione bezbjednosti mrežnih i informacionih sistema, uključujući sajber bezbjednost, određivanje ključnih i važnih subjekata, upravljanje sajber bezbjednošću, što podrazumijeva incidente, određivanje nivoa incidenata, način prijavljivanja incidenata, institucije nadležne za prijavu incidenata, odgovor na iste, kao i druga pitanja od značaja za informacionu bezbjednost. Budući da je Ministarstvo javne uprave nadležno za ovu oblast, koju je obavezno da usklađuje sa NIS 2 Direktivom, kao i da je kreator zakona kojim se uređuje oblast informacione bezbjednosti, s aspekta nadležnosti ovog ministarstva ukazujemo da odredbe člana

163 i 164 Predloga zakona o elektronskim komunikacijama, ne mogu biti predmet tog zakona t.j. iste je potrebno brisati, jer su ta pitanje uređena zakonom kojim se uređuje informaciona bezbjednost“.

Druga intervencija (član 202) proizišla je iz zvaničnog mišljenja Ministarstva finansija, koje je ukazalo na neophodnost izmjene člana 202. kako bi se obezbijedilo da se, pored Zakona o radu, mora uzeti u obzir i Zakon o zaposlenima u javnom sektoru. Takođe je naglašeno da zaposleni u Agenciji imaju pravo na regulatorne naknade, ali u skladu sa zakonom. U njihovom zvaničnom mišljenju konstatovano je da:

Članom 2. stav 1. tačka 3. Zakona o zaradama zaposlenih u javnom sektoru propisano je da se zaposlenima u javnom sektoru smatraju i zaposleni u nezavisnim ili regulatornim tijelima osnovanim u skladu sa zakonom. Članom 24. stav 3. istog zakona propisano je da se zarade zaposlenih i rukovodilaca u organima iz člana 2. stav 1. tačka 3. ovog zakona utvrđuju u okviru poslovnih grupa B i C, ali ne iznad podgrupe B. 4 iz člana 22. stav 1. ovog zakona. Nadalje, članom 30. propisano je da „Naknada za predsjednika organa upravljanja u pravnom licu javnog sektora ne može biti veća od jedne prosječne zarade zaposlenih u tom pravnom licu iz prethodne godine. Naknada za člana organa upravljanja u pravnom licu javnog sektora ne može biti veća od 70% prosječne zarade zaposlenih u tom pravnom licu iz prethodne godine. Ako predsjednik organa upravljanja u pravnom licu javnog sektora obavlja svoju funkciju na stručnoj osnovi i ima ugovor o radu sa poslodavcem, naknada ne može biti veća od tri prosječne zarade zaposlenih u tom pravnom licu iz prethodne godine“. S obzirom da je u toku izrada novog Zakona o zaradama zaposlenih u javnom sektoru, Ministarstvo finansija je obavijestilo da će uzeti u obzir sve sugestije predstavnika nezavisnih i regulatornih tijela, s kojima su već održani konsultativni sastanci, te će predložiti odredbe zakona za poboljšanje položaja zaposlenih u ovim organima. Naglašavaju i da nezavisnost ne podrazumijeva nepoštovanje zakona. Nezavisnost se ocjenjuje na osnovu načina osnivanja, ko bira ili predlaže kandidate za izbor članova nezavisnog tijela, kako su razriješeni, kome su odgovorni, ko nadzire njihov rad, te garancije u pogledu samostalnog funkcionisanja, tj. garancije lične, finansijske i operativne nezavisnosti. Finansijska nezavisnost podrazumijeva samostalno planiranje i izvršenje budžeta u skladu sa važećim propisima.

Izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti podataka o ličnosti postignuta je usklađenost sa relevantnim međunarodnim dokumentima i propisima koji se odnose na oblast ličnih podataka i zaštite privatnosti, uključujući, između ostalog, Direktivu 2002/58/EC Evropskog parlamenta i Savjeta od 12. jula 2002. u vezi sa obradom ličnih podataka i zaštitom privatnosti u sektoru elektronskih komunikacija.

Važeći Zakon o elektronskim komunikacijama („Sl. list CG“, br. 40/13 od 13.8.2013, 56/13 od 6.12.2013, 2/17 od 10.1.2017, 49/19 od 23.8.2019), kao i novi Zakon, su u potpunosti usklađeni sa Direktivom o autorizaciji 2002/20/ EC.

Novim Zakonom o elektronskim komunikacijama unapređuje se zaštita osnovnih prava i sloboda, posebno prava na privatnost kada je u pitanju obrada ličnih podataka u oblasti elektronskih komunikacija, što je definisano u poglavljima *X Prava i zaštita interesa krajnjih korisnika* i *XI Zaštita elektronskih komunikacija*. Unaprijeđene su odredbe u člancima koji se odnose na neželjenu komunikaciju, kojima se pojačava zaštita ličnih podataka u elektronskim komunikacijama, kao i u slučajevima koji su potvrđeni kao problematični u direktnom marketingu.

Zakon o korišćenju fizičke infrastrukture za postavljanje elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina („Sl. list CG“, br. 1/22 od 10.1.2022) usvojen je 31. decembra 2021, što je u skladu sa Direktivom 2014/61/EU o mjerama za smanjenje troškova implementacije elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina.

Penetracija fiksnog širokopojasnog pristupa na kraju juna 2024. iznosila je 33,18%, a kada se penetracija posmatra u odnosu na broj domaćinstava, iznosi 105,60 %. Broj korisnika je veći od broja domaćinstava u Crnoj Gori, jer neka domaćinstva imaju više priključaka, što je razlog tako visoke penetracije.

Penetracija mobilnog širokopojasnog pristupa internetu na kraju juna 2024. iznosila je 123,90%.

Okvir za upravljanje radio-frekvencijama u Crnoj Gori je u potpunosti usklađen sa Direktivom 2018/1972/EU Evropskog zakonika o elektronskim komunikacijama (EECC). Plan namjene radio-frekvencijskog spektra u Crnoj Gori (2020.) u potpunosti je usklađena sa Tabelom zajedničke evropske dodjele (ECA). Crna Gora se pridružila RSPG u junu 2023. kao posmatrač. Svi radio-frekvencijski opsezi usklađeni na nivou EU za bežične širokopolasne komunikacione mreže (MFCN) se dodjeljuju, stavljaju na raspolaganje i dodjeljuju mobilnim operaterima u otvorenim i transparentnim konkurentnim postupcima dodjele, uključujući opseg 800 MHz, kao i pionirske 5G opsege (700 MHz i 3,4 -3,8 GHz) su dodijeljeni mobilnim operaterima, dok je opseg od 26 GHz ostao nedodijeljen zbog nezainteresovanosti.

I b. Administrativni kapaciteti

Kako bi podržala djelotvorno sprovođenje novog zakonodavnog okvira, EKIP aktivno preduzima korake na unapređenju svojih kadrovskih i tehničkih resursa. Posebna pažnja je posvećena zapošljavanju visoko kvalifikovanog kadra i pružanju kontinuiranog stručnog usavršavanja u skladu sa rastućim zahtjevima tržišta elektronskih komunikacija. Ove mjere uključuju organizovanje specijalizovanih programa obuke usklađenih sa standardima EU, kao i povećanje učešća u međunarodnim organizacijama i institucijama kao što su BEREC, CEPT, RSPG i ITU. Ovaj pristup ima za cilj jačanje kapaciteta EKIP-a da efikasno obavlja svoje regulatorne funkcije. Pored toga, Ministarstvo ekonomskog razvoja radi na jačanju svojih kapaciteta za kreiranje politike i nadzor kako bi osiguralo da obje institucije imaju neophodnu ekspertizu i resurse za efikasno sprovođenje novog zakona.

U Ministarstvu ekonomskog razvoja, u okviru Direktorata za elektronske komunikacije, poštansku djelatnost i radio-spektar, postoje 3 direkcije: Direkcija za elektronske komunikacije i radio-spektar, Direkcija za širokopolasni pristup internetu i Direkcija za poštansku djelatnost. Direktorat ima ukupno 14 sistematizovanih radnih mjesta, a imajući u vidu da je 10. maja 2024. imenovan vršilac dužnosti generalnog direktora za elektronske komunikacije, poštansku djelatnost i radio-spektar, a uzimajući u obzir dvije direkcije čiji je djelokrug rada vezan za elektronske komunikacije, broj popunjenih pozicija u Direktoratu je sada 6 (66,7%), 2 žene i 4 muškarca.

EKIP ima 75 zaposlenih, uključujući izvršnog direktora, predsjednika Savjeta i četiri člana Savjeta, od čega su 43 zaposlena muškarci i 32 žene. U EKIP-u postoje sledeće samostalne organizacione jedinice: Sektor za pravne poslove (sedam zaposlenih); Sektor za ekonomske poslove (osam zaposlenih); Sektor za elektronske mreže i servise (11 zaposlenih); Sektor za radiokomunikacije (12 zaposlenih); Sektor za poštansku djelatnost (dva zaposlena); Odjeljenje za opšte poslove (21 zaposleni); Odsjek za nadzor (tri zaposlena) i Kabinet Izvršnog direktora (pet zaposlenih).

Usvajanjem novog Zakona o elektronskim komunikacijama (2024), kojim će se obezbijediti puna finansijska nezavisnost EKIP-a, a dobijanjem novih nadležnosti, EKIP će nastaviti svoju posvećenost kontinuiranom jačanju administrativnih kapaciteta. Članom 201 propisano je da ukoliko su ukupno ostvareni prihodi EKIP-a u jednoj finansijskoj godini veći od ukupno ostvarenih rashoda, višak prihoda se izdvaja na poseban račun EKIP-a, a ta sredstva se koriste za ostvarivanje zakonom propisanih nadležnosti EKIP-a u narednoj kalendarskoj godini. Takođe, EKIP može odlučiti da sredstva ili dio navedenih sredstava koristi za razvoj elektronskih komunikacija u Crnoj Gori. U novom Zakonu o elektronskim komunikacijama (2024) propisano je da samo Savjet EKIP-a donosi godišnji plan rada i finansijski plan i godišnji izveštaj o radu i finansijski izveštaj (član 183). S obzirom na nove nadležnosti EKIP -a, novi Zakon predviđa širi obim nadležnosti EKIP -a, sa posebnim naglaskom na nove dužnosti kao što su sprovođenje javnih konsultacija, regulacija cijena i donošenje odluka u pregledu dostupnosti geografske mreže, kao i proširenje njegove uloge u inspekciji nadzor. Uvodi i dodatne odgovornosti, kao što su nadzor registracije operatora, obezbjeđivanje prenosivosti brojeva, provođenje geografskih pregleda dostupnosti mreže i praćenje konkurencije u odnosu na otvoreni pristup internetu. Konačno, ovaj Zakon naglašava principe koji usmjeravaju djelovanje EKIP-a- kao što su zakonitost, nepristrasnost, efikasnost i transparentnost - koji pružaju strukturiraniji i odgovorniji okvir za njegove aktivnosti. Pored toga, zakon EKIP-u daje ovlaštenje da angažuje specijalizovane stručnjake za podršku donošenju odluka, dodatno povećavajući sposobnost EKIP-a da rješava složena pitanja. Te proširene nadležnosti omogućavaju EKIP-u da

efikasnije izvršava svoje regulatorne dužnosti, obezbjeđujući sveobuhvatniji i proaktivniji pristup upravljanju sektorom elektronskih komunikacija.

Tokom 2025. biće primljen dodatni broj radnika u skladu sa novousvojenim nadležnostima.

Usvajanje novog Zakona o elektronskim komunikacijama predstavlja značajan korak naprijed u jačanju administrativnih kapaciteta i rješavanju dosadašnjih izazova sa kojima se suočavalo u sprovođenju regulatornog nadzora u praksi. Integracijom inspekcije u EKIP, Crna Gora ne samo da unapređuje efikasnost regulatornog nadzora, već i obezbjeđuje kohezivniji i efikasniji pristup praćenju usklađenosti. Ovo odstupanje od prethodnog modela gdje su inspekcijske funkcije bile odvojene od regulatornog tijela, što je često dovodilo do nedosljednosti i kašnjenja u izvršenju, predstavlja napredak. Jedinствена структура će omogućiti bolju komunikaciju, pojednostavljene procese i robusniji okvir za inspekciju, u konačnici podstičući transparentnije i odgovornije okruženje u sektoru elektronskih komunikacija.

Praksa u sprovođenju Zakona o elektronskim komunikacijama (2013) pokazala je brojne izazove, poslovne barijere koje utiču na razvoj tržišta elektronskih komunikacija, nedovoljne nadležnosti EKIP-a u efikasnom regulisanju tržišta, zbog čega novi ZEK (2024) nudi rješenja s ciljem suočavanja sa izazovima uklanjanjem uočenih barijera na tržištu.

Takođe, prepreke razvoju tržišta elektronskih komunikacija i poslovne barijere koje se ogledaju u dugim procedurama za izdavanje odgovarajućih dozvola za izgradnju elektronske komunikacione infrastrukture, neadekvatnom planiranju izgradnje elektronskih komunikacionih mreža, čestim prekidima mreže tokom izgradnje infrastrukture i drugih objekata zbog nedovoljne sinergije nadležnih organa prilikom izdavanja građevinskih dozvola, izgradnje stambenih zgrada bez adekvatnih instalacija koje omogućavaju stanarima da slobodno biraju operatora čije će usluge koristiti, poteškoća u ostvarivanju prava neophodnog prolaza ili prava na eksproprijaciju, posebno o državnoj imovini, biće adekvatno riješene novim ZEK (2024).

Skupština Crne Gore je 18. aprila 2024. donijela Odluku o imenovanju Predsjednika i četiri člana Savjeta EKIP-a („Sl. list CG“ br. 38/24). Mandat predsjednika i članova Savjeta traje pet godina. Savjet EKIP-a je 25. septembra 2024. započeo proceduru za izbor novog izvršnog direktora na mandat od četiri godine. Novi direktor će obavljati svoje dužnosti počevši od 23. januara 2025.

II USLUGE INFORMATIČKOG DRUŠTVA

II a. Zakonodavni okvir

Od prve Strategije razvoja informacionog društva Crne Gore za period 2012 – 2016. usvojeno je nekoliko strateških dokumenata u cilju razvoja interoperabilnost e-usluga i digitalizacije u svim državnim organima i javnoj upravi. U julu 2016. usvojena je Strategija razvoja informacionog društva za period 2016 - 2020. kojom su utvrđeni strateški pravci razvoja u ovoj oblasti, s ciljem dostizanja EU standarda u kontekstu Digitalne agende 2020 i Strategije za jedinstveno digitalno tržište, uz snažnu usmjerenost na e-participaciju i digitalnu ekonomiju.

Crna Gora je u decembru 2021. usvojila Strategiju digitalne transformacije 2022 - 2026. sa Akcionim planom za 2022 - 2023.

Najvažniji strateški dokumenti Crne Gore za specifične oblasti su: Strategija digitalizacije obrazovnog sistema 2022 – 2027, usvojena u decembru 2021, koja utvrđuje pravce razvoja obrazovanja uz upotrebu informaciono-komunikacionih tehnologija u cilju unapređenja kvaliteta obrazovanja, kao i unapređenja rada svih institucija koje se bave obrazovanjem i unapređenja digitalnih vještina i kompetencija; Strategija razvoja integralnog zdravstvenog informacionog sistema i e-zdravstva za period 2018-2023. koja je prethodila Nacionalnoj strategiji digitalnog zdravlja 2024-2028.

Nacionalni okvir interoperabilnosti usvojen je u junu 2019, kao dokument javne uprave za podršku implementaciji interoperabilnosti, definiše pravila i način uspostavljanja interoperabilnosti u Crnoj Gori i usklađen je sa Evropskim okvirom interoperabilnosti (EIF) iz marta 2017. Ovim dokumentom se definiše obezbjeđivanje usklađenosti poslovnih

procesa unutar javne uprave u cilju usklađenosti sa evropskom dimenzijom pružanja javnih elektronskih usluga, poštujući politiku sigurnosti, privatnosti, čuvanja i arhiviranja svakog od uvedenih servisa i elektronskih usluga, evidencije, bez nametanja konkretnih tehnoloških rješenja.

Ministarstvo javne uprave radi na uspostavljanju novih tehnoloških rješenja za Sistem upravljanja elektronskim dokumentima (eDMS) i vođenju procesa elektronskih sjednica Vlade, kao i na implementaciji novog, modernog portala e-uprave koji će pružati usluge najvećeg nivoa sofisticiranosti. Nadalje, u toku je rad na unapređenju Sistema elektronske razmjene podataka između registara.

Prvi Zakon o elektronskoj Upravi („Sl. list CG“ br. 32/14) usvojen je 30. jula 2014, a nova verzija je usvojena u decembru 2019. Zakon o elektronskoj Upravi („Sl. list RCG“ br. 72/19) koji uređuje oblast elektronske uprave u Crnoj Gori je u skladu sa njenim stvarnim i projektovanim potrebama, kako sa aspekta razvojnih potreba, tako i u skladu sa zahtjevima međunarodnih procesa integracije.

Novim Zakonom o informacionoj bezbjednosti transponovani su ključni elementi Direktive (EU) 2022/2555 Evropskog parlamenta i Savjeta od 14. decembra 2022. o mjerama za visoki zajednički nivo sajber bezbjednosti u Uniji, izmjenama i dopunama Uredbe (EU)) br. 910/2014 i Direktive (EU) 2018/1972 i prestanka važenja Direktive (EU) 2016/1148 (NIS2 Direktiva) koja se odnosi na oblast informacione bezbjednosti. Zakon je u skupštinskoj proceduri.

Zakonom o elektronskom dokumentu („Sl. list CG“ br. 132/22) definisan je digitalizovani dokument i način njegove digitalizacije i ovjere, kao i komunikacija između nadležnih organa i drugih aktera.

Zakonom o elektronskoj trgovini (Sl. list RCG, br. 80/04 i Sl. list CG, br. 41/10 i 56/2013) uređuje se pružanje usluga na daljinu, uz naknadu, elektronskom opremom za obradu i skladištenje podatke o ličnom zahtjevu korisnika, odgovornosti pružaoca usluga informacionog društva i pravilima u vezi sa potpisivanjem ugovora u elektronskoj formi. Zakon je u potpunosti usklađen sa Direktivom 2000/31.

Usklađivanje sa evropskim Aktom o digitalnim uslugama (DSA) i Aktom o digitalnom tržištu (DMA) je planirano donošenjem novog Zakona o elektronskoj trgovini. Crna Gora će uspostaviti međuinstitucionalni tim za koordinaciju i implementaciju aktivnosti u cilju transpozicije DSA i DMA.

Važeći Zakon o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu usklađen je sa Uredbom EU 910/2014 Evropskog parlamenta i Savjeta o elektronskoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektronske transakcije na unutrašnjem tržištu - eIDAS. Zakon o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu reguliše usluge poverenja, praveći razliku između kvalifikovanih i nekvalifikovanih elektronskih usluga povjerenja. Isti propis uređuje njihov nadzor. U skladu sa Reformskom agendom - Plan rasta za Zapadni Balkan 2025 - 2027, Ministarstvo javne uprave je odredilo rok za donošenje novog Zakona o elektronskoj identifikaciji i elektronskim uslugama povjerenja, koji će biti usklađen sa izmjenama i dopunama Uredbe o eIDAS -u (eIDAS 2).

Crna Gora ima sedam davalaca elektronskih usluga povjerenja i to su: Ministarstvo javne uprave, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Coreit doo Podgorica, Pošta Crne Gore A.D, Crnogorski Telekom A.D. Podgorica, Zeko.me DOO i Centralna Banka Crne Gore (CBCG). Status kvalifikovanih davalaca elektronskih usluga povjerenja upisanih u Registar kvalifikovanih davalaca elektronskih usluga povjerenja u skladu sa Zakonom imaju: Ministarstvo unutrašnjih poslova, Pošta Crne Gore A.D, Coreit D.O.O, i Crnogorski Telekom A.D. Podgorica.

Implementacijom novog CA sistema, Ministarstvo javne uprave će, kao organ u čijoj je nadležnosti oblast elektronskih/kvalifikovanih elektronskih usluga povjerenja, dobiti status kvalifikovanog davaoca elektronskih usluga povjerenja, a organima državne uprave, a kad je to propisano zakonom i za druge organe vlasti, omogućiti vršenje elektronskih/kvalifikovanih elektronskih usluga povjerenja u elektronskom poslovanju na adekvatan način i uz upotrebu

što većeg broja tih usluga, u skladu sa Zakonom o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu. Na taj način, biće omogućeno izdavanje ukupno sedam kvalifikovanih elektronskih usluga povjerenja za organe državne uprave.

Crna Gora je učestvovala u istraživanju globalne inicijative o otvorenim podacima, koje svake godine sprovodi Kancelarija EU za publikacije kao zvanični pružalac izdavačkih usluga svim institucijama, tijelima i agencijama EU. Izveštaj EK o Crnoj Gori za 2023. pokazao je da je među zemljama kandidatima za članstvo u EU Crna Gora ostvarila najveći napredak u oblasti otvorenih podataka. Međutim, iako su se neke dimenzije političkog, društvenog i ekonomskog uticaja otvorenih podataka povećale, zbog posljedica sajber napada u avgustu 2022, nije bilo moguće oporaviti jedan dio portala, odnosno administrativni modul, iako su svi do tada objavljeni podaci sačuvani i vidljivi su na javnoj internet stranici. Shodno tome, potrebno je razviti novo tehnološko rješenje u skladu sa svim tehničkim specifikacijama i standardima EU u oblasti otvorenih podataka u posjedu nadležnih organa. S tim u vezi, sredinom 2023. počela je izrada Projektnog zadatka za novo softversko rješenje nacionalnog Portala otvorenih podataka.

Kroz strateški okvir kreiran u oblasti sajber bezbjednosti Crne Gore, napravljen je značajan iskorak u dostizanju standarda i zahtjeva koje definišu NATO i EU. Strategija sajber bezbjednosti usvojena je za period 2013 - 2017, kao i za period 2018 - 2021, a aktuelna Strategija sajber bezbjednosti za period 2022 - 2026 usvojena je u decembru 2021. Akcionim planom 2022 - 2023 planirana je realizacija 64 aktivnosti, od kojih je 60% realizovano ili djelimično realizovano, dok 40% aktivnosti nije realizovano. U toku su administrativne procedure za donošenje novog Akcionog plana.

Vladin CIRT (cirt.gov.me) formiran je u Ministarstvu javne uprave, u okviru Direktorata za infrastrukturu, informacionu bezbjednost, digitalizaciju i e-usluge i Direkcije za informacionu bezbjednost. Vladin CIRT zadužen je za preventivno djelovanje, ali i aktivno istraživanje, analizu i ragovanje na sajber incidente u mreži organa državne uprave, kao i za sprovođenje kontinuiranog rad na unapređenju i jačanju postojećih sigurnosnih politika i praksi.

Ponovna upotreba informacija javnog sektora definisana je Zakonom o slobodnom pristupu informacijama. U cilju daljeg usklađivanja s pravnom tekovinom EU, započete su aktivnosti na pripremi novog Zakona o slobodnom pristupu informacijama.

II b. Administrativni kapaciteti

U Ministarstvu javne uprave u okviru Direktorata za infrastrukturu, informacionu bezbjednost, digitalizaciju i e-usluge sistematizovano je 50 radnih mjesta od kojih je 36 popunjeno. U skladu sa planiranim aktivnostima i ciljevima definisanim Reformskom agendom, Ministarstvo javne uprave aktivno radi na popunjavanju preostalih radnih mjesta.

U novembru 2023. u Ministarstvu javne uprave formirano je Odjeljenje za inspekciju za oblast informacionog društva, u kojem su sistematizovana četiri radna mjesta: glavni inspektor za oblast informacionog društva i tri radna mjesta – inspektor I za informaciono društvo.

Od aprila 2021. Odjeljenje za IT reviziju je u sastavu Ministarstva javne uprave. Ovo Odjeljenje je nadležno za IT reviziju u svim organima državne uprave na osnovu Zakona o elektronskoj upravi i ima četiri pozicije: šef IT revizije i tri radna mjesta za IT revizore.

U cilju efikasnijeg odgovora na ozbiljne sajber prijetnje, incidente i sajber krize, Crna Gora će osnovati Agenciju za sajber bezbjednost, kao i povećati kapacitete za odbranu od sajber napada. Odluka o osnivanju Agencije biće donijeta u roku od 15 dana od dana stupanja na snagu Zakona o informacionoj bezbjednosti. Imenovanje predsjednika i članova Savjeta Agencije izvršiće se u roku od 60 dana od dana stupanja na snagu Zakona, a imenovanje direktora Agencije u roku od 90 dana od dana izbora Savjeta Agencije. Statut Agencije, akt o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije, Poslovnik o radu Savjeta i drugi akti Agencije donijeće se u roku od 90 dana od dana izbora vršioca dužnosti direktora Agencije. Danom donošenja akta o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije, Agencija će preuzeti

državne službenike iz Direkcije za zaštitu tajnih podataka, koji su obavljali poslove u organizacionoj jedinici CIRT-a, kao i opremu i službenu dokumentaciju.

Crna Gora je u decembru 2022. pokrenula proces uspostavljanja Digitalne akademije, kao *onlajn* platforme za obrazovanje, koja povezuje sve relevantne aktore i radi na izgradnji digitalnih i leaderskih vještina javnih službenika, studenata i ranjivih grupa od strateškog značaja. Suština Digitalne akademije je kreiranje brzih programa obuke za unapređenje kapaciteta i sposobnosti za digitalnu transformaciju u Crnoj Gori, te jačanje digitalne svijesti crnogorskog društva kao i digitalne konkurentnosti ICT sektora.

Na osnovu Sporazuma o osnivanju Centra za sajber kapacitete Zapadnog Balkana - WB3C, zvanično otvaranje WB3C, sa sjedištem u Podgorici, zakazano je za novembar 2024.

III AUDIO-VIZUELNA POLITIKA

III a. Zakonodavni okvir

Crna Gora je usvojila set medijskih zakona 7. juna 2024.

Zakon o audio-vizuelnim medijskim uslugama ("Sl. list CG", br. 54/24) usklađen je sa Direktivom o audio-vizuelnim medijskim uslugama (AVMSD). Ovim zakonom obezbjeđuje se jača pozicija Agencije za elektronske medije (osnovana 2003. godine kao nezavisno regulatorno tijelo za oblast AVM usluga), sada Agencije za AVM usluge, kao nezavisno regulatorno tijelo za AVM usluge i platforme za razmjenu video sadržaja, kroz unapređenje njene nezavisnosti i jačanje ovlaštenja za izricanje sankcija, koje sada uključuju upozorenja, novčane kazne, suspenzije i oduzimanje odobrenja, kao i pojačane mjere za sprječavanje sukoba interesa i nespojivosti funkcija sa političkim subjektima i regulisanim sektorom. Pored toga, proširenje spektra mjera koje AMU ima na raspolaganju u vršenju nadzora jedna je od preporuka koja je sprovedena davanjem nadležnosti Agenciji za izricanje novčanih kazni u slučaju kršenja Zakona, kao i inspekcijskih nadležnosti.

Novim Zakonom o AVU uslugama (član 141), propisane su sljedeće nadležnosti AMU:

- 1) daje saglasnost na predlog plana raspodjele radio-frekvencija u dijelu koji se odnosi na zemaljsku radio-difuziju, u skladu sa zakonom;
- 2) izdaje odobrenja za emitovanje i odobrenja za distribuciju posredstvom elektronskih komunikacionih mreža namijenjenih za analognu ili digitalnu zemaljsku radio-difuziju, kao i posredstvom elektronskih komunikacionih mreža bez upotrebe radio-difuznih frekvencija;
- 3) utvrđuje visinu naknada koje Agenciji plaćaju fizička i pravna lica u skladu sa ovim zakonom;
- 4) vodi registre emitera, pružalaca AVM usluga na zahtjev, distributera linearnih AVM usluga i pružalaca usluga platformi za razmjenu video sadržaja;
- 5) odlučuje o prigovorima fizičkih i pravnih lica u vezi sa radom pružalaca AVM usluga i distributera linearnih AVM usluga;
- 6) vrši nadzor nad emiterima u vezi sa izbornim kampanjama i političkim oglašavanjem podnosilaca potvrđenih izbornih lista ili kandidata, u skladu sa ovim zakonom i odlučuje o žalbama na rad emitera u toku izborne kampanje;
- 7) izriče upozorenja, novčane kazne i oduzima odobrenje za emitovanje i odobrenje za distribuciju subjektima koji postupaju suprotno odredbama ovog zakona;
- 8) izdaje prekršajne naloge i/ili podnosi zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka nadležnom sudu;

- 9) vrši nadzor nad sprovođenjem ovog zakona;
- 10) periodično, a najmanje šestomjesečno, priprema i objavljuje na internet stranici izvještaje o sprovođenju programskih ili drugih obaveza pružalaca AVM usluga propisanih ovim zakonom;
- 11) vrši raspodjelu dijela sredstava iz Fonda, u skladu sa zakonom kojim se uređuje oblast medija;
- 12) donosi i sprovodi podzakonske akte za sprovođenje ovog i drugih zakona, u skladu sa propisanim nadležnostima;
- 13) podstiče promociju samoregulacije i koregulacije;
- 14) promovise i preduzima mjere za razvoj medijske pismenosti;
- 15) osigurava da pružaoci AVM usluga, stalno i progresivno, preduzimaju mjere kojima svoje usluge čine pristupačnijim licima sa invaliditetom;
- 16) sprovodi, najmanje jednom godišnje, istraživanje javnog mnjenja o povjerenju, gledanosti, odnosno slušanosti emitera u Crnoj Gori; i
- 17) obavlja druge poslove, u skladu sa zakonom i statutom Agencije.

Usvajanje Zakona o nacionalnom javnom emiteru – javnom servisu medijima Crne Gore („Sl. list CG“, br. 60/24) je korak naprijed ka jačanju nezavisnosti i odgovornosti članova Savjeta i rukovodstva Nacionalnog javnog emitera. Zakonske izmjene sprovedene od 2014. bile su u skladu sa Preporukom Savjeta Evrope br. (96) 10 o garantovanju nezavisnosti javnog radio-difuznog servisa i Preporukom 1878 (2009) o finansiranju javnog radio-difuznog servisa. Nezavisnost nacionalnog javnog emitera zagarantovana je članovima 5. i 10. ovog zakona koji regulišu da je država dužna da obezbedi njegovu institucionalnu autonomiju, uređivačku nezavisnost i stabilno i predvidivo finansiranje. Zakon jasno reguliše uslove za imenovanje i razrešenje organa upravljanja i nadzora (čl. 17-45), kao i pravo da odlučuje o unutrašnjoj organizaciji (član 46) i donosi svoj statut (član 47). Njegovo finansiranje obezbjeđuje se iz 1,34% tekućeg budžeta Crne Gore utvrđenog godišnjim zakonom o budžetu (član 50), a način i uslovi obezbjeđenja sredstava iz budžeta Crne Gore ne smiju uticati na njegovu uređivačku, finansijsku i institucionalnu nezavisnost.

Novi Zakon o medijima („Sl. list CG“, br. 54/24) doprinosi jačanju slobode izražavanja, medija i zaposlenih u medijima, ali i jačanju odgovornosti kada je u pitanju transparentnost vlasništva i transparentnost finansiranja medija iz javnih prihoda. Takođe uspostavlja pravila i uslove za održivo i transparentno upravljanje Fondom za podsticanje pluralizma i raznovrsnosti medija, koji se finansira iz Budžeta Crne Gore i kojim upravljaju Ministarstvo kulture (za štampane i onlajn medije) i AMU (za linearne AVM usluge - Radio i TV programi). Crna Gora prati razvoj pravog okvira na nivou EU, prepoznanje da je Evropski zakon o slobodi medija (EMFA) usvojen 11. aprila 2024. i u toku su pripreme plana za usklađivanje, koji uključuju izmjenu i mapiranje nacionalnog zakonodavnog i institucionalnog okvira, kao i formiranje multisektorske radne grupe koja će, uz pomoć pruženu kroz TAIEX, pripremiti mapu puta za usklađivanje sa EMFA.

U toku je implementacija Medijske strategije 2023-2027, zajedno sa Akcionim planom za period 2023-2024. Ministarstvo kulture i medija je u aprilu 2024. formiralo Komisiju za praćenje sprovođenja medijske strategije.

III b. Administrativni kapaciteti

Ministarstvo kulture i medija, u okviru Direktorata za medije, ima šest (6) sistematizovanih radnih mjesta, uključujući generalnog direktora, od kojih su četiri radna mjesta popunjena (67%). Dodatna dva zaposlena su angažovana na određeno vrijeme.

AMU, ranije Agencija za elektronske medije (2010-2024), a prije toga Agencija za radio-difuziju (2003-2010), osnovana je 2003. donošenjem Zakona o radiodifuziji ("Službeni list RCG", br. 51/02, 62/02, 56/04 i 77/06), zamijenjen Zakonom

o elektronskim medijima ("Službeni list CG", br. 46/10, 53/11, 6/13, 55/16 i 92/17). Tokom ovog perioda od više od 20 godina, AMU je očuvala svoju nezavisnost i djelovala kao nezavisno regulatorno tijelo za tržište audio-vizuelnih medijskih usluga.

AMU ima 30 zaposlenih (uključujući direktoricu), osam muškaraca i 22 žene. Organizaciona struktura AMU-a se sastoji od Sektora za pravne i ekonomske poslove (sedam zaposlenih); Sektor za nadzor nad radom pružalaca AVM usluga (deset zaposlenih); Odjeljenje za opšte poslove (osam zaposlenih); i Odjeljenje za informaciono-komunikacione tehnologije (četiri zaposlena). Predstavnici AMU učestvuju, kao posmatrači, u radu ERGA i Kontakt odbora za AVMS direktivu. Pored toga, aktivno učestvuju kao članovi, u radu EPRA i MNRA, kao udruženja regulatornih tijela posvećenih regulaciji AVM usluga.

AMU vrši 24/7 monitoring programa i ima kapacitet za snimanje svih TV programa, kao i većine radijskih programa (čiji je signal dostupan u sjedištu AMU-a).

S obzirom na potrebu razvoja kapaciteta za nadzor sve većeg broja subjekata nadzora, AMU planira da prilagodi svoje prostorije i unaprijedi svoje kapacitete za praćenje, skladištenje i analizu emitovanog sadržaja, oslanjajući se u najvećoj mogućoj mjeri na savremena softverska rješenja.

Administrativni kapaciteti Crne Gore za primjenu pravne tekovine EU u oblasti audio-vizuelnih medijskih usluga ocjenjivani su u okviru dvije ekspertske misije koje su održane u periodu od 13. do 16. juna 2016. i od 5. do 9. decembra 2022, u Podgorici. Preporuke u izvještajima misija, upućene AEM/AMU, Vladi i njenim tijelima, kao i Skupštini, uzete su u obzir prilikom izrade medijskih zakona. Pored toga, novi medijski zakoni usvojeni su nakon detaljnih i višestrukih ekspertiza i analiza koje su pripremili stručnjaci Savjeta Evrope, u okviru projekta JUFREX, finansiranog od strane EU, kako bi se ocijenila njegova usklađenost sa standardima Savjeta Evrope i EU.

Finansiranje AMU regulisano je Zakonom o audio-vizuelnim medijskim uslugama (članovi 171-173) i zasniva se na registracionim i godišnjim naknadama koje plaćaju pružaoci usluga koji su u nadležnost AMU. Visinu naknada utvrđuje Savjet AMU, na osnovu godišnjeg programa rada i finansijskog plana AMU. Svaki višak prihoda nad rashodima, AMU može koristiti isključivo za ispunjavanje zakonskih obaveza u vezi sa obavljanjem svoje funkcije.

Finansijska nezavisnost AMU-a je uvijek bila zagarantovana zakonima koji regulišu njen položaj, prava i obaveze kao nezavisnog regulatornog tijela za oblast AVM usluga. Ipak, nekoliko horizontalnih zakona je periodično prijetilo da ugrozi njenu nezavisnost (Zakon o zaradama zaposlenih u javnom sektoru i Zakon o budžetu i fiskalnoj odgovornosti) ograničavanjem maksimalnih plata, a time i njene mogućnosti da privuče i zadrži kvalitetan i iskusen kadar, posebno za rukovodeće pozicije. Zakon o AVM uslugama, usvojen u junu 2024, propisuje da se na prava, obaveze i odgovornosti zaposlenih u AMU primenjuju opšti propisi o radu (član 175), čime se stvaraju uslovi za prevazilaženje ovog potencijalnog miješanja u rad i nezavisnosti AMU. Osim toga, AMU je dozvoljeno da slobodno raspolaze svojim resursima, u skladu sa opštim pravilima o javnim nabavkama i oporezivanju. Što se tiče prihoda, AMU može slobodno određivati godišnje naknade koje plaćaju subjekti nadzora, imajući u vidu ograničenja u Zakonu (maksimalni nivoi naknada) i potrebu da podmiri stvarne troškove AMU-a koji su potrebni za uspješno obavljanje njenih funkcija.

Učešće u EU programima

Crna Gora je u junu 2023. godine potpisala Ugovor o učešću u programu Digitalna Evropa i time stekla status pridružene članice. Aktivnim učešćem Crna Gora daje predloge za dalji razvoj programa rada za period 2025 - 2027, koji će omogućiti Crnoj Gori da ubrza razvoj digitalne transformacije, unaprijedi elektronske usluge, unaprijedi metode prevencije sajber napada i podstakne digitalno obrazovanje, tako da moderne tehnologije budu dostupne svima.

Vladin CIRT aktivno učestvuje u Međunarodnoj radnoj grupi u okviru OEBS-a – Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju.

Crna Gora je članica Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU), koja ima kontinuiranu i intenzivnu saradnju i poštuje sve njene direktive i standarde. Crna Gora je takođe članica Konferencije evropskih administracija za poštu i telekomunikacije (CEPT) i drugih međunarodnih organizacija iz oblasti elektronskih komunikacija i radio spektra.

EKIP je od septembra 2011. godine učestvovao kao posmatrač u radu upravnih i radnih tijela BEREC-a. EKIP će nastaviti sa modelima edukacije zaposlenih kroz učešće u programima obuke, kao i kroz kontinuirano učešće EKIP-ovih stručnjaka u radnim grupama i projektnim timovima BEREC-a, CEPT, RSPG, ITU, RCC i druge regionalne i međunarodne institucije.

Usvajanjem Zakona o audio-vizuelnim medijskim uslugama ispunjen je jedan od preduslova za reaktiviranje učešća Crne Gore u programu Kreativna Evropa 2021-2027, odnosno potprogramu „Kreativna Evropa MEDIA“ i drugim međusektorskim potprogramima. Crna Gora je ponovo preuzela puno učešće od 1. avgusta 2024. godine.

IV ZAKLJUČAK

Usvajanjem sveobuhvatnog seta zakona, Crna Gora je postigla punu usklađenost i značajan napredak u pripremi za efikasnu implementaciju ključnih dokumenata pravne tekovine EU u oblastima elektronskih komunikacija, usluga informatičkog društva i audio-vizuelne politike.

U svrhu pripreme preostalih podzakonskih akata za implementaciju zakonskih rješenja i jačanja administrativnih kapaciteta regulatornih tijela u oblasti elektronskih komunikacija, planira se usklađivanje s pravnom tekovinom EU u cilju daljeg unapređenja digitalne infrastrukture, povećanja digitalne pismenosti i promocije digitalnih usluge.

Crna Gora nastavlja da aktivno učestvuje u programima EU.

U cilju daljeg razvoja kapaciteta za efikasno, stručno i transparentno sprovođenje i nadzor nad primjenom usvojenog zakonskog okvira, Crna Gora je prepoznala potrebu za jačanjem neophodnih tehničkih i ljudskih resursa kroz sopstvene izvore (državni budžet ili budžeti regulatornih tijela), kao i kroz kratkoročnu ili dugoročnu podršku EU i drugih organizacija.

Crnogorski zakonodavni i institucionalni okvir obezbjeđuje slobodu medija, garantuje nezavisnost relevantnih regulatornih tijela i obezbjeđuje održive mjere za unapređenje medijskog pluralizma. Istovremeno, njihova implementacija je pokazala pozitivne trendove u medijskom sektoru.

Shodno tome, Crna Gora smatra da je ispunila uslove za privremeno zatvaranje poglavlja 10 – Informatičko društvo i mediji.

ZAVRŠNI IZVJEŠTAJ O POGLAVLJU 20 – PREDUZETNIŠTVO I INDUSTRIJSKA POLITIKA

I KLJUČNE INFORMACIJE O POGLAVLJU

Poglavlje je otvoreno na Međuvladinoj konferenciji koja je održana u Briselu 18. decembra 2013. U okviru poglavlja zadato je jedno završno mjerilo koje glasi: „**Crna Gora donosi i počinje sa implementacijom sveobuhvatne strategije industrijske konkurentnosti, uz podršku sistema evaluacije indikatora i mjerila onako kako je to predloženo u industrijskoj politici EU**”.

U Zajedničkoj poziciji je konstatovano da EU notira da Crna Gora, u svojoj pregovaračkoj poziciji CONF-ME 5/13 prihvata pravnu tekovinu u okviru poglavlja 20 – Preduzetništvo i industrijska politika, koja je na snazi 28. novembra 2012. i izjavljuje da ne očekuje nikakve poteškoće u sprovođenju zakonodavstva do dana pristupanja. Pored toga, EU podsjeća da bi moglo doći do novina u pravnoj tekovini EU između 28. novembra 2012. i završetka pregovora.

U dijelu institucionalnog okvira, Ministarstvo ekonomskog razvoja je primarno nadležno za strateški okvir i politike, kao i koordinaciju procesa kreiranja, sprovođenja i praćenja sprovođenja aktivnosti u oblasti preduzetništva, malih i srednjih preduzeća i industrije. Pored resornog ministarstva, institucije koje učestvuju u sprovođenju principa preduzetničke i industrijske politike su: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, Ministarstvo turizma, Ministarstvo finansija, Ministarstvo prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine, Ministarstvo javne uprave, Ministarstvo odbrane, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, kao i Investiciono-razvojni fond Crne Gore, Uprava za statistiku, Privredna komora, Unija poslodavaca Crne Gore i druge relevantne institucije.

Na osnovu Zajedničke pozicije, kratak izvještaj o realizovanim aktivnostima u periodu od decembra 2013. (formalno otvaranje pregovora u poglavlju 20) do oktobra 2024. je predstavljen u nastavku teksta.

I PRINCIPI PREDUZETNIČKE I INDUSTRIJSKE POLITIKE

INDUSTRIJSKA POLITIKA

Crna Gora je u prethodnom periodu realizovala niz aktivnosti u okviru pregovaračkog poglavlja 20 i u kontinuitetu prati sugestije i smjernice EK u cilju usklađivanja sa ključnim dokumentima iz oblasti preduzetničke i industrijske politike i sprovođenja neophodnog usklađivanja sa principima i instrumentima EU industrijske politike.

U okviru ispunjenja preduslova za privremeno zatvaranje pregovaračkog poglavlja 20 – Preduzetništvo i industrijska politika – izrada i sprovođenje sveobuhvatne industrijske strategije, realizovan je niz aktivnosti koje uključuju izradu i sprovođenje prve Industrijske politike Crne Gore za period 2016-2020, koja je pripremljena u skladu sa smjericama definisanim u Komunikacijama Komisije COM(2010)614 i COM(2012)582, kao i zahtjevima Strategije Evropa 2020. U skladu sa rezultatima i preporukama Srednjoročne evaluacije Industrijske politike za period 2016-2018, kao i potrebom usklađivanja sa tadašnjim okvirom EU industrijske politike (COM 2017/479), inovirani dokument za naredni ciklus politike je kreiran – Industrijska politika Crne Gore 2019-2023 sa Akcionim planom za period 2019-2020, te usvojen od strane Vlade u oktobru 2019. Tematski prioriteti Industrijske politike 2019-2023 su usklađeni sa EU Komunikacijom „Nova Industrijska Strategija za Evropu“ (COM 2020/102) u segmentima koji se odnose na transformaciju industrije ka digitalnoj, inovativnoj, zelenoj i cirkularnoj ekonomiji, kao i sa ažuriranom Industrijskom strategijom „Izgradnja snažnijeg Jedinstvenog tržišta za oporavak Evrope“ (COM 2021/350) u segmentima koji se odnose na dvostruku tranziciju ka zelenim i digitalnim industrijama, jačanje otpornosti Jedinstvenog tržišta kroz sprovođenje mjera za javna i privatna ulaganja, kao i investicije u istraživanje i razvoj.

Uopšteno gledano, za sprovođenje usvojenog strateškog okvira, pripremljeni su prateći akcioni planovi za dvogodišnji period (2019-2020, 2021-2022) i Akcioni plan za 2023, a EK je u kontinuitetu informisana o njihovom sprovođenju. Akcioni planovi, kao i Izvještaji o sprovođenju akcionih planova uz mjere i indikatore koji odgovaraju Industrijskoj politici EU, zajedno sa Finalnim izvještajem o sprovođenju Industrijske politike 2019-2023, predstavljaju zaokružen implementacioni ciklus u skladu sa Planom implementacije i monitoringa.

Završni izvještaj o implementaciji Industrijske politike Crne Gore 2019-2023, pripremljen od strane Ministarstva ekonomskog razvoja u efikasnoj i efektivnoj saradnji sa svim relevantnim resorima i javnim i privatnim sektorom u okviru **Koordinacionog tijela za razvoj i sprovođenje industrijske politike**, usvojen je od strane Vlade 4. aprila 2024. Završni izvještaj predstavlja analizu ostvarenja strateških ciljeva, operativnih ciljeva i aktivnosti u 2023, kao i detaljan pregled ključnih dostignuća za period 2019-2023 i ključne nalaze i preporuke nezavisne eksterne evaluacije. Sa aspekta analize Industrijske politike 2019-2023, odnosno sprovođenja akcionih planova i realizacije različitih programa, projekata i instrumenata za podršku industrijskom razvoju, procenat realizacije iznosi 85.95%.

Sumirajući ključne rezultate i dostignuća u sprovođenju Industrijske politike 2019-2023, evidentiran je fokus na ulaganju u sektore energije, ICT infrastrukture, finansijskoj podršci u vidu kredita, faktoringa i garancijskih šema, kao i grantovima za samozapošljavanje. Značajna ulaganja su bila usmjerena i na jačanje prerađivačkih kapaciteta i modernizaciju industrije, edukaciju i sticanje vještina za konkurentnost industrije, razvoj inovacione infrastrukture, grantove za saradnju privrede i nauke, kao i podršku start-up kompanijama. U cilju usklađivanja sa EU industrijskim okvirom, sprovedene su aktivnosti za podršku razvoju zelene, klimatski-neutralne i cirkularne ekonomije, a digitalna transformacija preduzeća je poboljšana. Obezbijeđen je razvoj inovativnih turističkih proizvoda i usluga, unaprijeđena infrastruktura, a takođe obezbijeđena podrška i sektoru kreativnih industrija i pristupu tržišta kroz pojednostavljene trgovinske procedure i smanjenje tehničkih trgovinskih barijera.

U pogledu ostvarenja odabranih ekonomskih indikatora i indikatora međunarodne konkurentnosti, sprovođenje velikog broja razvojno-investicionih i infrastrukturnih projekata je doprinijelo rastu određenih ekonomskih indikatora. Analiza pokazuje da je izvoz industrijskog sektora, prema CPA klasifikaciji, povećan sa 96.7% na preko 99% ukupnog izvoza robe; vrijednost kredita odobrenih preduzećima u privatnom vlasništvu je povećana za 23%, dok su ulaganja u osnovna sredstva smanjena za 6%. Broj zaposlenih u industrijskom sektoru je povećan za 4.146 (19%), ali je smanjen u strukturi ukupne zaposlenosti za 0.8%. Značajno je poboljšana produktivnost rada, povećano učešće industrije u bruto dodatoj vrijednosti u apsolutnom iznosu, dok je zabilježen pad u procentima sa 12.5% u 2018. na 11.7% u 2022. Analiza međunarodnih trendova konkurentnosti, koja je korišćena za mjerenje napretka u indikatorima, ukazuje na napredak u sljedećim indikatorima – GLL – globalni inovacioni indeks, Logistički indeks Svjetske banke (World Bank Trade Logistics Index) i četiri indeksa politike malih i srednjih preduzeća (SME Policy Index).

Na liniji aktivnosti sprovedenih u okviru Industrijske politike 2019-2023, uključujući nezavisnu eksternu evaluaciju, sveobuhvatni izvještaj o sprovođenju dokumenta, naučene lekcije relevantne za poboljšanje okvira industrijske politike za naredni implementacioni ciklus usklađen sa novom EU industrijskom politikom, kreirana je nova **Industrijska politika Crne Gore 2023-2028, sa Akcionim planom za sprovođenje za 2024. i usvojena od strane Vlade 1. avgusta 2024.**

Industrijska politika Crne Gore 2024-2028 definiše razvojnu viziju i razvojne prioritete, odnosno strateške i operativne ciljeve za realizaciju vizije industrijskog razvoja za sljedeći implementacioni ciklus, u cilju povećanja industrijske produktivnosti i konkurentnosti, podsticanja inovacija, digitalne i zelene tranzicije i boljeg pristupa Jedinstvenom tržištu EU.

Osnovna orijentacija Industrijske politike Crne Gore 2024-2028 je u skladu sa Sjernicama EU (ažuriranom Industrijskom strategijom „Izgradnja snažnijeg Jedinstvenog tržišta EU za oporavak Evrope“ (COM 2021/350) i pratećih komunikacija „Dugoročna konkurentnost EU: perspektiva nakon 2030“ (COM 2023/168), „Industrijski plan u okviru Zelenog plana za doba nulte neto stope emisija“ (COM 2023/62), kao što su zelena tranzicija i održivost, digitalna tranzicija i inovacije, orijentacija ka Jedinstvenom tržištu i konkurentnosti, ulaganje u vještine i ljudski kapital, održivo finansiranje i investicije.

Strateški prioriteti politike su koncipirani kroz četiri osnovna strateška cilja Industrijske politike za period 2024-2028:

1. Unapređenje ambijenta za digitalnu i zelenu tranziciju industrije;
2. Rast investicija i modela finansiranja za dugoročnu konkurentnost industrije;
3. Podsticanje inovacija na principima pametnog i održivog razvoja industrije;
4. Unapređenje pristupa Jedinstvenom tržištu EU i jačanje regionalne ekonomske saradnje.

POLITIKA PREDUZETNIŠTVA

Politika podsticanja sektora mikro, malih i srednjih preduzeća - MMSP je uspostavljena i kontinuirano se razvija od 2001. kroz strateški dokument – **Strategija razvoja mikro, malih i srednjih preduzeća u Crnoj Gori**. U poslednjoj dekadi je napravljen značajan napredak ka sistemskom procesu efektivne koordinacije, monitoringa i evaluacije ostvarenih efekata u sprovođenju politike MMSP. U procesu kreiranja i implementacije ove politike obezbijedene su konsultacije i dijalog javnog sektora i predstavnika MMSP, kao i međuresorna i institucionalna koordinacija.

Iz perspektive razvoja malih i srednjih preduzeća, Vlada je unaprijedila strateški okvir usvajanjem sljedećih dokumenata: *Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća u Crnoj Gori 2011-2015, sa petogodišnjim okvirnim akcionim planom i pojedinačnim akcionim planovima za svaku godinu; Strateške smjernice za razvoj mikro-malih i srednjih preduzeća 2017-2021; Strategija razvoja mikro, malih i srednjih preduzeća u Crnoj Gori 2018-2022 zajedno s Akcionim planovima za 2018, 2019, 2021-2022 i Strategijom razvoja mikro, malih i srednjih preduzeća u Crnoj Gori za period 2023-2026, s dvogodišnjim Akcionim planom za period 2023-2024.*

Sprovođenjem strateškog dokumenta stvaraju se mogućnosti za prevazilaženje izazova i ostvarivanje promjena u ključnim oblastima za dalji rast i razvoj MMSP sektora. Strategijom se predviđa poboljšanje okvirnih i regulatornih uslova, optimizacija propisa i smanjenje birokratije i nepotrebnih troškova za MMSP, unapređenje elektronskog procesa registracije biznisa i unapređenje elektronskih usluga administracije, izgradnja institucionalne infrastrukture za podršku MMSP od nacionalnog do lokalnog nivoa, poboljšan pristup finansijama, digitalna transformacija MMSP, a teži se i uspostavljanju sveobuhvatnih instrumenata politike MMSP koji su posebno usmjereni na poboljšanje ekološkog učinka MMSP i širenju savjetodavnih usluga o održivosti i ciljanih mjera za podršku MMSP u tranziciji ka zelenoj agendi. Promovišu se i različite vrste obuka i uspostavlja ciljana programska podrška MMSP u vezi sa razvojem specifičnih vještina.

Na osnovu realizacije i evaluacije prethodnog strateškog dokumenta za period 2018-2022, kreirana je **Strategija razvoja mikro, malih i srednjih preduzeća 2023-2026 s Akcionim planom za sprovođenje 2023-2024 i usvojena na sjednici Vlade u junu 2023.** Opšti cilj politike MMSP definisane ovom Strategijom jeste težnja da se ojača sektor MMSP na način da može da predstavlja pokretačku snagu u tranziciji Crne Gore ka digitalnoj i održivoj ekonomiji, kroz realizaciju tri strateška cilja: *SC1 Unaprijeđen poslovni/regulatorni ambijent i preduzetnički ekosistem; SC2 Podrška transformaciji i jačanju konkurentnosti MMSP i SC3 Poslovna organizovanost i pristup MMSP novim tržištima.*

U oblasti razvoja ženskog preduzetništva, Vlada je donijela Strategiju razvoja ženskog preduzetništva za period od 2015-2020, godišnje Akcione planove (2015, 2016, 2017, 2018, 2019. i 2020) i Strategiju razvoja ženskog preduzetništva za period 2021-2024, kao i dvogodišnje Akcione planove (2021-2022, 2023-2024). **Strategijom razvoja ženskog preduzetništva u Crnoj Gori 2021-2024** su definisane mjere i aktivnosti za implementaciju politike razvoja ženskog preduzetništva i ekonomskog osnaživanja preduzetnica. Realizovane mjere i aktivnosti u implementaciji prethodne i aktuelne Strategije su doprinijele značajnom napretku u razvoju ženskog preduzetništva u Crnoj Gori u prethodnom periodu, što je i potvrđeno posljednjim dostupnim OECD Izveštajem „Indeks politike za MSP: Zapadni Balkan i Turska 2022“, u okviru kojeg je Crna Gora zauzela visoku drugu poziciju u sprovođenju politike ženskog preduzetništva.

Procjena okvira politike MSP i praćenje napretka u implementaciji politike se sprovodi od 2006, dok je 2015. Index politike MSP za Zapadni Balkan i Tursku izrađen u skladu sa novom metodologijom koju su razvili OECD, EBRD, SEECEL i ETF.

Crna Gora kontinuirano radi na unapređenju poslovnog ambijenta i sistemski sprovodi preporuke date u **Indeksu politike MSP 2022** (SME Policy Index 2022 – Small Business Act) za svaku oblast pojedinačno. U poređenju sa prethodnim ciklusom procjene, ovaj ciklus pokazuje da je Crna Gora ostvarila značajan napredak u svih deset oblasti politike razvoja MMSP. U posljednjem objavljenom, šestom izdanju Indeksa politike MSP za Zapadni Balkan i Tursku, prepoznato je da Crna Gora posebno ostvaruje napredak u stvaranju povoljnog okruženja za poslovanje MMSP, kao i da je najveći napredak ostvaren u politikama preduzetničkog učenja i ženskog preduzetništva, institucionalnog i regulatornog okvira za razvoj MSP, javnih nabavki, inovacija i zelene ekonomije. U odnosu na poslednju procjenu, Crna Gora je postigla napredak u oblasti olakšanog pristupa finansijama za MSP. Značajan napredak je postignut i u oblasti nebankarskih finansija, što je rezultat stupanja na snagu Zakona o tržištu kapitala koji reformiše ovu oblast. U skladu sa preporukama datim u okviru šestog izdanja Indeksa politike MSP za Zapadni Balkan i Tursku, resorna ministarstva i institucije su započele aktivnosti na konsolidaciji i daljem unapređenju politika, u svrhu formulisanja kvalitetno osmišljenih mehanizama podrške MMSP i unapređenja ključnih faktora koji utiču na efikasnost cjelokupnog sistema.

Sa stanovišta **politike razvoja cjeloživotnog preduzetničkog učenja**, strateški okvir je unaprijeđen usvajanjem Strategije cjeloživotnog preduzetničkog učenja Crne Gore 2008-2013, s godišnjim Akcionim planovima, a zatim Strategije cjeloživotnog preduzetničkog učenja Crne Gore 2014-2019, s godišnjim Akcionim planovima i Strategije cjeloživotnog preduzetničkog učenja Crne Gore za period 2020-2024, zajedno s godišnjim i dvogodišnjim akcionim planovima: za period 2020-2021, 2022-2023 i za 2024.

Crna Gora kontinuirano pokazuje napredak u kreiranju politike cjeloživotnog preduzetničkog učenja, koja nastoji da promoviše preduzetnički duh i kompetencije u čitavom društvu i na svim obrazovnim nivoima. Potvrda uspješnog sprovođenja Strategije razvoja cjeloživotnog preduzetničkog učenja 2020-2024. najbolje je prikazana u Izveštaju OECD-a za 2022. pod nazivom Indeks politike MSP: Zapadni Balkan i Turska 2022, gdje je Crna Gora pozicionirana kao lider na Zapadnom Balkanu i model dobrih praksi u regionu.

U pogledu formalnog obrazovanja, ostvaren je napredak u dijelu sprovođenja **Nacionalnog okvira ključnih kompetencija** na svim obrazovnim nivoima, a radi se i na kontinuiranoj obuci nastavnog kadra u cilju daljeg razvoja njihovih preduzetničkih znanja i vještina, izradi novih modularizovanih obrazovnih programa kao i uspostavljanju novih partnerstava između poslodavaca i srednjih stručnih škola u cilju sticanja praktičnih znanja i vještina. U dijelu neformalnog obrazovanja, kroz različite vidove obuka i treninga, a na osnovu sprovedenih analiza potreba za obukom za predstavnike malih i srednjih preduzeća, razvijaju se njihova preduzetnička znanja i vještine uglavnom iz oblasti koje su se odnosile na marketing i prodaju, digitalizaciju biznisa, finansijski menadžment i izvozno poslovanje.

Nacionalno partnerstvo za preduzetničko učenje je ključno tijelo, posebno u dijelu promovisanja primjera dobre prakse kako na nivou formalnog, tako i neformalnog obrazovnog sistema, kroz obezbjeđivanje bolje koordinacije i saradnje različitih aktera uključenih u obrazovni proces i šire, i od značaja je za dalji razvoj politike cjeloživotnog preduzetničkog učenja. U okviru Sporazuma o tehničkoj saradnji sa Vladom Japana, potpisanog 2015, Ministarstvo ekonomskog razvoja u saradnji sa Japanskom agencijom za međunarodnu saradnju (JICA) kontinuirano sprovodi **mentoring program** kao oblik nefinansijske podrške malom i srednjem biznisu, u cilju jačanja biznis performansi.

U segmentu **povećanja finansijske pismenosti**, donijet je **Program razvoja finansijske edukacije u Crnoj Gori 2023-2027**, koji predstavlja strateški okvir za sprovođenje aktivnosti svih zainteresovanih subjekata na planu finansijske edukacije. Program podržava težnju Vlade i Centralne banke Crne Gore da crnogorskim građanima obezbijede pristup kvalitetnoj finansijskoj edukaciji, kako bi stekli i unaprijedili znanja i vještine za donošenje odgovornih finansijskih odluka.

Definicija malih i srednjih preduzeća (MSP) u potpunosti je usklađena sa EU definicijom malih i srednjih preduzeća prema preporuci Evropske komisije od 6. maja 2003. (EU 2003/361) u okviru Pravilnika o listi pravila državne pomoći („Službeni list Crne Gore“, br. 35/2014, 2/2015, 38/2015, 20/2016, 33/2020, 38/2020, 53/2020, 98/2020, 130/2020, 44/2021, 107/2021, 131/2021, 15/2022 i 52/2022), Prilog 7a (Regulativa Komisije (EU) br. 651/2014 od 17. juna 2014. o proglašavanju određenih kategorija pomoći spojivim sa unutrašnjim tržištem u primjeni čl. 107 i 108 Ugovora).

Kategorizacija preduzeća po veličini regulisana je i Zakonom o računovodstvu („Službeni list Crne Gore“, br. 145/2021, 152/22) u članu 6, u skladu sa Direktivom (EU 2013/34) od 26. juna 2013. i biće usklađena sa Direktivom (EU 2023/2775) od 17. oktobra 2023. o izmjenama i dopunama Direktive (EU 2013/34), u okviru planiranih izmjena i dopuna Zakona o računovodstvu, do kraja 2024.

U cilju kontinuiranog unapređenja poslovnog i investicionog ambijenta u Crnoj Gori, Ministarstvo ekonomskog razvoja je uz podršku EU i EBRD, u okviru projekta „Unapređenje preduzetništva kroz naprednu savjetodavnu podršku i informacione servise“ dizajniralo i izradilo **IT portal, platformu namijenjenu MMSP**, pod nazivom www.biznis.gov.me. Portal predstavlja svojevrsan alat za podršku privredi, koji omogućava da se na jednom mjestu, na jednostavan i praktičan način dođe do svih informacija o programima finansijske i nefinansijske podrške/subvencija na nacionalnom i lokalnom nivou, zakonodavnom okviru u smislu potrebne legistative i procedura. Portal je počeo sa radom početkom 2023.

Ministarstvo ekonomskog razvoja, u saradnji sa Grupom Svjetske banke i državnim institucijama, redovno radi na ažuriranju Registra podsticajnih mjera za investicije sa sveobuhvatnim pregledom dostupnih finansijskih i nefinansijskih programa podrške od strane Vlade Crne Gore, namijenjenih privatnom sektoru. Registar podsticajnih mjera za investicije predstavlja javno dostupnu bazu podataka o investicionim podsticajima na nacionalnom nivou koje državni organi pružaju domaćim i stranim investitorima u različitim sektorima. Registar podsticajnih mjera za investicije je dostupan na zvaničnim internet stranicama Ministarstva ekonomskog razvoja (<https://www.gov.me/mek>) i Agencije za investicije Crne Gore (<https://mia.gov.me/>).

Dodatno, imajući u vidu opredjeljenje Ministarstva ekonomskog razvoja za sprovođenjem sveobuhvatne analize uslova poslovanja u Crnoj Gori sa ciljem unapređenja poslovnog ambijenta, ukazala se potreba za uspostavljanjem jedinstvenog Registra nameta, u cilju centralizacije i objedinjavanja podataka o nametima na jednom mjestu, a u svrhu pojednostavljenja procesa poslovanja i povećanja transparentnosti. Kreiran je prvi online Registar nameta koji sadrži namete na državnom nivou i nivou lokalnih samouprava (akcize, dažbine, doprinosi, naknade, porezi i prirezi, takse, i sl.) čiji pristup je slobodan i podaci se mogu eksportovati. Registar je dinamična baza, koja se redovno ažurira u skladu sa izmjenama regulative kako bi podaci dostupni u ovoj bazi bili koristan input kako privredi za planiranje poslovanja, tako i javnoj upravi za planiranje politika u ovoj oblasti.

U okviru unapređenja poslovnog ambijenta, u cilju nastavka aktivnosti na planu suzbijanja neformalne ekonomije, krajem decembra 2023. donijet je **Program za suzbijanje neformalne ekonomije u Crnoj Gori, kojim su definisane mjere za suzbijanje neformalne ekonomije za period od 2024 – 2026**. Program uključuje postojeće i nove mjere za suzbijanje neformalne ekonomije i pruža set kontrolnih i podsticajnih mjera, kako bi se vršila efikasnija kontrola i spriječila neformalna ekonomija, i time privredi olakšalo poslovanje. Program teži smanjenju učešća neformalne ekonomije u ukupnoj privrednoj aktivnosti kroz pet operativnih ciljeva: *Unapređenje poslovnog ambijenta kroz pojednostavljenje poreske administracije i smanjenje nameta; Podrška fer preduzetništvu i tranziciji u formalnu ekonomiju; Transformacija neprijavljenog rada u formalnu zaposlenost, sa većim fokusom na mlade, žene i zelena radna mjesta; Unapređenje elektronskih usluga javne uprave, institucionalnog okvira i administrativnih kapaciteta u smanjenju neformalne ekonomije; Smanjenje društvene prihvatljivosti neformalne ekonomije.*

U segmentu sprovođenja reforme upravljanja privrednim društvima u većinskom vlasništvu države, jedan od prioriteta Vlade je unapređenje regulatornog okvira koji se odnosi na poslovanje privrednih društava u većinskom vlasništvu države, što će se realizovati kroz jačanje primjene pravnih normi, kao i jačanje ovlašćenja i odgovornosti Vlade Crne Gore i resornih tijela/organa Vlade, a što je prepoznato kao jedna od prioritarnih reformskih aktivnosti u

okviru Programa ekonomskih reformi i Reformske agende. U cilju stvaranja baze za efikasnije izvještavanje o fiskalnim rizicima koji bi poboljšali transparentnost, kao i nadzornu i kontrolnu funkciju Vlade u oblasti državnih preduzeća, kreiran je Registar državnih preduzeća i objavljen na sajtu Ministarstva finansija početkom 2024, u eksel formatu. Sve relevantne informacije i evidencije se nalaze u okviru registra, dok je u narednoj fazi reforme u planu njegovo dalje vizuelno i informaciono tehnološko unapređenje.

Usvojena je **Analiza institucionalnog i regulatornog okvira za poslovanje javnih preduzeća i privrednih društava u većinskom vlasništvu države**, na osnovu koje proizilaze obaveze koje je potrebno realizovati do kraja 2024/I kvartala 2025, a koje obuhvataju pripremu nacrtu dokumenta kojim će biti jasno definisana vlasnička politika države u javnim preduzećima i privrednim društvima u većinskom državnom vlasništvu, uz jačanje vlasničke funkcije i orijentisanje više ka centralizovanom modelu upravljanja; pripremu strateškog dokumenta za upravljanje javnim preduzećima i privrednim društvima koja su u većinskom državnom vlasništvu sa akcionim planom dalje reforme u sektoru državnih preduzeća. Dodatno, započeta je procedura izrade novog Zakona o upravljanju privrednim društvima u državnom vlasništvu, kojim će se na jedinstven i sveobuhvatan način urediti sistem upravljanja i nadzora nad sektorom državnih preduzeća, kao i sve specifičnosti vezane za funkcionisanje i poslovanje ovih društava.

U skladu sa Zakonom o privatizaciji, privatizacija se vrši po osnovu godišnjih planova privatizacije koje donosi Vlada na predlog Savjeta za privatizaciju i kapitalne projekte, a na osnovu predloga resornih ministarstava, državnih fondova, kao i tenderskih komisija Savjeta. Planom privatizacije utvrđuju se osnovni ciljevi privatizacije i drugi aspekti ovog procesa, metodi i načini privatizacije, sa utvrđenim spiskovima društava i procentom akcijskog kapitala za privatizaciju. Savjet za privatizaciju i kapitalne projekte, pored ostalog, rukovodi, kontroliše i obezbjeđuje sprovođenje procesa privatizacije.

Na planu ostvarenja ekonomske politike ka većem privrednom rastu i povećanju investicija kroz kombinaciju ekonomsko-fiskalnih mjera, strukturnih reformi i unapređenja poslovnog ambijenta, poseban akcenat je na podsticanju novih investicija. Jedan od oblika podsticanja investicija je privatizacija preostalih neprivatizovanih privrednih društava, pa je i osnovni cilj privatizacije povećanje konkurentnosti i efikasnosti funkcionisanja društava, kao i podsticanje stranih ulaganja i preduzetništva u svim oblastima.

Proces privatizacije je u završnoj fazi. Većina preduzeća koja su još u državnom vlasništvu, uglavnom je u sektoru turizma i industrije i očekuje se da će privatizacija preostalih državnih preduzeća dodatno povećati njihove izgleda za rast i unaprijediti konkurentnost i produktivnost ekonomije.

POLITIKA INOVACIJA

Politika inovacija u Crnoj Gori utvrđena je, prije svega, zakonodavnim okvirom, i to: Zakonom o inovacionoj djelatnosti i Zakonom o podsticajnim mjerama za razvoj istraživanja i inovacija („Službeni list Crne Gore“, br. 82/20) sa pratećim podzakonskim aktima, kojima se uređuje upravljanje i organizacija nacionalnog inovacionog sistema, utvrđuju subjekti inovacione djelatnosti i uslovi za obavljanje ove djelatnosti, propisuje način finansiranja, kao i sistem mjera za podsticanje inovacione djelatnosti. Nadalje, politika inovacija utvrđena je strateškim okvirom, koji je uspostavljen donošenjem Strategije inovativne djelatnosti (2016-2020) s Akcionim planom, a kasnije integrisan kroz strateški okvir pametne specijalizacije, odnosno: Strategiju pametne specijalizacije Crne Gore (S3 MNE) 2019-2024, Operativni program za implementaciju Strategije pametne specijalizacije (S3) 2021-2024 s Akcionim planom 2021-2022 i Akcionim planom 2023-2024.

Ovaj okvir je kompletiran donošenjem Strategije naučnoistraživačke djelatnosti 2024-2028 s Akcionim planom 2024-2025, kojom se utvrđuju naučnoistraživački prioriteti Crne Gore i definišu strateški pravci razvoja naučnoistraživačke djelatnosti i ostvarivanja sinergije sa inovacionom djelatnošću, sa posebnim fokusom na dostizanje sinergije nauke i privrede i povezanim mjerama podrške. U oktobru 2023, sprovedena je interim eksterna evaluacija Strategije pametne specijalizacije 2019-2024, za period 2019-2022, koju su pratile aktivnosti na pripremi novog ciklusa Strategije pametne

specijalizacije (S3), započete u februaru 2024. Takođe, u aprilu 2024. usvojena je Mapa puta za pripremu nove S3 strategije, a trenutno je u završnoj obradi druga od pet faza pripreme Strategije, tzv. kvantitativna analiza.

Implementacioni okvir za inovacije i pametnu specijalizaciju, operativan je od decembra 2021. i utvrđuje jasan sistem upravljanja inovacijama i pametnom specijalizacijom, definiše sve aktere u sistemu i njihove uloge. Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija je nadležan resor u Vladi za nauku, inovacije i tehnološki razvoj. Savjet za inovacije i pametnu specijalizaciju ima važnu ulogu u koordinaciji, kao i savjetodavnu ulogu i povezuje sve aktere u inovacionom ekosistemu i ima četiri inovacione radne grupe za svaku prioritetnu oblast S3. Međuinstitucionalna S3 grupa obezbjeđuje koordinaciju i međuresornu saradnju u programiranju i implementaciji programa i projekata podrške za razvoj inovacija. Ovaj okvir je osnažen osnivanjem Fonda za inovacije Crne Gore (2021), koji predstavlja ključno tijelo za sprovođenje inovacione politike kroz realizaciju programa i projekata za podsticanje inovacione djelatnosti i tehnološkog razvoja, kao i kroz realizaciju programa kojima se sprovode ključne S3 inicijative.

Institucionalni okvir politike inovacija i S3, čine i subjekti inovacione infrastrukture: *Inovaciono-preduzetnički centar (IPC) „Technopolis“ Nikšić*, jedan od ključnih aktera u stvaranju i transformaciji inovacionog ekosistema, koji obezbjeđuje niz infrastrukturnih i programskih mjera podrške za razvoj inovacija i *Naučno-tehnološki park Crne Gore (NTP CG)* koji je počeo sa radom 2019. i koji pruža podršku za razvoj i komercijalizaciju inovativnih ideja i projekata kroz implementaciju različitih programa, inkubaciju, mentorstvo i saradnju sa privrednom i akademskom zajednicom. Objekat u kome je smješten NTP CG zvanično je otvoren u junu 2024. Institucionalni okvir zaokružen je potpisivanjem Memoranduma o razumijevanju za uspostavljanje Kancelarije za transfer tehnologija (TTO), koja će biti smještena u okviru NTP CG, sa ciljem unapređenja saradnje između akademske i poslovne zajednice.

Politika inovacija i pametne specijalizacije se ostvaruje kroz implementaciju nacionalnih i međunarodnih programa i projekata podrške. **Programski okvir** za implementaciju politike inovacija utvrđen je Programom za inovacije 2023-2027 (nastavak ranijih programa za inovacije i njihova integracija u jedinstven programski okvir), koji na jednom mjestu definiše sve relevantne programske linije podrške inovacijama, kako bi inovaciona zajednica mogla prepoznati sve dostupne instrumente podrške koji su usmjereni na cjelokupan ciklus razvoja inovacije. Fond za inovacije Crne Gore sprovodi politiku inovacija i S3 obezbjeđivanjem i usmjeravanjem finansijskih sredstava iz nacionalnih, međunarodnih i drugih izvora kroz realizaciju različitih programskih linija (trenutno 10 programskih linija) i instrumenata podrške. Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija utvrđuje pravce međunarodnog umrežavanja i pristupanja EU i međunarodnim programima u oblasti inovacija, i implementira programske linije namijenjene podršci učešću crnogorskih korisnika u EU i međunarodnim projektima istraživanja, razvoja i inovacija (HORIZONT EVROPA, EUREKA, COST, multilateralna i bilateralna naučno-tehnološka saradnja, DIGITALNA EVROPA itd.), kao i programske linije od strateškog značaja za razvoj inovacija i S3.

II INSTRUMENTI PREDUZETNIČKE I INDUSTRIJSKE POLITIKE

Investiciono razvojni fond Crne Gore (IRFCG) je, kao državna razvojna institucija, značajan instrument u kreiranju olakšanog pristupa finansijama za SME sektor, najvećim dijelom zahvaljujući uspješnoj saradnji sa Evropskom investicionom bankom i Razvojnou bankom Savjeta Evrope. Ova saradnja je pružila dodatnu tržišnu vrijednost u vidu niskih, fiksnih kamatnih stopa, dugih rokova dospjeća i povećanog kreditiranja kategorijama u nepovoljnom položaju, kao što su poljoprivredni proizvođači, početnici, žene i mladi kao i preduzeća na sevjeru države, koji su imali otežan pristup finansijama.

S tim u vezi, značajno je naglasiti i korektivnu i kontracikličnu ulogu koja je naročito došla do izražaja tokom pandemije kada je IRFCG imao izuzetno značajan doprinos u dijelu očuvanja likvidnosti i radnih mjesta crnogorske privrede.

Uvažavajući preporuke EU da Crna Gora dalje unaprijedi svoje garantne šeme kako bi poboljšala pristup finansijama za kompanije, IRFCG je u martu 2019. potpisao Ugovor s Evropskim investicionim fondom o pristupanju COSME Garantnom fondu, čime je omogućeno pružanje dodatnih ključnih usluga, proširenje baze klijenata i veća dostupnost povoljnim izvorima finansiranja crnogorskih privrednika, naročito kategorijama sa otežanim pristupom postojećim

izvorima sredstava zbog nedostatka adekvatnog kolaterala (svršeni visokoškolci, preduzetnici, žene u biznisu, mali poljoprivredni proizvođači, zanatlije, itd).

U januaru 2020. potpisan je Ugovor o garanciji između Evropskog Investicionog Fonda kao garanta i IRFCG kao korisnika – EaSi garancija, čime je kroz navedene instrumente omogućeno povećanje dostupnosti i pristupa finansijama za mikro, mala preduzeća kao i ranjivim kategorijama koje žele da pokrenu i unaprijede sopstveni biznis.

Kontinuirano unapređenje finansijske podrške i kreiranje ponude i projekata baziranih na zelenoj ekonomiji i digitalnoj transformaciji, za IRFCG ima poseban značaj u dijelu nastavka partnerske saradnje i obezbjeđenja sredstava od strane međunarodnih finansijskih institucija, koje sve više insistiraju na definisanju konkretnih ciljeva po osnovu učešća zelenog finansiranja. Dodatno se sprovode aktivnosti na daljem rastu i razvoju institucije, posebno u kontekstu uspješne integracije u EU i korišćenja raspoloživih fondova i omogućavanja transformacije IRFCG u Razvojnu banku, čime bi se dodatno unaprijedili mehanizmi podrške crnogorskoj privredi i omogućilo korišćenje novih finansijskih instrumenata.

Osnivanje državnog Kreditno-garantnog Fonda je predviđeno u cilju olakšanja pristupa finansiranju privrednim subjektima koji imaju održive poslovne ideje, poput start-up preduzeća i ženama u biznisu, a koji usled nedostatka adekvatnog kolaterala, nedovoljno poslovnog iskustva ili nepostojanja kreditne istorije nijesu imali mogućnost da budu finansirani od strane finansijskih institucija. U vezi sa navedenim, u toku su završne aktivnosti na pripremi i usvajanju zakonodavnog okvira. Cjelokupan proces uspostavljanja Kreditno-garantnog fonda Crne Gore pratila je od 2021. snažna tehnička podrška od strane Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD). U saradnji Ministarstva ekonomskog razvoja i Ministarstva finansija, a uz podršku Evropske banke za obnovu i razvoj, u okviru Faze I je pripremljena Mapa puta za uspostavljanje Kreditno garantnog fonda Crne Gore, koja uključuje i nacrt Zakona o istom. Država je obezbijedila osnivački kapital za prve tri godine njegovog rada. Po usvajanju Zakona o kreditno-garantnom fondu, planirano je da EBRD u okviru Faze II nastavi sa pružanjem dalje tehničke podrške Vladi Crne Gore u dijelu osnivanja, potpune operacionalizacije i stavljanja u funkciju Kreditno-garantnog fonda, kako bi se kod lokalnih finansijskih institucija poboljšao pristup finansijskim sredstvima za MMSP i time indukovalo stvaranje novih radnih mjesta i povećanje izvoza.

U pogledu usklađivanja nacionalnog zakonodavstva sa pravnom tekovinom EU, pripremljen je Predlog zakona o rokovima izmirenja novčanih obaveza, koji je u potpunosti usklađen sa zahtjevima **Direktive 2011/07/EU o borbi protiv kašnjenja u plaćanju u komercijalnim transakcijama**. Predlog zakona je utvrđen na sjednici Vlade od 26.jula 2024. i upućen u skupštinsku proceduru. Primjena novog zakona će doprinijeti poboljšanju gotovinskih tokova sektora preduzeća i obezbijediti adekvatnu primjenu mjera koje povjeriocima omogućavaju da u potpunosti ostvare prava u skladu sa zakonom kao i sveukupnom poboljšanju likvidnosti u sektoru malih i srednjih preduzeća, a biće obezbijeđen i efikasniji nadzor nad sprovođenjem zakona.

Prethodno, usvajanjem Zakona o visini stope zatezne kamate („Službeni list Crne Gore“, br. 83/09, 75/18) izvršeno je usaglašavanje sa Direktivom 2011/7/EU o borbi protiv kašnjenja u plaćanju u komercijalnim transakcijama, u dijelu usklađivanja stope zakonske zatezne kamate.

Nakon uspješnog učešća u Okvirnom programu za konkurentnost i inovacije CIP–EIP (Program za preduzetništvo i inovacije), Crna Gora je pristupila i programskom ciklusu 2014-2020 i potpisala Sporazum za učešće u programu COSME, u junu 2014, te na taj način nastavila sa višegodišnjom uspješnom implementacijom projektnih aktivnosti. Među njima se svakako ističe uspješan nastavak realizacije aktivnosti na projektima Evropske mreže preduzetništva - Enterprise Europe Network i Erasmus za mlade preduzetnike – Erasmus for Young Entrepreneurs.

Najveći broj aktivnosti je realizovan tokom dugog perioda implementacije EEN projekta, usmjerenog na pomoć privrednicima za lakši pronalazak poslovnih partnera i uspostavljanje poslovne saradnje, pristup informacijama o pravnim aspektima i poslovnim regulativama EU, informisanje o programima podrške i pripremu za bolje korišćenje raspoloživih EU fondova, transfer tehnologije i znanja i inovacije. Pored brojnih događaja i inicijativa, naročito je

značajno istaći da je na inicijativu 7 EEN konzorcijuma (Federacija BiH, Hrvatska, Sjeverna Makedonija, Republika Srpska, Slovenija, Srbija i Crna Gora) razvijena FINNO – Access2Finance and Innovation platforma (<https://finnosee.eu>), koja nudi informacije o finansijskim instrumentima i podršci za inovacije dostupnim malim i srednjim preduzećima (MSP) u jugoistočnoj Evropi, kao i mogućnost direktnih poslovnih susreta.

U okviru **komponente COSME programa - Access to finance**, važno je istaći učešće Crne Gore i potpisani COSME sporazum u julu 2015. između Crnogorske komercijalne banke i Evropskog Investicionog fonda. Takođe, IRFCG je potpisao COSME Ugovor o garanciji sa EIF-om (Loan Guarantee Facility) u martu 2019.

Crna Gora je prva država u regionu koja je potpisala Sporazum za učešće Crne Gore u EU Programu Jedinštenog tržišta (Single Market Programme – SMP 2021-2027), 26. aprila 2023, koji je nakon internih procedura stupio na snagu 31. avgusta 2023, čime je omogućeno učešće u tri stuba Programa: *SMP Pillar I – Jačanje unutrašnjeg tržišta (Improving the Internal Market)*; *SMP Pillar II – MSP (SMEs) i SMP Pillar IV – Potrošači (Consumers)*. Time se Crna Gora pridružila novom strateškom i integrisanom pristupu koji će evropskim malim i srednjim preduzećima omogućiti da u potpunosti iskoriste funkcionalno Jedinšteno tržište. Pored promotivnih događaja, organizovanih od strane različitih institucija, promocija i monitoring implementacije se u kontinuitetu vrši od strane Ministarstva ekonomskog razvoja, koje i objavljuje i promovira relevantne pozive i programe preko svog sajta (www.gov.me/mek), i takođe preko sajta EEN projekta u Crnoj Gori (www.euroinfo.me). Osim toga, promocija se vrši i na sajtu www.biznis.gov.me, specijalizovanom portalu namijenjenom za promociju različitih programa podrške u Crnoj Gori.

Kad je u pitanju realizacija projekta **Enterprise Europe Network**, za koji je zvanično potpisivanje Granta zavisilo od datuma potpisivanja Sporazuma SMP, aktivnosti se redovno sprovode, jer su prihvatljive od 1. januara 2022, u skladu sa odobrenom aplikacijom za period od 3,5 godine. Pored redovnih aktivnosti EEN, organizacije i koorganizacije različitih događaja (sajmovi, forumi, b2b susreti), posebna pažnja je usmjerena na promovisanje EU poziva EENergy, koji je namijenjen podršci zelenoj tranziciji u malim i srednjim preduzećima i energetskej efikasnosti.

Kroz već uspostavljen i prepoznat mehanizam sveobuhvatne finansijsko-nefinansijske podrške sektoru MMSP, Program za unapređenje konkurentnosti privrede konituirano se sprovodi od 2018. Osnovni cilj Programa je podsticanje razvoja postojećih procesa, proizvoda i usluga, u cilju jačanja konkurentnosti i izvoznog potencijala MMSP kroz unapređenje produktivnosti i profitabilnosti, uz otvaranje novih radnih mjesta, kao i stimulisanje osnivanja novih biznisa. Kroz Program se definišu Programske linije koje imaju za cilj podsticanje investicione aktivnosti kroz ulaganja i nabavku opreme i alata velike vrijednosti; podsticanje razvoja preduzetništva kod žena i mladih kroz sufinansiranje ulaganja u opremu male vrijednosti; usaglašavanje proizvoda/usluga sa zahtjevima međunarodnih standarda; podizanje nivoa automatizacije poslovnih procesa, nivoa znanja upravljačkih i operativnih struktura kod MMSP i povećanja izvoza kao rezultata digitalizacije poslovanja; podsticanje prelaska sa linearnog na cirkularni model poslovanja; povećanje internacionalizacije MMSP kroz nastupe na međunarodnim sajmovima za izvozno orjentisana preduzeća; pružanje mentoring usluga i podršku početnicima u biznisu.

Na unapređenju programske podrške radi se u kontinuitetu i to u skladu sa iskazanim zahtjevima privrednika, sprovedenim godišnjim evaluacijama, kao i konsultovanjem zainteresovane javnosti od privrednog sektora do stručne i akademske zajednice, kroz sprovedene javne konsultacije. Za implementaciju programa koristi se potpuno digitalizovan informacijski sistem koji je u funkciji rasterećenja privrednih subjekata od momenta apliciranja do predaje zahtjeva za refundaciju.

Aktuelni Program za 2024. je osnažen kroz uvećane iznose podrške po pojedinačnim programskim linijama, uz zadržavanje posebnih podsticajnih mehanizama podrške za ekonomsko osnaživanje mladih i žena u biznisu, kao i poseban intenzitet finansijske podrške usmjeren prvenstveno na razvoj manje razvijenih opština, shodno Indeksu razvijenosti jedinica lokalne samouprave.

Pored toga, u cilju podrške preduzećima iz specifičnih industrijskih sektora, kroz koncept pametne specijalizacije, kao alata za modernizaciju i podršku inovacijama, primjenu novih tehnologija i kreiranje novih proizvoda zasnovanih na

istraživanju i znanju u industriji, implementacija mehanizama podrške kroz prioritetne S3 linije je pokrenuta 2023. kroz sprovođenje Programa za podsticanje inovacija u funkciji energetske efikasnosti u industriji. Jačanje međuresorne saradnje između Ministarstva ekonomskog razvoja, Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija i Ministarstva energetike u smislu uspostavljanja bolje sinergije između industrijske politike i politike pametne specijalizacije i energetske politike, rezultiralo je kreiranjem i implementacijom modela bespovratne finansijske podrške preduzećima u prerađivačkoj industriji, sa fokusom na uvođenje inovativnih rješenja za unapređenje energetske efikasnosti, uz upotrebu savremenih tehnologija, uspostavljanje sistema upravljanja energijom, kao i povećanje valorizacije dostupnih obnovljivih izvora energije.

U oblasti zanatstva, uporedo sa kontinuiranim unapređenjem zakonskih i podzakonskih akata koji regulišu obavljanje zanatskih djelatnosti, kao što je Zakon o zanatstvu („Službeni list Crne Gore“, br. 54/09, 40/11 i 84/24) i prateći podzakonski akti, podrška unapređenju razvoja ove oblasti se od 2018. sprovodi i kroz Program razvoja i promocije zanatstva, a akcentat je na obezbjeđivanju finansijske podrška za nabavku opreme i alata za obavljanje zanatskih djelatnosti, kao i promotivnih aktivnosti.

III SEKTORSKE POLITIKE

Na **planu zakonodavnog okvira u oblasti politike turizma**, u kontinuitetu su se sprovodile aktivnosti na planu boljeg regulisanja ovih oblasti i usklađivanja za važećim EU standardima, tamo gdje je primjenjivo. U tom kontekstu, zakonodavni okvir je unaprijeđen donošenjem Zakona o turizmu i ugostiteljstvu, Zakona o turističkim organizacijama, Zakona o boravišnoj taksi, Zakona o planinskim stazama i Zakona o skijalištima.

Velika pažnja je posvećena i izradi strateškog okvira i sprovođenju aktivnosti iz akcionih planova, i to: Programu razvoja kulturnog turizma 2019-2021 sa prelaznim Akcionim planom za 2022; Programu razvoja ruralnog turizma 2019-2021 sa prelaznim Akcionim planom za 2022; Programu razvoja zdravstvenog turizma Crne Gore 2021-2023 s Akcionim planom; Programu razvoja ruralnog turizma 2022-2025. s Akcionim planom i Strategiji razvoja turizma Crne Gore 2022-2025. s Akcionim planom. U kontinuitetu se sprovodi praćenje realizacije aktivnosti predviđenih akcionim planovima, a sve u cilju unapređenja stanja u oblasti turizma, posebno sa aspekta diverzifikacije turističkih proizvoda.

Strateški pristup u ovoj oblasti je bio zastupljen i u prethodnim decenijama, kroz usvajanje Strategije razvoja turizma Crne Gore do 2020. (2008), i revidiranje prethodno donijete strategije. U kontekstu aktuelnog strateškog okvira, Vlada je u martu 2022. donijela Strategiju razvoja turizma Crne Gore 2022-2025, s Akcionim planom, kao krovni strateški dokument u ovoj oblasti. Veliki broj aktera, kako na državnom tako i na lokalnom nivou, iz javnog i privatnog sektora, kao i međunarodni akteri kao što su UN Turizam, Svjetska banka, Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD), Njemačka razvojna pomoć (GIZ) i Program UN za razvoj (UNDP), bili su uključeni u izradu ovog dokumenta. *Primarni strateški cilj je da Crna Gora bude prepoznata kao globalno priznata turistička destinacija, sa smanjenom sezonalnošću u poslovanju, manje izraženim regionalnim nejednakostima i prioritizacijom turizma u razvojnim politikama, uz ulaganja i formalizaciju turističkog saobraćaja.*

Na godišnjem nivou, počev od 2014, realizuje se Program podsticajnih mjera u oblasti turizma, sa fokusom na podršku realizaciji manifestacija i festivala, kao i podršku projektima iz oblasti ruralnog turizma, diverzifikacije proizvoda u oblasti kulturnog, zdravstvenog, sportskog i drugih vrsta turizma.

Kako je turizam jedna od prioriternih grana ekonomije, koja generiše oko 30% BDP-a, veoma je važno formiranje Koordinacionog tijela za pripremu i praćenje odvijanja turističkih sezona, koje ima ulogu u koordinaciji aktivnosti institucija javnog sektora i privatnog u oblasti turizma, sa akcentom na pronalaženje načina za minimiziranje izazova koji se tiču nesmetanog odvijanja turističkih sezona.

U prethodnom periodu je realizovan značajan broj razvojnih projekata i investicija u ovom sektoru, a realizacija nekih je u toku. Kroz privatne investicije u Crnu Goru su došli neki od najznačajnijih turističkih brendova, a među najznačajnijim investicijama su brojni visokokvalitetni hoteli: (hotel na ostrvu Mamula, na ostacima tvrđave iz 19. vijeka; Hayat Regency Kotor Bay, u srcu UNESCO zaštićenog grada; luksuzni hotelski i kompleksi sa brojnim drugim sadržajima poput marina, šoping zona, kao što su: Porto Montenegro, Porto Novi, Luštica Bay i Aman Sveti Stefan, u kojim su zatupljeni brendirani hoteli One&Only, Regent, Čedi i Aman. U državi je realizovan i niz drugih investicija preko kojih su dostupni hotelski lanci Hilton, Swissotel, Ramada, InterContinental, Accor, Hyatt i Marriott.

Kada je riječ o državnim investicijama, važan je razvoj ski centara u regionu Bjelasica i Komovi (ski centri Kolašin 1600, Žarski i Cmiljača), na Durmitoru (Ski centar Savin Kuk) i na Hajli (Ski centar Štedim-Hajla), koji uključuju izgradnju novih žičara, ski staza, sistema za vještački snijeg, baznih stanica, pristupnih puteva, vodovoda i sistema za napajanje električnom energijom, ali i druge objekte važne za turističku infrastrukturu, kao i obezbjeđenje mehanizacije za efikasan rad ski centara. Među projektima se posebno ističe i žičara Kotor-Lovćen, dužine 3.918 metara, sa 40 savremenih gondola i kapacitetom od 1000 putnika po satu, kao i aktivnosi na valorizaciji prirodne atrakcije Đalovića pećina.

U dijelu politike građevinarstva, 2010. je usvojena Strategija razvoja građevinarstva u Crnoj Gori do 2020. sa Akcionim planom. U skladu sa datim preporukama eksterne evaluacije Strategije razvoja građevinarstva tokom 2019, planirano je donošenje Programa razvoja građevinarstva 2025-2027, kao integralnog dijela procesa EU Zelene agende i integrisanja održivog razvoja Crne Gore na principima Ciljeva održivog razvoja UN-a, sa fokusom na tri prioriteta u kojima bi se mogao postići napredak u razvoju građevinarstva u kratkom roku i to: zakonska regulativa, radna snaga i industrija građevinskih materijala. Dodatno, u okviru strateških ciljeva Industrijske politike 2024-2028, jedan od prioriteta je i efikasna upotreba mineralnih sirovina za građevinsku industriju u cilju smanjenja potreba za uvozom građevinskog materijala, jačanja domaće ekonomije i stvaranja dodatnog prostora za nova radna mjesta.

U pogledu drvene industrije, nadovezujući se na realizaciju revidirane Strategije razvoja šumarstva (2018-2023), finalizovana je Strategija razvoja šumarstva za period 2025-2030. Ključni strateški cilj je podsticanje održivosti i konkurentnosti industrija koje se temelje na šumama, bioenergiji i široj „zelenoj“ industriji i cirkularnoj ekonomiji. Važan segment predstavlja i izrada sektorskog programa razvoja drvene industrije sa podrškom inovativnosti u sektoru. Dodatno, Industrijskom politikom Crne Gore 2024-2028 prepoznata je neophodnost adekvatnog usmjeravanja programskih aktivnosti na planu raspodjele drvene mase iz državnih šuma i očuvanja prirodnog kapitala i potreba resursno efikasne upotrebe šumskih resursa i razvoja šumarstva i drvene industrije u skladu sa Ciljevima održivog razvoja. U tom smislu, u toku su aktivnosti na izradi mjera podrške u okviru Programa razvoja prerade drveta i proizvodnje namještaja 2025-2028, u cilju kontinuiranog dugoročnog snabdijevanja drvnom masom za drvopreradaivače i ostvarivanja dodate vrijednosti kao i supstitucije uvoza ovih proizvoda.

Nakon privatizacije većih industrijskih postrojenja za proizvodnju aluminijuma i čelika i naknadnog procesa proizvodnje, ugašena je primarna proizvodnja aluminijuma u Kombinat aluminijuma Podgorica (KP), a nekadašnja Željezara Nikšić trenutno nije u proizvodnoj funkciji.

U oblasti industrije aluminijuma, nakon što je cjelokupna imovina Kombinata aluminijuma kupljena u okviru stečaja 2014, stečajni postupak je formalno okončan 2021. i potpuno upravljanje fabrikom preuzela je kompanija „Uniprom“ DOO Nikšić. Zbog prestanka snabdijevanja strujom KAP-a od strane Elektroprivrede Crne Gore (EPCG), planskim gašenjem ćelija, u maju 2023. prestala je proizvodnja primarnog aluminijuma. Sa radom su nastavili pogoni za proizvodnju bileta-trupaca i legura silumina, za čije potrebe proizvodnje se uvozi aluminijum.

U oblasti industrije čelika, imovinu Željezare AD Nikšić je 2012. u stečaju kupila kompanija „Toscelik“, član „TOSYALI holding“ grupe iz Turske, koja je nakon određenog perioda rada početkom 2021. obustavila proizvodnju u Željezari Toščelik. U decembru 2022, EPCG je kupila „Željezaru“ AD Nikšić i osnovala novo preduzeće „EPCG – Željezara“ AD Nikšić. U cilju pokretanja proizvodnje u nekadašnjim pogonima Čeličane i Kovačnice nikšićke Željezare i valorizacije i

očuvanja proizvodnje čelika u fabrici, u okviru međunarodnog Javnog poziva za zakup proizvodnih kapaciteta, u julu 2024. je potpisan ugovor sa švajcarskom kompanijom „8B Capita“, dok se pokretanje proizvodnje očekuje početkom 2025.

IV ZAKLJUČNE NAPOMENE

Pregovaračka radna grupa za poglavlje 20 – Preduzetništvo i industrijska politika ocjenjuje da je Crna Gora ispunila obavezu u pogledu izrade sveobuhvatne industrijske strategije, u saradnji sa relevantnim akterima, dok se implementacija odvija kontinuirano.

Uspostavljena institucionalna saradnja u kreiranju i implementaciji strateških/programskih inicijativa i aktivnosti se u kontinuitetu odvija od strane svih uključenih institucija i zainteresovanih strana kroz brojne vidove saradnje i različite vrste konsultativnih mehanizama na različitim nivoima (Savjet za konkurentnost, Savjet za pametnu specijalizaciju i inovacije, tematske radne grupe u okviru Savjeta, Koordinacioni tim za kreiranje i praćenje sprovođenja industrijske politike, Pregovaračka radna grupa za poglavlje 20...), doprinoseći na taj način efikasnijoj implementaciji i uvezivanju preduzetničke i industrijske politike sa drugim srodnim politikama.

U pogledu obezbjeđivanja kontinuirane koordinacije industrijske politike sa drugim ključnim strategijama, osigurana je konzistentnost nacionalnih strategija i programa u oblasti preduzetništva i industrije kroz različite vidove međuresorne saradnje.

Usklađivanje sa pravnom tekovinom EU, odnosno Direktivom 2011/7/EU o borbi protiv kašnjenja u plaćanju u komercijalnim transakcijama, će biti realizovano donošenjem Zakona o rokovima izmirenja novčanih obaveza.

Donošenje Industrijske politike Crne Gore 2024-2028 pokazuje opredijeljenost i posvećenost Crne Gore da prati sve nove inicijative na nivou industrijske politike EU, kao i potrebe nacionalne ekonomije, što dovodi do zaključka da Crna Gora smatra da je ispunila jedino završno mjerilo donošenjem ovog važnog i sveobuhvatnog dokumenta.

U konačnom, Crna Gora prihvata pravnu tekovinu EU koja je u ovom poglavlju trenutno na snazi, uz obavezu da nastavi dalje usklađivanje do dana pristupanja EU.

I KLJUČNE INFORMACIJE O POGLAVLJU

Poglavlje 31 – Vanjska, bezbjednosna i odbrambena politika zasnovana je na pravnim aktima, uključujući pravno obavezujuće međunarodne sporazume i političke dokumente. Ovo poglavlje se sastoji od političkih deklaracija, aktivnosti i sporazuma. Uključuje dvije glavne oblasti: Evropsku političku saradnju i Zajedničku, vanjsku i bezbjednosnu politiku, kao i Zajedničku bezbjednosnu i odbrambenu politiku u okviru ZVBP. Crna Gora redovno izvještava i vodi politički dijalog s EU, pri čemu je od posebnog značaja njena odlična saradnja sa Evropskom službom za spoljne poslove. Crna Gora izvještava i povremeno koordinira aktivnosti pod okriljem međunarodnih organizacija, posebno u okviru Ujedinjenih nacija, Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju, Savjeta Evrope, NATO-a, uključujući sistem kontrole naoružanja.

Crna Gora je u svojoj Pregovaračkoj poziciji CONF-ME 2/14 prihvatila pravnu tekovinu EU u okviru poglavlja 31 koja je bila na snazi od 27. VI 2013. i izjavila da će biti spremna da je sprovedi do dana pristupanja Evropskoj uniji. Pregovori u poglavlju 31 su otvoreni 24. VI 2014. na Međuvladinoj konferenciji o pristupanju Crne Gore EU u Briselu. U svjetlu nove metodologije u pregovaračkom procesu, poglavlje 31 je jedno od dva pregovaračka poglavlja koja pripadaju klasteru 6 – Vanjski odnosi, dok je drugo pregovaračko poglavlje 30 – Vanjski odnosi privremeno zatvoreno 20. VI 2017.

Crna Gora prihvata i dijeli ciljeve, principe i vrijednosti Zajedničke vanjske i bezbjednosne politike Evropske unije i vrijednosti definisane članom 2 Ugovora o EU (TEU). Vanjska, bezbjednosna i odbrambena politika Crne Gore kompatibilna je sa ZBOP EU. Stoga Crna Gora u potpunosti podržava prioritete definisane Globalnom strategijom za vanjsku i bezbjednosnu politiku EU iz 2016.

Crna Gora, kao aktivna i kredibilna NATO članica od 2017. godine, takođe podržava snažniju i sposobniju evropsku odbranu koja pozitivno doprinosi transatlantskoj i globalnoj bezbjednosti i koja je komplementarna i interoperabilna sa NATO. Na ovaj način izbjegavamo nepotrebno dupliranje, a što je ključni faktor za udružene napore koje ulažemo kako bismo učinili euroatlantsku zajednicu bezbjednom. Crna Gora ove napore percipira kao doprinos pravednoj raspodjeli tereta u cjelokupnoj transatlantskoj zajednici.

Kako se navodi u Strateškom kompasu, NATO ostaje temelj kolektivne odbrane za svoje države članice i čvrsto vjerujemo da će jača i sposobnija EU u oblasti bezbjednosti i odbrane pozitivno doprinijeti transatlantskoj bezbjednosti. U tom kontekstu, Crna Gora podržava sve odbrambene inicijative EU koje su otvorene za treće države kao što su PESCO i EPF. U vezi s tim, pozdravljamo Odluku Savjeta EU od novembra 2020. koja se odnosi na uspostavljanje opštih uslova pod kojima bi treće države u izuzetnim slučajevima mogle biti pozvane da učestvuju u pojedinačnim PESCO projektima, što doprinosi bližoj transatlantskoj saradnji u oblasti bezbjednosti i odbrane.

Govoreći o odbrambenoj dimenziji, neophodno je istaći značaj Evropskog mirovnog instrumenta – EPF-a koji ima za cilj da promoviše ulogu EU u domenu bezbjednosti kao *security provider*. Crna Gora cijeni to što EU pruža podršku Zapadnom Balkanu kroz mjere pomoći (AM) EPF-a, što predstavlja još jednu potvrdu posvećenosti EU svom bližem okruženju. Štaviše, drago nam je da je EU prepoznala Crnu Goru kao potencijalnog korisnika mjere pomoći EPF-a u narednom periodu.

Pored prethodno navedenih ZBOP elemenata (CSDP tools), Crna Gora podržava Šumanov forum za bezbjednost i odbranu, kao jedan od konkretnih rezultata koji su proizašli iz Strateškog kompasa EU. U vezi s tim, Crna Gora je učestvovala i na ovom Forumu, 2023. i 2024. u Briselu.

Crna Gora prihvata pravnu tekovinu EU koja je na snazi od 10. X 2024. i ne traži nikakve posebne aranžmane, izuzeća ili prelazne periode u ovom poglavlju.

II OCJENA ISPUNJENOSTI OBAVEZA IZ POGLAVLJA

U okviru ovog poglavlja, Crna Gora ima jedno **završno mjerilo**:

Crna Gora kao potpisnica Rimskog statuta o uspostavljanju Međunarodnog krivičnog suda (ICC), u potpunosti usklađuje svoju poziciju s Odlukom Savjeta 2011/168/CFSP od 21. marta 2011. godine i Vodećim principima EU u vezi sa sporazumima zemalja potpisnica Rimskog statuta ICC-u i Sjedinjenih Američkih Država u vezi s uslovima za izručivnje lica Sudu, kojim se dopunjuju Zaključci Savjeta o Međunarodnom krivičnom sudu od 30. septembra 2002. godine.

Crna Gora je članica Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda od 2001. kada je stupio na snagu Zakon o potvrđivanju Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda („Sl. list SRJ”, broj 5/2001). Crna Gora je takođe država potpisnica Sporazuma o privilegijama i imunitetima Međunarodnog krivičnog suda (APIC). Reformom krivičnog zakonodavstva, Crna Gora je uspjela da implementira odredbe Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda koje se odnose na sankcionisanje zločina genocida, zločina agresije, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina.

Bilateralni sporazum sa Sjedinjenim Američkim Državama o izuzeću državljana SAD iz nadležnosti MKS zaključen je razmjenom verbalnih nota između Ministarstva vanjskih poslova i Ambasade SAD u Podgorici, a stupio je na snagu 19. IV 2007. U vezi sa ovim bilateralnim sporazumom o imunitetu, u cilju usaglašavanja sa smjericama Evropske unije u vezi sa ovim pitanjem, Ministarstvo vanjskih poslova je preduzelo diplomatske aktivnosti u cilju raskida ovog sporazuma na osnovu modela predviđenog bilateralnim sporazumom koji je prihvatljiv za obje strane: ugovor se raskida obavještanjem druge strane o namjeri raskida putem *verbalne note*, a raskid stupa na snagu godinu dana nakon navedenog obavještenja.

Ministarstvo vanjskih poslova je **27. IX 2024.** verbalnom notom obavijestilo SAD da raskida Bilateralni sporazum sa Sjedinjenim Državama o izuzeću državljana SAD iz nadležnosti MKS-a. Pored toga, **1. X 2024.** Misija Crne Gore pri EU dostavila je EK kopiju verbalne note, kako je ranije dogovoreno.

Sankcije i restriktivne mjere

Crna Gora nastavlja da u potpunosti i aktivno učestvuje u Zajedničkoj vanjskoj i bezbjednosnoj politici EU, kao i u Zajedničkoj bezbjednosnoj i odbrambenoj politici Unije. Crna Gora prati Zajedničku vanjsku i bezbjednosnu politiku, kao i Zajedničku bezbjednosnu i odbrambenu politiku EU, i kandidat je za članstvo u EU koji je uvijek u potpunosti usklađen sa stavovima EU (100% usklađenost).

U cilju ispunjavanja preporuka EK, pripremljen je nacrt novog Zakona o međunarodnim restriktivnim mjerama koji je **5. VIII 2024.** upućen EK na stručno mišljenje u skladu s pravnom tekovinom EU. EK je **9. X 2024.** dostavila komentare crnogorskoj strani, u skladu s kojima je Ministarstvo vanjskih poslova nastavilo dalji rad na nacrtu Zakona. U skladu s Programom pristupanja Crne Gore EU 2024 – 2027, planirano je da Vlada utvrdi Predlog zakona u IV kvartalu 2024. (stupanje na snagu je predviđeno u prvoj polovini 2025).

Uništavanje neeksplozivnih ubojnih sredstava (NUS)

Pripadnici Odsjeka za NUS u okviru Direktorata za zaštitu i spašavanje MUP-a, u periodu od 1. I 2014. do 1. IX 2024. prikupljali su u prosjeku godišnje 15.000 kg NUS-a. Ova neeksplozivna ubojna sredstva su uništena uz finansijsku podršku Vlade SAD kroz projekat sa Međunarodnim povjerilačkim fondom (ITF) iz Slovenije. ITF je takođe podržao realizaciju specijalizovane obuke za 4 pripadnika Odsjeka za NUS i nabavku opreme za uništavanje NUS-a upotrebom

low order tehnike. U saradnji sa Norveškom nacionalnom pomoći (NPA), cijela teritorija Crne Gore je očišćena od kasetne municije (2020).

Naoružanje i vojna oprema

Na osnovu Zakona o spoljnoj trgovini naoružanjem i vojnom opremom („Sl. list CG”, broj 40/16), Crna Gora je 8. II 2024. donijela Odluku o utvrđivanju nacionalne kontrolne liste naoružanja i vojne opreme („Sl. list CG”, br. 22/24). Kontrolisanom robom naoružanja i vojne opreme smatra se naoružanje, vojna oprema i odnosne tehnologije, koje su usklađene sa Zajedničkom listom vojne opreme, koja je obuhvaćene pravilima ponašanja EU o postupanju kod izvoza naoružanja. U ovu odluku prenijete su odredbe Direktive o Zajedničkoj listi vojne opreme Evropske unije br. 2023/C 72/02 od 21. II 2021².

Roba dvostruke namjene

U skladu sa Zakonom o kontroli izvoza robe dvostruke namjene („Sl. list CG”, broj 145/21), Crna Gora je 20. IV 2023. donijela Odluku o uspostavljanju nacionalne kontrolne liste robe dvostruke namjene („Sl. list CG”, br. 53/23). Roba dvostruke namjene, u smislu ovog zakona, je roba, uključujući softver i tehnologiju koja se može koristiti u civilne i vojne svrhe. U Odluku su prenijete odredbe Delegirane regulative Komisije (EU) 2023/66 od 21. X 2022. o izmjenama i dopunama Regulative (EU) 2021/821 Evropskog parlamenta i Savjeta u pogledu liste robe dvostruke namjene.

Viškovi naoružanja i ubojnih sredstava

U periodu od 2014. do danas ukupno je uništeno 1.089,7 tona viškova municije, što je realizovano kroz sledeće programe:

- MONDEM (u saradnji sa Kancelarijom UNDP-a u Crnoj Gori i Misijom OEBS-a u Crnoj Gori) – uništeno 416,09 t UbS;
- NATO Povjerilački fond (NATO Trust Fund, u periodu od 2014. do 2020. godine), uništeno 459,58 t UbS;
- „Pilot projekat” sa MO Republike Albanije (uz posredovanje NSPA agencije, tokom 2014. godine), uništeno 17,13 t UbS;
- Program sa međunarodnom organizacijom ITF „Enhancing Human Security” sa sjedištem u R. Sloveniji (u periodu od 2018. godine do danas, još uvijek nije završen) do sada uništene sve količine UbS koje smo kandidovali – 190,45 t UbS;
- Programom preventivnog uništavanja u organizaciji Ministarstva odbrane Crne Gore (stalan program), u naznačenom periodu uništeno je 6,45 t UbS.

Saradnja sa međunarodnim organizacijama

Saradnja sa UN

Multilateralizam predstavlja jedan od najvažnijih prioriteta vanjske politike Crne Gore. Stoga, Ministarstvo odbrane ostaje posvećeno ispunjavanju obaveza iz svojih nadležnosti, koje proističu iz članstva Crne Gore u Ujedinjenim nacijama (UN), kao što su: izvještavanja o sprovođenju međunarodno-pravnih instrumenata iz oblasti razoružanja i kontrole naoružanja, u skladu sa rokovima izvještavanja Ujedinjenih nacija) i finansijske kontribucije prema određenim mirovnim misijama, organizacijama i konvencijama, na prethodno dostavljeni zahtjev Ministarstva vanjskih poslova.

²Zajednička vojna lista Evropske unije koju je Savjet usvojio 20. II 2023. (oprema obuhvaćena Zajedničkim stavom Savjeta 2008/944/CFSP kojim se definišu zajednička pravila koja uređuju kontrolu izvoza vojne tehnologije i opreme) (ažuriranje i zamjena Zajedničke vojne liste Evropske unije koju je Savjet usvojio 21. II 2022. (CFSP) (2023/C 72/02).

Implementirajući obaveze koje proističu iz članstva Crne Gore u međunarodnim organizacijama, prije svega u UN, Ministarstvo odbrane je, do sada, donijelo tri dokumenta za primjenu ciljeva R SBUN 1325, i to: prvi koji je usvojen 2017. godine, sa rokom važenja od dvije godine, drugi koji je usvojen 2019. godine sa rokom važenja od četiri godine, i treći koji je usvojen 2023. godine, a odnosi se na period 2024-2027. godinu. Ova dokumenta predstavljaju strateški važnu politiku čijom se implementacijom doprinijelo povećanju žena u ukupnoj strukturi Vojske, na komandnim dužnostima i u mirovnim misijama, kao i sprovođenju politike sprječavanja i reagovanja na rodno zasnovanu diskriminaciju, seksualno uznemiravanje i zlostavljanje. Ministarstvo odbrane od 2012. godine učestvuje u regionalnom projektu sa UNDP SEESAC, „Jačanje regionalne saradnje u uključivanju rodne perspektive u reformi sektora bezbjednosti na Zapadnom Balkanu” u okviru kojeg je 2021. godine potpisana ministarska deklaracija.

U periodu od 2007. do 2018. godine realizovan je veoma značajan i uspješan zajednički program Vlade Crne Gore sa OEBS-om i UNDP-om za sigurno skladištenje municije i naoružanja u Vojsci Crne Gore, pod nazivom MONDEM. U periodu 2014 – 2018, kroz ovaj program je uništeno ukupno 416,09 tona municije, što je predstavljalo veliki doprinos unapređenju sigurnog skladištenja municije u Crnoj Gori, kao i značajno poboljšanje bezbjednosti ljudstva, infrastrukture, civilnog stanovništva i životne sredine.

Kada govorimo o saradnji u domenu sigurnog skladištenja, kroz MONDEM program (2014-2018), OEBS i UNDP su finansirali rekonstrukciju 3 objekta za skladištenje ubojnih sredstava, i izradu nove ograde oko tehničke zone skladišta (unutrašnji dio skladišta gdje je smještena municija).

Saradnja sa OEBS-om i Savjetom Evrope

Crna Gora održava visok nivo saradnje sa OEBS-om i Savjetom Evrope i s njihovim predstavništvima u Podgorici, što se potvrđuje kroz redovne posjete i kontakte na visokom nivou. Ostajemo snažno posvećeni ispunjavanju obaveza koje proizilaze iz članstva u Savjetu Evrope i države učesnice u OEBS-u. U tom cilju, Crna Gora redovno dostavlja informacije i izvještaje, u skladu sa Godišnjim kalendarom OEBS/CPC. Kao odgovorna članica Savjeta Evrope, posvećeni smo postizanju najviših standarda ljudskih prava, vladavine prava i demokratije. U tom kontekstu, Crna Gora posebnu pažnju posvećuje implementaciji preporuka koje proizilaze iz mehanizama monitoringa. Crna Gora takođe aktivno učestvuje u zajedničkom programu Evropske unije i Savjeta Evrope „Horizontalni mehanizam za Zapadni Balkan i Tursku”, koji pomaže crnogorskim vlastima u unaprjeđenju reformske agende i usklađivanju sa evropskim standardima u oblastima ljudskih prava, vladavine prava i demokratija.

Ministarstvo odbrane je, između ostalog, uspostavilo saradnju sa OEBS-om kroz MONDEM program, kao i kroz zajednički projekat (MO CG i OEBS) pod nazivom „Ublažavanje bezbjednosnih rizika vezanih za SALW/SCA u Crnoj Gori” (Mitigation of security risks related to SALW/SCA in Montenegro) koji je započeo 2021. Ovaj projekat je obuhvatio rekonstrukciju skladišta Brezovik, obuku rukovalaca UbS i vatrogasaca, opremanje dvije učionice za municiju u Podgorici, nabavku ADR vozila sa sertifikatima, kao i nabavku protivpožarne opreme za skladišta municije Vojske Crne Gore.

Regionalna saradnja i inicijative

Crna Gora aktivno učestvuje u brojnim regionalnim organizacijama i inicijativama koje doprinose ubrzanju evropske integracije, jačanju regionalne saradnje i jačanju regionalne stabilnosti, između ostalih, u Procesu saradnje u Jugoistočnoj Evropi (SEECP), Savjetu za regionalnu saradnju (RCC), Uniji za Mediteran (UzM), Centralnoevropskoj inicijativi (CEI), Regionalnoj inicijativi za migracije, azil i izbjeglice (MARRI), Fondu za Zapadni Balkan (WBF), Jadransko-jonskoj inicijativi (All), Strategiji EU za Jadransko-jonski region (EUSAIR), Berlinskom procesu. Ove okvire saradnje vidimo kao važne instrumente za podsticanje ekonomskog rasta, jačanje povezanosti i efikasnije sprovođenje zelene, energetske i digitalne tranzicije. Tokom godina, forumi za regionalnu saradnju postali su vitalni katalizatori za završetak preostalih reformi na našem putu evropske integracije. Očekujemo da će na predstojećem Samitu Berlinskog

procesa, 14. X 2024. u Berlinu, biti usvojen niz dokumenata, uključujući Sporazum o pristupu visokom obrazovanju na Zapadnom Balkanu i novi Akcioni plan za zajedničko regionalno tržište (CRM2 2025 – 2028), postaviće nacrt za poboljšanu regionalnu ekonomsku integraciju i zatvaranje socio-ekonomskog jaza u odnosu na EU i biti odskočna daska za našu integraciju u jedinstveno tržište EU.

Crna Gora ostaje čvrsto posvećena jačanju regionalne saradnje u oblasti odbrane i bezbjednosti. Ova vrsta saradnje ogleda se u aktivnom učešću u regionalnim odbrambenim inicijativama, kao što su: Centar za bezbjednosnu saradnju (RACVIAC), Inicijativa za odbrambenu saradnju zemalja Centralne Evrope (CEDC+), Inicijativa ministara odbrane zemlje jugoistočne Evrope (SEDM), Američko-jadranska povelja (A5), Balkanska medicinska radna grupa (BMTF), Inicijativa za saradnju u oblasti odbrane (DECI), Jadransko-jonska inicijativa (ADRION), kao i Forum Načelnika generalštabova balkanskih zemalja (BCHOD).

Crna Gora je organizovala (IPA MNE QUAKE 2014, NATO EADRCC međunarodna terenska vježba upravljanja posljedicama vanrednih situacija „CRNA GORA 2016”, EU MNE Modex 2019, NICS MONTENEGRO 2019, BALANCE 2022 itd) i učestvovala (IPA CAMPEX 2015, IPA FLOODS, SVAROG 2017, ADRIATIC 2018, NEIFLEX 2018, ResponSEE, HOPE, NATO EADRCC vježbama) na raznim međunarodnim štabnim i terenskim vježbama na teme vezane za reagovanje u slučaju prirodnih i od strane čovjeka izazvanih katastrofa. Ove vježbe su bile odlična prilika za testiranje uspostavljenih procedura za prijem, tranzit i slanje međunarodne pomoći u slučaju katastrofa, kao i za uvježbavanje procedura podrške zemlje domaćina (HNS). Takođe, vježbe su omogućile timovima da uvježbaju operativne tehnike, korišćenje novih tehnologija, međusobnu saradnju i interoperabilnost.

Crna Gora je zaključila bilateralne sporazume o saradnji u oblasti zaštite od prirodnih i civilizacijskih katastrofa sa Republikom Albanijom (2018), Republikom Turskom (2019), Azerbejdžanom (2019) i Republikom Bugarskom (2019). Ovi bilateralni sporazumi daju opšti okvir za saradnju u oblasti sprječavanja, pripremljenosti i reagovanja na katastrofe, kao i uslove i postupke pružanja dobrovoljne pomoći između država u slučaju katastrofe na državnom području bilo koje od njih.

ZBOP – Kapacitet za doprinos

Crna Gora doprinosi ZBOP kroz učešće u EU misijama i operacijama, u skladu sa svojim kapacitetima. Pripadnici Vojske Crne Gore učestvuju u pomorskoj operaciji NAVFOR ATALANTA od 2010. godine. Do sada su bila angažovana 94 pripadnika oružanih snaga VCG u ovoj operaciji.

Šesti crnogorski AVPD tim je u fazi pripravnosti za planirano angažovanje krajem 2024.

Crna Gora je učestvovala u trening misiji Evropske unije u Maliju od 2014. do 2022. godine. Zbog nepovoljne političke i bezbjednosne situacije u regionu, Vojska Crne Gore je okončala angažovanje u ovoj misiji u aprilu 2022.

Crna Gora je ujedinjena sa svojim saveznicima i partnerima u veoma opsežnoj podršci Ukrajini, njenim oružanim snagama i stanovništvu. Stoga je Crna Gora izrazila namjeru da učestvuje u misiji EU za pružanje vojne pomoći Ukrajini (EUMAM Ukraine). Političko – bezbjednosni komitet EU (PSC) je dao saglasnost da se Crna Gora pozove da pruži svoj doprinos misiji EUMAM. Po okončanju nacionalnih procedura, Crna Gora će preduzeti dalje korake u cilju realizacije učešća u ovoj misiji. Takođe, Crna Gora, na godišnjem nivou, pruža finansijsku kontribuciju za Registar štete za Ukrajinu koji je uspostavljen u okviru Savjeta Evrope.

Crna Gora aktivno doprinosi međunarodnim mirovnim misijama i operacijama, u okviru napora u očivanju međunarodnog mira i bezbjednosti. Osim doprinosa u UN mirovnim misijama, Crna Gora, kao kredibilna i odgovorna saveznica, takođe pruža doprinos NATO misijama, operacijama i aktivnostima.

Crna Gora je u aprilu 2015. postala država učesnica Mehanizma Unije za civilnu zaštitu (UCPM)³. S tim u vezi, Crna Gora je imenovala predstavnike Ministarstva unutrašnjih poslova – Direktorata za zaštitu i spašavanje koji su kontakt tačke za komunikaciju s nadležnim Generalnim direktoratom Evropske komisije za evropsku civilnu zaštitu i aktivnosti humanitarne pomoći – DG ECHO (nacionalni korespondenti, članovi odbora/komiteta, koordinatori obuka i članovi ekspertskih grupa), kao i Operativno komunikacioni centar 112 (OKC 112) Direktorata za zaštitu i spašavanje MUP-a, kao operativnu kontakt tačku za komunikaciju s Centrom za koordinaciju odgovora na vanredne situacije (ERCC). Zajednički sistem komunikacije i informisanja u vanrednim situacijama (CECIS) uspostavljen je 15. II 2024. u OKC 112, koji će pojednostaviti i unaprijediti našu komunikaciju sa ERCC. Preko UCPM-a Crna Gora je poslala humanitarnu pomoć Republici Albaniji 2015. i 2017. radi saniranja posljedica poplava i Republici Albaniji 2019, Republici Hrvatskoj 2020. i Republici Turskoj 2023. godine u cilju ublažavanja posljedica zemljotresa, koji je pogodio ove države. Od 2015. godine predstavnici Ministarstva unutrašnjih poslova učestvuju u različitim aktivnostima u okviru UCPM-a, kao što su programi obuka, vježbe, programi razmjene stručnjaka, radionice, seminari, projekti i programi.

Operativno-komunikaciono centar (OKC) 112 Direktorata za zaštitu i spašavanje MUP-a uspostavljen je u punom kapacitetu 2. X 2015. i djeluje kao jedinstveni komunikacioni centar za sve vrste hitnih poziva na području Crne Gore i šire. OKC 112 u prosjeku primi oko 188.000 poziva godišnje. U cilju jačanja administrativnih kapaciteta OKC 112, od 2015. godine zaposleno je 18 službenika.

U prethodnom periodu, Direktorat za zaštitu i spašavanje je uz podršku EU realizovao značajan broj programa i projekata. Realizovane aktivnosti su se, prije svega, odnosile na sprovođenje različitih specijalizovanih obuka i vježbi iz oblasti zaštite i spašavanja (štabne i terenske vežbe), nabavku opreme za zaštitu i spašavanje (uglavnom od poplava i požara) i rekonstrukciju, adaptaciju i opremanje Trening centra za zaštitu i spašavanje u Podgorici. U okviru Višekorisičkog IPA Programa koji se odnosi na prevenciju, pripremljenost i reagovanje u slučaju poplava u zemljama Zapadnog Balkana i Turskoj (IPA FLOODS), shodno EU standardima, formirana su, obučena i opremljena 3 tima za spašavanje od poplava (tim za spašavanje od poplava sa upotrebom čamaca – FRB, tim za spašavanje od poplava korišćenjem brana – FC i tim za pumpe visokog kapaciteta crpljenja vode – HCP). Takođe, u okviru Višekorisičkog IPA program koji se odnosi na zaštitu od poplava i upravljanje rizikom od šumskih požara (IPA FF), formiran je, obučen i opremljen tim za gašenje šumskih požara – GFFF, u skladu sa standardima EU.

Vlada je usvojila Strategiju za smanjenje rizika od katastrofa sa Dinamičkim planom aktivnosti za sprovođenje Strategije za period 2018 – 2023 u decembru 2017. Strategija ima za cilj smanjenje i sprečavanje događanja novih rizika, jačanje kapaciteta društva i državnih institucija u odgovoru na različite vrste prirodnih i drugih katastrofa. Glavni ciljevi ove strategije su: podizanje svijesti građana i podsticanje institucija na sprovođenju aktivnosti u oblasti smanjenja rizika od katastrofa, jačanje kapaciteta za upravljanje rizicima od prirodnih i drugih katastrofa integrisanje smanjenja rizika od katastrofa u politikama, programima i planovima i stvaranje bezbjednih i otpornih zajednica na katastrofe. Ciljevi Strategije su u skladu sa Sendai okvirom za smanjenje rizika od katastrofa 2015-2030, Agendom 2030 i Pariskim sporazumom.

Direktorat za zaštitu i spašavanje MUP-a je, u januaru 2024. započeo sa izradom nove Strategije za smanjenje rizika od katastrofa sa Akcionim planom za period 2025-2030. Ovu aktivnost je podržala EU (DG ECHO, kroz poziv za „Pojedinačne grantove državama za upravljanje rizikom od katastrofa (Track 1)“). Strategija će kao glavni cilj imati aktivnosti na prevenciji i smanjenju rizika od katastrofa i jačanju otpornosti na pojavu novih rizika, kao i jačanje kapaciteta društva i državnih/lokalnih institucija u odgovoru na različite vrste prirodnih i od strane čovjeka izazvanih katastrofa, sa posebnim akcentom na ranjive grupe i rodnu odgovornost. Strategija će unaprijediti kapacitete Crne Gore za sprovođenje aktivnosti koje se odnose na upravljanje rizicima od katastrofa i obezbijediti efikasniju prevenciju,

³Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Crne Gore i Evropske unije o učešću Crne Gore u Mehanizmu za civilnu zaštitu Evropske unije („Sl. list CG – Međunarodni ugovori“, broj 3/15).

pripravnost i reagovanje u slučaju katastrofa, dok će istovremeno snažno podržavati nacionalnu implementaciju pet ciljeva Unije za otpornost na katastrofe. Strategija će biti usvojena u decembru 2024. godine.

Direktorat za zaštitu i spašavanje MUP-au saradnji sa stručnjacima iz različitih institucija i organizacija (ministarstva, vladine institucije, nevladine organizacije, univerziteti...) i uz podršku EU (DG ECHO, kroz poziv za „Pojedinačne grantove državama za upravljanje rizikom od katastrofa (Track 1)“) izradio je Procjenu rizika od katastrofa Crne Gore (decembar 2021) i Procjenu sposobnosti upravljanja rizicima od katastrofa Crne Gore (septembar 2023), u skladu sa smjernicama EU.

Vlada je usvojila sedam nacionalnih planova zaštite i spašavanja, i to: Nacionalni plan zaštite i spašavanja od požara, Nacionalni plan zaštite i spašavanja od zemljotresa, Nacionalni plan zaštite i spašavanja od poplava, Nacionalni plan zaštite i spašavanja od tehničko-tehnoloških nesreća, Nacionalni plan zaštite i spašavanja od klizišta i odrona, Nacionalni plan zaštite i spašavanja od hemijskih i bioloških rizika i Nacionalni plan zaštite i spašavanja od radijacionih i nuklearnih nesreća. Planovi omogućavaju detaljno sagledavanje nadležnosti i obaveza različitih subjekata zaštite i spašavanja na nacionalnom i lokalnom nivou, te predviđaju konkretne mjere i aktivnosti koje je potrebno realizovati kako bi se sprovele neophodne mjere zaštite i spašavanja u preventivnoj, operativnoj i sanacionoj fazi, što će nivo i kvalitet odgovora sistema zaštite i spašavanja u Crnoj Gori učiniti kvalitetnijim i sadržajnim.

Suprotstavljanje hibridnim prijetnjama

Bezbjednosne procedure za razmjenu i zaštitu tajnih podataka sa EU regulisane su Sporazumom između Evropske unije i Crne Gore o bezbjednosnim procedurama za razmjenu i zaštitu tajnih podataka potpisanim 2. X 2010. godine (22010A1002(01))⁴ kao i nacionalnim zakonodavstvom: Zakonom o tajnosti podataka i podzakonskim aktima koji su usklađeni sa odlukama Savjeta o bezbjednosnim pravilima za zaštitu tajnih podataka EU.

Ministarstvo vanjskih poslova treba da ima značajnu ulogu u pogledu sprovođenja politika koje se odnose na sajber izazove, zaštitu kritične infrastrukture, upravljanje krizama, borbu protiv dezinformacija, jačanje otpornosti društva na na nivou Ministarstva, kao i Vlade. Pripreme su počele formiranjem pozicije sajber ambasadora, a treba da se nastave jačanjem kapaciteta nadležnih generalnih direktora u Ministarstvu (Generalni direktorat za NATO i politiku bezbjednosti, Generalni direktorat za međunarodne prave poslove, Generalni direktorat za Evropsku uniju).

Strategija za suzbijanje hibridnih prijetnji i prateći Akcioni plan – U cilju dodatnih napora u izgradnji otpornosti na sve oblike hibridnih prijetnji, Vlada Crne Gore (Ministarstvo odbrane u saradnji sa drugim relevantnim resorima) priprema nacrt Strategije za suprotstavljanje hibridnim prijetnjama i prateći Akcioni plan. U tom cilju, osnovana je nova inter-resorna komisija.

Crna Gora ima za cilj da pojača napore kako bi poboljšala svoju otpornost, spriječi i odgovori na hibridne prijetnje kroz zaštitu kritične infrastrukture, jačanje kapaciteta u sajber odbrani, unaprjeđenje adekvatnog odgovora na krizne situacije, suzbijanje dezinformacija. U tom smislu, Crna Gora je veoma zainteresovana za korištenje mehanizama EU kao što su HFC, PESCO, EPF, FIMI. Crna Gora, kao članica, takođe blisko saraduje sa Hybrid CoE u Helsinkiju i NATO CoE for Cooperative Cyber Security u Talinu.

U cilju efikasnog odgovora na bezbjednosne izazove i prijetnje Vlada Crne Gore je odlučila da osnuje Agenciju za sajber bezbjednost i usvoji novi Zakon o informacionoj bezbjednosti koji treba da unaprijedi naše nacionalne kapacitete u cilju efikasnog sprječavanja, pripremanja i reagovanja na incidente računarske bezbjednosti i druge sajber prijetnje.

⁴Sporazum između Evropske unije i Crne Gore o bezbjednosnim procedurama za razmjenu i zaštitu povjerljivih informacija *Službeni list L 260, 02.10.2010. str. 2 - 5*

Aktivnosti nedavno osnovanog Centra za sajber kapacitete Zapadnog Balkana u Podgorici dodatno će doprinijeti i unaprijediti izgradnju kapaciteta u ovoj oblasti.

Za šire potrebe otpornosti, Ministarstvo unutrašnjih poslova je u julu 2024. osnovalo Nacionalni međuresorni operativni tim za otpornost.

Neproliferacija oružja za masovno uništenje

Strateški i pravni okvir

Od početka pregovaračkog procesa (2012) Crna Gora je unaprijedila strateški i nacionalni pravni okvir u oblasti neširenja oružja za masovno uništenje. Crna Gora je posvetila pažnju preventivnim mjerama kako bi se zaustavilo širenje oružja za masovno uništenje. Naime, od 2012. godine usvojeno je nekoliko strateških i planskih dokumenata: Strategija zaštite od jonizujućeg zračenja, radijacione sigurnosti i upravljanja radioaktivnim otpadom; Nacionalni plan zaštite i spašavanja od radijacionih i nuklearnih nesreća; Integrisani plan održivosti nuklearne bezbjednosti (INSSP) (izrađen predlog); Strategija nacionalne bezbjednosti; Mapa puta za prevenciju, detekciju, suzbijanje i zaštitu od hemijskih, bioloških, radioloških i nuklearnih prijetnji i rizika (HBRN), prevenciju i suzbijanje proliferacije oružja za masovno uništenje i sredstava za njihovu isporuku, te onemogućavanje njihovog dospijevanja u ruke nedržavnih aktera (2023-2028); Strategija odbrane; Strategija za prevenciju i suzbijanje terorizma, pranja novca i finansiranja terorizma 2022-2025 sa Akcionim planom; Strategija za prevenciju i suzbijanje radikalizacije i nasilnog ekstremizma za period 2020-2024 sa Akcionim planom; Strategija sajber bezbjednosti Crne Gore 2022-2026 sa Akcionim planom; Nacionalna procjena rizika od pranja novca i finansiranja terorizma sa Akcionim planom).

Pored toga, do sada su ažurirani mnogi zakoni, a 17. V 2024. usvojen je novi Zakon o zaštiti od jonizujućih zračenja, radijacionoj i nuklearnoj sigurnosti i bezbjednosti („Sl. list CG”, br. 049/24).

Što se tiče međunarodnih pravno obavezujućih i neobavezujućih instrumenata, u oblasti radijacione i nuklearne sigurnosti i bezbjednosti i zaštite od jonizujućih zračenja, Crna Gora je od 2012. postala ugovorna strana sedam (7) pravno obavezujućih instrumenata:

1. Zakon o potvrđivanju Konvencije o nuklearnoj sigurnosti („Sl. list CG” – Međunarodni ugovori, broj 003/2015);
2. Zakon o potvrđivanju Amandmana na Konvenciju o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala („Sl. list CG – Međunarodni ugovori”, broj 004/16);
3. Međunarodna konvencija o sprečavanju akata nuklearnog terorizma („Sl. list SCG”, broj 02/06-3) – deponovani instrumenti i određena kontaktna tačka 2022.
4. Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Evropske zajednice za atomsku energiju (EURATOM) i država nečlanica Evropske unije o učešću država nečlanica Evropske unije u sistemu Zajednice za ranu razmjenu informacija u slučaju radiološkog vanrednog događaja (ECURIE) („Sl. list CG” – Međunarodni ugovori, broj 002/17);
5. Zakon o potvrđivanju Zajedničkog protokola o primjeni Bečke konvencije i Pariske konvencije („Sl. list CG” - Međunarodni ugovori, broj 012/18);
6. Zakon o potvrđivanju Protokola iz 2005. godine o izmjenama i dopunama Protokola o suzbijanju nezakonitih radnji uperenih protiv bezbjednosti nepokretnih platformi koje se nalaze u epikontinentalnom pojasu („Sl. list CG” - Međunarodni ugovori, broj 009/19);
7. Zakon o potvrđivanju Protokola iz 2005. godine o izmjenama i dopunama Konvencije o suzbijanju nezakonitih radnji uperenih protiv bezbjednosti pomorske plovidbe („Sl. list CG” - Međunarodni ugovori, broj 009/19).

Što se tiče pravno neobavezujućih instrumenata u januaru 2016. godine, Crna Gora je formalno izrazila spremnost da dobrovoljno prihvati primjenu neobavezujućeg Kodeksa ponašanja o sigurnosti i sigurnosti radioaktivnih izvora i

Dodatnog vodiča o uvozu i izvozu radioaktivnih izvora, i istovremeno je imenovana i kontakt osoba za navedeni Kodeks. U januaru 2019. godine, u pismu generalnom direktoru Međunarodne agencije za atomsku energiju, Crna Gora je izrazila spremnost za primjenu Dodatnog vodiča o upravljanju iskorišćenim radioaktivnim izvorima i imenovana je kontakt osoba.

Verifikacija i zaštitne mjere

U skladu sa ratifikovanim Sporazumom o zaštitnim mjerama, Dodatnim protokolom i Protokolom o malim količinama, Crna Gora je redovno izvještavala o nuklearnim materijalima, a do danas su obavljene mnoge inspekcije od 2011. godine od strane Međunarodne agencije za atomsku energiju. Crna Gora je Međunarodnoj agenciji za atomsku energiju do sada dostavila 50 nacionalnih izvještaja o nuklearnim materijalima.

Centralizovano skladište radioaktivnog otpada

Bez obzira na relativno mali broj praksi i male količine uskladištenih iskorišćenih zatvorenih radioaktivnih izvora i radioaktivnog otpada, Crna Gora ima centralni objekat za skladištenje radioaktivnog otpada. Crna Gora je uspostavila centralizovano skladište, koje je licencirano i počelo sa radom 13. VI 2012, uz podršku Međunarodne agencije za atomsku energiju (IAEA) i Vlade Crne Gore. Operater ovog objekta je Centar za ekotoksikološka ispitivanja– CETI sa izdatom dozvolom od strane Agencije za zaštitu životne sredine (EPA). Vlasnik ovog skladišta je Vlada Crne Gore, preko Ministarstva ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera.

Upravljanje iskorišćenim zatvorenim radioaktivnim izvorima i radioaktivnim materijalom

Po pitanju upravljanja iskorišćenim zatvorenim radioaktivnim izvorima, Crna Gora je u periodu 2012 – 2024. godina ostvarila veliki napredak koji se odnosi na upravljanje iskorišćenim zatvorenim radioaktivnim izvorima. Naime, u okviru regionalnog projekta koji je podržala Evropska komisija u okviru Programa nuklearne sigurnosti i zaštite od zračenja IPA 2009 „Upravljanje zatvorenim radioaktivnim izvorima uključujući radioaktivne gromobrane i jačanje efektivnosti regulatome infrastrukture u oblasti zaštite od zračenja u Crnoj Gori, Makedoniji i na Kosovu (po UNSCR 1244/1999)”, a koji su kandidovali tadašnje Ministarstvo održivog razvoja i turizma i Agencija za zaštitu životne sredine, sa cijele teritorije Crne Gore prikupljeno je ukupno 8.470 iskorišćenih zatvorenih radioaktivnih izvora i materijala, uključujući radioaktivne gromobrane, kompase i javljače požara sa radioaktivnim izotopom, koji su sigurno i bezbjedno uskladišteni u skladištu radioaktivnog otpada. Sve aktivnosti koje su izvršene prilikom realizacije Projekta urađene na bezbjedan i siguran način i u skladu sa: Programom osiguranja kvaliteta (QAP), Sigurnosnim Izvještajem, Standardnim Operativnim Postupcima i ALARA principom. Svi izvori zračenja su skinuti/preuzeti uz pismenu saglasnost njihovih vlasnika, odnosno imalaca izvora.

Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera i Agencija za zaštitu životne sredine bili su glavni supervizori zakonske usklađenosti. Agencija, kao i Uprava za inspekcijske poslove, vršila je kontrolu i nadzor sa ciljem da svi relevantni propisi koji se odnose na: skidanje, prevoz i skladištenje radioaktivnih izvora budu potpuno ispunjeni. U proces praćenja same realizacije bilo je uključeno i Ministarstvo unutrašnjih poslova (Direktorat za zaštitu i spašavanje), koje je zajedno sa pomenutim institucijama i Evropskom komisijom, vršio monitoring nad sprovođenjem ovog važnog i zahtjevnog projekta, shodno nadležnostima Direktorata koje se odnose na vršenje nadzora nad sprovođenjem: Zakona o zaštiti i spašavanju, Zakona o prevozu opasnih materija i Nacionalnog plana zaštite i spašavanja od radijacionih i nuklearnih nesreća. Važno je istaći da je nakon skidanja radioaktivnih gomobrana paralelno rađena instalacija elektronskih gromobrana.

Sigurno i bezbjedno upravljanje radioaktivnim izvorima zračenja je osnovna aktivnost kojom se postiže očuvanje i zaštita života i zdravlja sadašnjih i budućih generacija i zaštita životne i radne sredine. Crna Gora je sopstvenim kapacitetima implementirala najzahtjevniju fazu projekta-skidanje, prevoz (transport) i skladištenje radioaktivnih gromobrana i iskorišćenih zatvorenih radioaktivnih izvora.

Dodatno, u okviru interregionalnog projekta INT9176 „Jačanje kontrole iskorišćenih zatvorenih radioaktivnih izvora na Mediteranu” ukupno je kondicionirano 1367 različitih zatvorenih izvora, od čega: 71 radioaktivni gromobran, 27 iskorišćenih radioaktivnih izvora iz industrije i 1.269 kalibracionih izvora. Zaposleni u D.O.O. „Centar za ekotoksikološka ispitivanja“ (CETI), čije su radne aktivnosti vezane za skladište radioaktivnog otpada, sticali neophodna znanja i iskustva, kada je u pitanju proces kondicioniranja iskorišćenih zatvorenih radioaktivnih izvora. Crna Gora se kontinuirano bavi upravljanjem iskorišćenim radioaktivnim izvorima, javljačima požara koji u sebi sadrže radioaktivni izotop, radioaktivnim otpadom, kao i izvorima bez vlasnika.

III ZAKLJUČNE NAPOMENE KOJE SE ODOSE NA ZAVRŠNO MJERILO

Razmjenom verbalne note sa Sjedinjenim Američkim Državama, Crna Gora je ispunila završno mjerilo u poglavlju 31.

Crna Gora je zadržala punu usklađenost sa Zajedničkom vanjskom i bezbjednosnom politikom i Zajedničkom bezbjednosnom i odbrambenom politikom. Crna Gora je 100% usklađena sa svim izjavama, odlukama i restriktivnim mjerama EU. U Crnoj Gori se adekvatno i blagovremeno sprovode sve restriktivne mjere Evropske unije, uključujući i one usmjerene protiv Ruske Federacije, Bjelorusije i Irana u vezi s agresijom na Ukrajinu. Podrška Crne Gore Ukrajini u odbrani njenog teritorijalnog integriteta prevazilazi puko usklađivanje sa ZVBP EU i obuhvata vojnu, humanitarnu i druge oblike bilateralne pomoći. Štaviše, opšte je poznato da je Crna Gora bila prva zemlja van Evropske unije koja je pružila privremenu zaštitu ukrajinskim državljanima u bijegu od rata koji je podrazumijevao isti obim prava kao i onaj unutar režima EU. Crna Gora omogućava stručnu podršku istočnom triju na njihovom pristupnom putu ka EU.